

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 57

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

16-17 січня
2024 р.

 AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2024

УДК 340 (063)

А 437

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 57: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 16 – 17 січня 2024 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2024. 112 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 57) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 16-17 січня 2024 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:

www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:

46005, м. Тернопіль, а/с 797

тел. +380979074970

E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

ISSN 2617-2364

© ГО “Наукова спільнота” 2024

© Автори статей 2024

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ І. ФРАНКА

Бойправ Лілія Олегівна

студентка юридичного факультету,

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Козинець Олена Гаврилівна

кандидат історичних наук, доцент,

Національний університет «Чернігівська політехніка»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3747

Іван Франко відіграє важливе значення в історії українського народу. Так як він був багатогранною особистістю, то зміг зробити вагомий внесок у розвиток різних галузей. Однією з головних сфер дослідження І. Франка була філософія права.

Відображення його філософсько-правових поглядів можна знайти в таких працях як «До історії соціалістичного руху», «Перехресні стежки», «Формальний і реальний націоналізм», «Наука та її взаємини з працюючими класами», «Що таке поступ», «Соціалізм і соціал-демократизм» та ін.

Яскравим прикладом філософсько-правових поглядів І. Франка є твір «До історії соціалістичного руху». Аналізуючи твір можна прийти до висновку, що автор був прихильником соціалізму, який обов'язково повинен ґрунтуватися на справедливості та гуманності. Про це свідчать його слова: «...Таке глядіння вменшить у вірних і в невірних партійну заїлість і фанатизм, улекшить порозуміння, а через це й працю для осягнення великого ідеалу – соціальної справедливості на ґрунті гуманного чуття...» [1]. Ці погляди були сформовані на фоні соціальної несправедливості у суспільстві, бідності та жахливих умов життя селян.

Ще однією працею, яка відображає прихильність філософа до соціальної рівності та справедливості є «Соціалізм і соціал-демократизм». У ній він зазначає про «...кричущу нерівність між людьми, визискування і неволення одних другими, все те чимраз більше обурює і ворушить уже не рідкі одиниці...» [2]. Окрім цього в поданому джерелі автор знову висвітлює соціалізм як ідеологію, яка тісно пов'язана з справедливістю. Він пише: «...люди могли поважно подумати про те, щоб самим узятися свідомо за впорядкування свого суспільного стану і щоб той суспільний стан відповідав найвищим ідеалам справедливості і братерства...» [2].

Окрім цього, І. Франко піднімає тему націоналізму в праці «Формальний і реальний націоналізм». Він зазначає: «...Нація, котра помирає з голоду, в котрій 90% людей не вміє ні читати, ні писати і не має де facto ніякої політичної волі, – така нація потребує хліба, азбуки і конституції; театрами, концертами національними, романами й поезіями дуже мало їй можна прислужитися...» [3]. Тобто, автор даними словами підкреслює неосвіченість нації та важливість ідентичності, державності та правового регулювання ситуації. Окрім цього, автор звертає увагу на те що: «...головне лихо українського діла в Росії лежить тепер в браку політичної волі, то все-таки, любуючись в голосних і доволі фразистих наріканнях на деспотизм, досі ані разу не зняла речі про те, що треба робити українцям, щоб повалити той деспотизм і здобути політичну волю...» [3]. Тобто, автор піднімає питання політичної волі народу. Дана цитата є дуже актуальною і в наш час.

Філософсько-правові погляди І. Франка можна аналізувати не лише на основі його наукових робіт, а й художньої літератури. Прикладом є соціально-психологічна повість «Перехресні стежки». Автор даним твором піднімає тему взаємовідносин різних класів у суспільстві того часу, висвітлює проблему несправедливості тогочасного судочинства, проблеми моралі, гуманізму, права, добра і зла.

У творі чітко висвітлено питання волі. З цього приводу філософ говорить: «Яке ти маєш право бути вільним, коли твій народ у неволі?...» [4].

По-перше, сам образ головного героя є уособленням справедливості, такою якою вона має бути та якої не було в той час. Даним твором автор показує важливість наполегливості та боротьби за свободу, свої права та справедливість. Це є правовим аспектом поглядів І. Франка. У повісті є дуже багато поглядів письменника на різні філософсько-правові теми. Наприклад, він зазначає, що «...Будете видіти, що в міру того, як буде рости наша економічна сила, ми будемо здобувати собі й національні права, і повагу для своєї народності...» [4]. Тобто, І. Франко висвітлює тему важливості боротьби за національні права.

По-друге, у своєму творі І. Франко використовує таке твердження: «...Якою ж іронією супроти сього бриніли в Євгенієвих ухах пишні фрази про незалежність судівництва, про непідкупність суддів, про строгу легальність їх поступування і про високе почуття справедливості різних пресвітлих трибуналів, до якого так часто в своїх промовах люблять відкликатися адвокати...» [4]. Даною цитатою автор висміював та звертав увагу на абсурдність тогочасної судової системи, піднімаючи важливе питання її удосконалення.

Отже, І. Франко був дуже багатогранною особистістю, яка мала свою точку зору щодо різних понять таких як воля, справедливість, право, гуманність та ін. Він висвітлював питання: якою мала бути держава? До того ж, мислитель був прихильником незалежності української нації. У своїх працях він підіймав проблему нерівності, справедливості, гуманності та ін.

Література:

1. Франко І. До історії соціалістичного руху. *Енциклопедія життя і творчості Івана Франка – головна сторінка*. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Publicistics/1904/HistSocialist.html> (дата звернення 23.12.2023)
2. Франко І. Соціально-демократичний рух – не обов'язково соціалістичний. *Енциклопедія життя і творчості Івана Франка – головна сторінка*. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Publicistics/1897/SocialDemocratism/NotSocialism.html> (дата звернення 23.12.2023)
3. Франко І. Формальний і реальний націоналізм. *Енциклопедія життя і творчості Івана Франка – головна сторінка*. URL: <https://www.i-franko.name/uk/Publicistics/1889/FormalnyjIRealnyjNacionalizm.html> (дата звернення 25.12.2023)
4. Франко І. Перехресні стежки. *Бібліотека української літератури УкрЛіб*. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/getfile.php?tid=658&type=1> (дата звернення 25.12.2023)

ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЗАКОНОПОРУШЕННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Волошенюк Олександр Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-8978-0645

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3749

Поняттєво-категоріальний апарат юридичної науки розвивається під впливом пануючого праворозуміння, яке відображає певні цінності та сприяє формуванню цілісного образу права. Відтак, сприйняття усіх компонентів правової системи, всіх юридичних явищ, як позитивних, так і негативних, «просочене» базовими позиціями відповідного типу науково-правового мислення, концептуальними засадами певної парадигми розуміння сутності й соціального призначення права.

Ці міркування повної мірою стосуються й такого широко вживаного юридичного поняття, як правопорушення. Зазвичай у вітчизняній науковій літературі воно визначається як суспільно небезпечне або суспільно шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатної особи, яке тягне за собою юридичну відповідальність. При цьому підкреслюється, що однією з визначальних рис правопорушення є протиправність, яка вказує на порушення вимог норм права, невиконання юридичних обов'язків, закріплених у нормативно-правових документах [1, с. 84]. Тобто коли говориться про те, що певне суспільно небезпечне діяння вчиняється «проти права», фактично мається на увазі його спрямованість «проти закону», якщо говорити про закон у широкому сенсі цього слова.

Більш чітко подібну позицію можна простежити на прикладі того, як автори навчального посібника «Філософія правового виховання» характеризують такий найбільш небезпечний різновид девіантної поведінки, як злочин. З точки зору політичної, злочин – це акт, який сприймається владою як пряма чи опосередкована загроза її інтересам; з соціологічної точки зору – це антисоціальний акт, який природно викликає репресію або встановлює необхідність захисту існуючого суспільства; з психологічної – це форма соціального невміння пристосуватися до оточуючого середовища, котре може бути визначене як більш-менш різке ускладнення, яке індивід потерпає при реагуванні на стимули свого оточення; з юридичної – це порушення закону [2, с. 192]. Таким чином, юридична сфера авторським колективом посібника фактично ототожнюється зі сферою дії законодавства, а правопорушення – з законопорушенням.

Такий підхід є типовим для юридичного позитивізму, або легістського підходу до розуміння права, на що неодноразово зверталася увага у юридичній науці. Зокрема, М. Г. Братасюк вказує на те, що легіст, не відрізняючи право від закону, ототожнює правопорушення та законопорушення чи нормопорушення, хоча це не одне і те ж. При цьому не враховується той момент, що закони можуть бути неправовими, а тому наслідком їх порушення буде не правопорушення, а законопорушення. Автор зазначає, що, приміром, у СРСР правопорушниками вважалися всі, хто намагався мати приватну власність, власні погляди на політичні процеси, вільно утворювати політичні партії тощо – все це було заборонено Конституцією СРСР 1978 року. Насправді ж такі люди були законопорушниками, а правопорушником була радянська держава, яка тотально перекреслювала природні невідчужувані права людей [3, с. 11]. А. В. Шевцова також зауважує, що принцип тотожності права та закону, що пронизує легістське праворозуміння, легітимізує будь-яке насильство

влади над людиною, виправдовує узаконене неправо, в чому і полягає його негуманістична суть. Завдяки цьому типу мислення у правовій сфері абстрактні норми – схеми законодавства, «буква закону» мали верховенство над людиною, її життям, честю, гідністю, справедливістю, рівністю, іншими смисловими ознаками права і загальнолюдськими цінностями. Найбільш негативним наслідком подібного підходу є приниження людини перед державою і законом, заперечення її природних прав та загальнолюдських цінностей [4, с. 267].

Відповідно до юснатуралістичної (природно-правової) парадигми мислення людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, як це і закріплено у ст. 3 Конституції України. Оскільки право є не просто системою норм, встановлених і охоронюваних державою, а ціннісно-нормативним феноменом, охорона права за своєю суттю має бути спрямована на захист системи правових цінностей, найвищий шабель у якій посідають права і свободи людини. Правопорушення, у свою чергу, – це діяння, яке посягає на охоронювані правом цінності, у цьому і полягає його протиправний характер.

Щоправда, такий підхід не виключає визнання протизаконного характеру правопорушення, якщо самі закони відповідають ціннісно-змістовним засадам права. Як вказує К. В. Горобець, людина прагне структурування регуляторів: цінність більш дієва і захищена, якщо вона виражена в нормі [5, с. 157]. Однак структура правової нормативності – нормосфера права – завжди існує як похідна структура, яка залежить від трансформацій аксіосфери та рухливості ієрархій цінностей права і матриць переваг конкретної правової ситуації [5, с. 128]. У такому руслі розвиваються й правові позиції Конституційного Суду України, який наполягає на тому, що верховенство права вимагає від держави втілення його положень у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Разом з тим, одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори... Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права [6].

На це саме звертає увагу й Н. Амельченко, яка, аналізуючи цінності об'єднаної Європи, робить наголос на тому, що відмінність цінностей від правових норм не означає, що право не може стати цінністю. Саме ядром європейських цінностей виступають права і свободи кожного індивіда та рівність всіх перед законом. Перетворення правових норм на цінності означає, що виконання цих норм стає моєю життєвою орієнтацією, що я в своїй діяльності не обходжу закон, а борюся за його виконання, виступаю за те, щоб всі громадяни, незалежно від їх статусу і майнового стану, виконували закони [7, с. 5]. Однак така законслухняність, на відміну від репресивної, що нав'язується у антидемократичних політичних режимах шляхом заперечення свободи думки, слова, переконання, є легітимною, оскільки ґрунтується на визнанні народом існуючої влади законною, а правових норм як таких, що не порушують прав і свобод [7, с. 24].

Підсумовуючи, слід підкреслити, що традиційне для вітчизняної юридичної науки розуміння правопорушення укорінене у базових постулатах юридичного позитивізму, який основним творцем права вважає державу, а основним джерелом права – закон. Для легістського праворозуміння розрізнення правових категорій правопорушення і законопорушення не має сенсу, оскільки фактично ці поняття збігаються; протиправність тут означає не що інше як протизаконність. Небезпека такого підходу полягає у тому, що законодавство може перетворитися на легалізований засіб розправи і масових репресій, і певні діяння можуть визнаватися правопорушеннями внаслідок свавільного рішення владних інституцій. Розрізнення досліджуваних понять можливе лише з природно-правових позицій, адже саме юснатуралізм звертає увагу на те, що закон, який встановлює юридичну відповідальність за певне діяння, може бути неправовим, і за такої умови порушення закону не може розглядатися як порушення права. Головне у правопорушенні – не недодержання певним суб'єктом встановленої державою норми, а його посягання на правові цінності, які і визначають сенс права, а отже – зміст і мету правоохоронної діяльності.

Література:

1. Панасюк О. В. Сучасні наукові підходи щодо визначення адміністративного проступку. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 83-88.
2. Філософія правового виховання : навч. посіб. / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2012. 248 с.
3. Братасюк М. Г. Правова відповідальність в контексті основних типів праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С.10-14.

4. Шевцова А. В. Закон крізь призму основних типів праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 266-269.
5. Горобець К. В. Аксиосфера права: філософський и юридический дискурс. Одеса : Фенікс, 2013. 218 с.
6. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). 3.4. Верховенство права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>
7. Цінності об'єднаної Європи / Наталія Амелеченко. Київ: ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 45 с.

ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

Макушев Петро Васильович
доктор юридичних наук, професор,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: 0000-0001-8693-1428

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3755

Процес економічного і політико-правового зближення України (як європейська інтеграція) з європейськими міждержавними структурами, який триває протягом 2000-20-х рр. ХХІ ст. і повинен завершитися зі вступом України до ЄС вимагає ефективної роботи одного з численних носіїв правової культури – юристів.

Специфіка юридичної роботи містить у собі потенційну небезпеку професійної деформації особи, що виявляється в актах бюрократизму, формалізму, втрати самоконтролю, відповідального ставлення до справи, в прояві грубості, не людяності тощо. Юристи з такими вадами певна проблема для крокуючого до Європи українського суспільства.

Таким чином, наголосимо, що соціалізація, як і юридична практика вимагають від юриста високого рівня морально-правової культури. На наш погляд, підвищити цей рівень, можливо удосконалюючи правове навчання і морально-правове виховання.

В сучасних умовах, зазначимо, що етико-правове виховання необхідно здійснювати через: широку правову пропаганду, зміст якої формується під впливом не тільки ідеологічних факторів, але й об'єктивних умов життя, правову агітацію; юридичну практику; патріотичне виховання, літературно-художній вплив; самоосвіту; індивідуальну роботу з юристом, тощо [2]. При цьому, на нашу думку, етико-правове виховання слід здійснювати, наступними загальними методами переконанням та примусом, а також спеціальними методами, до яких варто віднести: наочність, позитивний приклад, розв'язання

юридичних казусів, навіювання, наслідуванням, заохочення, навіть самовихованням тощо.

Отже, формування особистості фахівця-юриста повинно відбуватися з урахуванням загальних вимог, що висуваються до професії юриста: Юрист служить громадському суспільству і державі, Юрист має справу, як правило, з соціальними аномаліями, “захворюваннями” в суспільстві, Юрист користується офіційним статусом посадової або публічної особи, Юрист діє автономно і творчо, Юрист служить закону – обмежений рамками закону [3].

Виховання морально-правової культури у юристів, на наш погляд, неможливе без усвідомленого співвідношення професійних (юридичних) цілей і завдань (оволодіння навичками застосування правових норм щодо захисту потерпілого чи підозрюваного, надання правової допомоги, затримання злочинця, застосування зброї тощо), з проблемами морально-правового характеру.

Будь-яка професійна діяльність юриста – це різновид соціально-правової практики, що базується на правових та соціальних знаннях, вміннях, переконаннях, навичках, котрі наповнюють його морально-правову культуру.

Таким чином, розглянувши проблему морально-правового виховання уявляється цілком слушним стверджувати, що сутність вдосконалення особи юриста у вигляді її морально-правової культури, як одного з головних способів розкриття духовних людських сил, повинно відбуватися в трьох основних формах:

1. В культурній, культурноутворюючій діяльності (з урахуванням особливостей правозастосовчої творчості).

2. В освоєнні правової і моральної реальності, оволодінні накопиченим людським культурним багатством.

3. В особистісно-моральному прояві правової культури, а саме в реалізації юристом у своїй повсякденній діяльності, службових та інших відносинах, поведінці, побуті, образі життя, засвоєних їм культурних досягнень, знань, навичок, вмінь.

Вказані три головні форми вдосконалення морально-правової культури юриста глибоко взаємопов'язані, і у всіх них проявляється якість, рівень культурного розвитку і морально-правового виховання особи.

Значна вага морально-правового виховання юриста належить юридичній освіті, завдяки якій у юриста моральні якості, втілюються в низку етичних вимог в незмінні принципи поведінки. Тому головними орієнтирами освітнього процесу в Україні та умовами його успішності повинні стати приведенням цілей, змісту та методів роботи до певної установки на підготовку юристів, здібних роботи все краще, ніж виконується зараз.

Отже, зазначимо, що формування морально-правової культури юриста – є нагальною проблемою на сучасному етапі поступового вступу

України до ЄС. Тому, що ця особа юриста займає в правовій системі одне з центральних місць і виступає в багатьох якостях: громадянина, суб'єкта права, суб'єкта правовідносин, арбітра правовідносин, захисника тощо. На юриста замикаються майже всі юридичні явища та категорії справ, фокусуються різноманітні правові зв'язки і процеси, а тому без правового виховання та навчання, знань, навичок, вмінь, успішне вирішення правових завдань неможливе.

Список використаних джерел:

1. Макушев П. В., Єрмак Ю. А. Актуальні питання формування правової культури державних службовців на шляху України до Євроатлантичної інтеграції // Вісник Регіонального інституту державного управління – Дніпропетровськ: – 2005. – № 1. С.67-70.
2. О. Ф. Скакун Н. И. Овчаренко Юридическая деонтология: [Учебник]. Под ред. проф. Скакун О. Ф. – Х.: Основа, 1999. – 304 с.
3. Сливка С. С. Юридична деонтологія. Підручник. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ У СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ

Швайко Іван Євгенійович

*здобувач I (бакалаврського) рівня вищої освіти,
студент 3-го курсу, спеціальності 081 “Право”,
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету*

Скрипець Владислав Ігорович

*здобувач I (бакалаврського) рівня вищої освіти,
студент 3-го курсу, спеціальності 293 “Міжнародне право”,
Навчально-науковий інститут права
Державного податкового університету*

Науковий керівник: Вітюк Дарія Любомирівна

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави та права
Державного податкового університету*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3770

Влада – одна з фундаментальних засад суспільства. Вона існує скрізь, де є усталені об'єднання людей: у сім'ї, у виробничих колективах, різних організаціях і закладах, у державі. Влада – це здатність системи

забезпечити виконання її елементами прийнятих зобов'язань, спрямованих на реалізацію колективних цілей [1].

Суспільство – це відносно стійка система соціальних зв'язків і відносин, що склалися між людьми в процесі історичного розвитку їх спільної життєдіяльності, спрямованої на відтворення умов для існування та задоволення життєвих потреб. Цілісність суспільства тримається завдяки дії звичаїв, традицій, законів тощо.

Специфіка всіх суб'єктів суспільства полягає в тому, що вони виникають та існують для задоволення неполітичних потреб соціальних суб'єктів. Відповідно, вони завжди утворюються та формуються не державою, а з ініціативи громадян або їх груп. Колективні суб'єкти суспільства виникають, як правило, спонтанно й у контексті реалізації потреб та інтересів громадян, які формують такий суб'єкт.

Як політичні системи та режими, так і суспільство, що існували, існують та існуватимуть, залежно від ступеня демократичності влади та наявності у суспільній структурі механізмів вирішення протиріч. Їх можна розділити на лише на 2 типи демократичні та авторитарні суспільства [2].

Чому саме 2 типи реалізації влади у суспільстві, а не 3 як потрібно? А це через те що 3 типи політичного режиму тоталітарний, він недопустимий для будь-яких форм несанкціонованих дій населення. Тоталітаризм вимагає від людини активних вияв лояльності й відданості режиму. Причому засоби масової інформації є необхідним моментом для існування тоталітаризму взагалі. Завдяки їм проводяться ідеологічна обробка населення, насадження уніфікованих побутових та загальнолюдських стандартів, нівелювання загально цивілізаційних та особистісних цінностей.

Тому демократичне суспільство може визначатись і характеризуватись як вільне, зорієнтоване на конкретну людину, що створює атмосферу поваги до правових традицій і законів, гуманних ідеалів, забезпечує свободу творчої та підприємницької діяльності, можливість реалізації прав людини і громадянина, виробляє механізм обмеження та контролю за діяльністю держави. В такому випадку сучасне громадянське суспільство - це правове, ліберально-демократичне, плюралістичне, відкрите суспільство, основним суб'єктом якого є вільний індивід, який реалізує свої інтереси в межах єдиного для всіх закону та суспільного правопорядку. Людина як член суспільства є повноправним і водночас відповідальним (дотримується та виконує свої обов'язки та поважає права інших) учасником різноманітних суспільних відносин – економічних, духовних, інформаційних тощо.

Зрозуміло, що громадянському суспільству з авторитарним режимом притаманні зовсім інші ознаки. В межах авторитарних режимів громадянське суспільство має інші цілі, завдання та функції щодо держави та різних суспільних груп і класів.

За цього політичного режиму в суспільстві можлива легальна опозиція. За авторитаризму немає уніфікованої ідеології. А через поруйнованість репресивного апарату та несформованість демократичних інститутів мобілізаційні можливості її застосування практично відсутні, а само суспільство характеризується вищим ступенем інертності, ніж за інших політичних режимів.

Попри те, що правлячі структури відкриті для різних угруповань, влада за авторитаризму сконцентрована в руках правлячої еліти, виборча система пристосована до рішень виконавчої влади, демократичні принципи не є абсолютною цінністю, значний обсяг влади перебуває в руках силових структур, принципи законності та конституційності практично завжди спотворюються [3].

Отже, суспільство є стійкою системою соціальних зв'язків і відносин, що склалися між людьми в процесі історичного розвитку їх спільної життєдіяльності, спрямованої на відтворення умов для існування та задоволення життєвих потреб. Ці всі потреби і регулюють різні політичні режими.

Література:

1. Рудич Ф. М. Політичний режим і народовладдя: спроба політологічного аналізу. *Політичний менеджмент*. 2010. №2. С. 12-14.
2. Шляхтун П. Політичний режим. *Політологія: Теорія та історія політичної науки*: підр. для студ. вищ. навч. закл. 2012. С. 573.
3. Гетьманчук М. П., Грищук В. К., Турчин Я. Б. Поняття політичного режиму. *Політологія*: навч. посібник. 2011. С. 242-262.

РОЗДУМИ СТОСОВНО ПРЕДМЕТУ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА

Бедрій Мар'ян Миронович

кандидат юридичних наук, доцент, адвокат,

докторант кафедри історії держави, права та

політико-правових учень юридичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: 0000-0003-4021-1980

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3768

Еволюція правової системи України виявляється в тому числі у формуванні та розвитку нових галузей та інститутів права. Станом на сьогодні можна констатувати існування міграційного права як комплексної галузі українського права. Інтерес до цієї галузі актуалізується в останнє п'ятиріччя різними обмеженнями свободи пересування у зв'язку з потребою протидії поширенню вірусу COVID-19, а з 2022 р. – також воєнним станом і героїчною боротьбою українського народу проти злочинної агресії російських терористичних військ.

Масив нормативно-правової бази щодо міграції населення, як відомо, потребує теоретичного осмислення й опрацювання. Важливим кроком у вказаному напрямі є визначення кола міграційних правовідносин. Відтак, метою цієї публікації є спроба посилити чіткість у виокремленні сегменту суспільного життя, що становить (чи повинен становити) предмет правового регулювання галузі міграційного права.

У широкому розумінні предмет міграційного права доцільно визначити як суспільні відносини у сфері міграції населення. Відповідний предмет може бути структурований чотирма групами суспільних відносин: ухвалення та реалізація владних рішень у межах міграційної політики держави; відносини між органами публічної влади та мігрантами; набуття та здійснення правового статусу (прав, свобод і обов'язків) мігрантів; юридична відповідальність за порушення міграційно-правових норм [1, с. 14].

Більшість відносин, які в сьогоденні становлять предмет міграційного права, належали раніше чи й досі належать до предметів інших галузей права – конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального та ін. [2, с. 106]. Одні відносини виокремилися з інших

галузевих предметів і приєдналися до предмета міграційного права. Є також відносини, що стали предметом міжгалузевого правового регулювання, як от відносини у сфері громадянства, що становлять предмет регулювання як конституційного, так і міграційного права.

На думку А. Супруновського, ядром предмета міграційного права України є міграційні процеси, з якими пов'язані відносини щодо встановлення та реалізації правових статусів різних категорій мігрантів, які потребують відповідних юридичних засобів. Норми міграційного права регулюють суспільні відносини, які полягають у процесах пересування як територією держави, так і за її межами; змін, трансформацій і переходів правових статусів мігрантів (з одного в інший) в ході міграції, а також гарантій їхніх прав та свобод, юридичної відповідальності; діяльності держави у напрямі утвердження та забезпечення нормативно-правової бази для вказаних процесів [3, с. 102-103]. Р. Дудник звертає увагу на те, що міграційне право регулює не тільки саме просторове переміщення фізичних осіб, але і підготовку до нього – отримання візи, паспортних і виїзних документів тощо [2, с. 107].

Крім класичних матеріальних відносин у сфері міграції населення, предмет міграційного права охоплює також пов'язані з ними процедурні (оформлення документів, розгляд скарг тощо) та процесуальні відносини (вирішення спорів, встановлення юридичних фактів тощо) [3, с. 103]. Цей симбіоз можна пояснити низкою причин. По-перше, велика частина міграційно-правових норм (а отже і регульованих ними відносин) походять з адміністративного права. Як відомо, для галузі адміністративного права впродовж тривалого часу було характерним поєднання матеріальних, процедурних і процесуальних норм. Лише в останні два десятиліття розвиток правової системи України та практика адміністративних судів зумовили утворення адміністративно-процесуального права та його виокремлення в самостійну галузь. По-друге, статус комплексної галузі дозволяє міграційному праву містити норми й інститути інших галузей права – як матеріальних, так і процесуальних.

Міграційними правовідносинами (становлять предмет міграційного права) є врегульовані правовими нормами суспільні відносини стосовно міграції населення. А. Супруновський розглядає міграційні правовідносини як відносини, що виникають між учасниками міграційного процесу з приводу реалізації їх прав та обов'язків, пов'язаних із в'їздом у країну, виїздом з країни, перебуванням та проживанням на її території [4, с. 12]. Вони є різновидом правових відносин, які відбуваються у суспільстві, тому складаються із аналогічних елементів: суб'єктів, об'єктів і змісту. Міграційні правовідносини

виникають, змінюються та припиняються на підставі юридичних фактів, тобто передбачених правовими нормами обставин (дій і подій) [5, с. 46].

Суб'єктами міграційних правовідносин є реальні та потенційні учасники відносин у сфері міграції населення. Міграційна правосуб'єктність складається з трьох елементів: міграційної правоздатності (можливості мати права та обов'язки у сфері міграції населення), міграційної дієздатності (можливості здійснювати права та виконувати обов'язки у сфері міграції населення), а також міграційної деліктоздатності (можливості нести юридичну відповідальність за порушення міграційно-правових норм) [6, с. 74]. У наукових і навчальних виданнях запропоновано декілька класифікацій суб'єктів міграційних правовідносин, однак найбільш важливою є класифікація за наявністю владних повноважень, відповідно до якої вони поділяються на такі два види: з владними повноваженнями (посадові особи й органи публічної влади, які здійснюють управління міграцією) і без владних повноважень (насамперед мігранти).

Інколи характерною рисою міграційних правовідносин вказують те, що хоча б однією зі сторін конкретного правовідношення повинен бути суб'єкт владних повноважень. У цьому припущенні споглядається очевидне запозичення з адміністративного права, де така характеристика відповідає адміністративним правовідносинам. Натомість у міграційному праві вона не є універсальною, адже властива не всім відносинам, які становлять його предмет. Так, суб'єкт владних повноважень відсутній у відносинах фізичної особи-мігранта з організацією, що надає благодійну допомогу біженцям або платні міграційні послуги, туристичною організацією, агентством з працевлаштування, закордонним університетом, іноземними роботодавцями, лікарнями тощо. З огляду на ці міркування наявність суб'єкта владних повноважень не може бути визнана обов'язковою ознакою міграційних правовідносин.

Об'єктами міграційних правовідносин є особисті та суспільні блага, з приводу яких відбуваються відносини у сфері міграції населення (свобода пересування, вибір місця проживання, повернення на Батьківщину, працевлаштування, освіта, лікування, відпочинок тощо). Зміст міграційних правовідносин полягає у взаємних правах і обов'язках суб'єктів відносин у сфері міграції населення.

В юридичній літературі запропоновано чимало критеріїв для класифікації міграційних правовідносин: зміст; цільове призначення; зв'язки між сторонами; функціональне призначення; кількісний склад учасників; юридичне призначення; час функціонування; характер обов'язків та ін. [7, с. 282-283]. Так, за критерієм часу функціонування міграційні правовідносини поділяються на постійні та тимчасові. Прикладом постійних правовідносин є ті, що пов'язані з реалізацією

правового статусу іноземця, які тривають впродовж його життя та перебування в Україні. Натомість тимчасовими є відносини є щодо надання притулку для особи [8, с. 27].

Особливий інтерес у цьому контексті викликає класифікація міграційних правовідносин за критерієм зв'язків між сторонами. У цьому вимірі вони поділяються на вертикальні (субординаційні) та горизонтальні (координаційні). Вертикальними є такі міграційні правовідносини, в яких одна сторона підпорядкована іншій. До прикладу, це відносини між центральним і підпорядкованим йому місцевим органом Державної міграційної служби України. Вертикальними також є відносини, коли прямого підпорядкування немає, але до компетенції владного суб'єкта належить право видавати обов'язкові до виконання іншими суб'єктом розпорядження. У горизонтальних міграційних правовідносинах сторони є рівноправними, тому жоден учасник не уповноважений наказувати іншому [6, с. 70-72]. Зокрема під час вирішення міграційно-правового спору сторони мають рівні процесуальні права, хоча один із них є суб'єктом владних повноважень. Горизонтальними є також відносини між міністром внутрішніх справ і міністром закордонних справ, головою Державної міграційної служби України та головою Державної прикордонної служби України тощо.

Таким чином, міграційне право як комплексна галузь права має відповідний предмет – врегульовані юридичними нормами суспільні відносини у сфері міграції населення. У ньому поєднані як відносини, що не належать до інших галузей права, так і міжгалузеві відносини. Статус комплексної галузі дозволив міграційному праву поєднати в його предметі не тільки матеріальні, але і процедурні та процесуальні відносини. Міграційним правовідносинам характерні склад і властивості, які відповідають правовим відносинам. Вони можуть бути як вертикальними (з підпорядкуванням одного суб'єкта іншому), так і горизонтальними (без такого підпорядкування).

Список використаних джерел:

1. Міграційне право України / за ред. С. М. Гусарова. Харків: Дім реклами, 2016. 296 с.
2. Дудник Р. М. Предмет міграційного права як комплексної галузі. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян: у 3 т. Одеса: Гельветика, 2020. Т. 1. С. 106-108.
3. Супруновський А. І. Поняття та ознаки міграційного права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 11. Т. 1. С. 102-104.

4. Супруновський А. І. Міграційне право в системі права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Спец. 12.00.01. Одеса, 2011. 17 с.
5. Бедрій М. М., Сирко М. В. Теоретичні основи адміністративного права / відп. ред. В. П. Кіселичник. Львів: Сполом, 2018. 120 с.
6. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.
7. Бортник Н. П., Дубинський О. Ю., Бараненко Д. В. Адміністративно-правові відносини у сфері міграції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 3. С. 280-283.
8. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: Конспект лекцій. Київ: МАУП, 2004. 216 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Краковська Анжеліка Євгеніївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри господарського та адміністративного права юридичного факультету

Донецького національного університету імені Василя Стуса

ORCID: 0000-0002-0577-8909

Морозова Олена Володимирівна

здобувачка вищої освіти СО Магістр

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3756

Не дивлячись на те, що в Україні введено воєнний стан з 24 лютого 2022 року, система центральних органів виконавчої влади за 2022 та 2023 роки зазнала суттєвих змін.

Відповідно до Конституції України та Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» систему центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ) складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. В свою чергу, система ЦОВВ є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України (далі – КМ України).

Для оптимізації ЦОВВ у Постанову КМ України було внесено сім змін у 2023 році [1]. Відповідно до цих змін зазнали оптимізації міністерства та такі ЦОВВ, а саме: з міністерства розвитку громад та територій і міністерства інфраструктури було створено одне об'єднане Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури; державне

агентство автомобільних доріг України та державне агентство інфраструктурних проектів реорганізовані у Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України; державне агентство меліорації та рибного господарства реорганізовано у Державне агентство розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм тощо. Крім того, додано норми щодо таких ЦОВВ зі спеціальним статусом як Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, а також про новостворену Державну службу України у справах дітей.

Відповідні зміни були внесені і в нормативно-правові акти, які регулюють відповідні питання щодо цих ЦОВВ, також зазнали змін їх правовий статус, повноваження, завдання тощо; або взагалі прийняті нові нормативно-правові акти з відповідних питань.

Так, наприклад, були розширені завдання Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України як головного органу в системі ЦОВВ, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах: державної регіональної політики, розвитку місцевого самоврядування, територіальної організації влади та адміністративно-територіального устрою, житлової політики; будівництва, нормування у будівництві, містобудування, просторового планування територій та архітектури; ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, альтернативних видів рідкого та твердого палива, енергозбереження, забезпечення енергетичної ефективності. Крім того, для виконання покладених на це міністерство завдань, були доповнені його права такими як: залучати фахівців наукових та проектних установ, закладів освіти, науково-технічних та інженерних товариств (спілок), громадських об'єднань суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сфері будівництва, до здійснення оцінювання органів з визначення технічної прийнятності, які претендують на призначення; залучати фахівців з досвідом виконання робіт з оцінки відповідності та/або акредитації органів з оцінки відповідності у сферах призначення, що підлягають оцінюванню, до здійснення оцінювання органів з оцінки відповідності, які претендують на призначення [2].

Що стосується правового статусу двох вищезгаданих Національних комісій, які здійснюють державне регулювання у відповідних сферах, їх завдань, функцій, повноважень та порядку їх здійснення, то відповідні закони України [3, 4] також зазнали змін і доповнень протягом 2022 та 2023 років. Були змінені та доповнені завдання, функції, повноваження цих Національних комісій, які обумовлені вимогами сьогодення з

питань державного регулювання, моніторингу та контролю за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг, а також державного регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку.

Що ж стосується реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення, то було створено взагалі новий центральний орган виконавчої влади – Державна служба України у справах дітей, діяльність якої спрямовується та координується КМ України через Міністра соціальної політики. Відповідно до Положення про Державну службу України у справах дітей, її основними завданнями є: реалізація державної політики у сфері захисту прав дітей, в тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, соціальної підтримки сімей з дітьми, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення; забезпечення в межах повноважень, визначених законом, проведення моніторингу дотримання місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, фізичними особами вимог законодавства у сфері захисту прав дітей; координація надання соціальної підтримки та соціальних послуг сім'ям з дітьми, дітям, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомним сім'ям, сім'ям патронатних вихователів, дитячим будинкам сімейного типу, усиновлювачам; координація та методичне забезпечення в межах повноважень, визначених законом, діяльності структурних підрозділів місцевих держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, суб'єктів системи надання соціальних послуг, суб'єктів соціальної роботи та інших суб'єктів, що забезпечують надання соціальної підтримки сім'ям з дітьми, в тому числі з питань формування відповідального батьківства, навчання батьків навичкам, необхідним для всебічного розвитку та виховання дітей, розвитку сімейних форм виховання [5].

Підсумовуючи зазначимо, що у 2022 та 2023 роках зміни щодо оптимізації системи центральних органів виконавчої влади відбулись, вони потягнули за собою й удосконалення чинних нормативно-правових актів. Однак, за необхідності та з врахуванням умов сьогодення, наближення членства України в ЄС, можливі й інші процеси пошуку оптимальної побудови системи центральних органів виконавчої влади, а також удосконалення нормативно-правової бази, їх правового статусу, повноважень, завдань, організації діяльності та інші питання.

Література:

1. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова КМ України від 10 вересня 2014 року № 442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>.
2. Про затвердження Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України: Постанова КМ України від 30 червня 2015 року № 460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF?find=1&text=2023#w1>.
3. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22 вересня 2016 року № 1540-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19?find=1&text=2023#Text>.
4. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку: Закон України від 16 грудня 2021 року № 1971-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#n2>.
5. Деякі питання Державної служби у справах дітей: Постанова КМ України від 29 вересня 2023 року № 1048. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-%D0%BF#Text>.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИРОДИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Пацурківський Петро Петрович

студент IV курсу Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3137-5046

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3775

Вступ. Повномасштабна російсько-українська війна, яка уже триває майже два роки, принесла десяткам мільйонів цивільного населення України, задіяним у ній комбатантам, іншим особам нелюдські муки і страждання. Вони співставні за глибиною і масштабами впливу на особистість з муками і стражданнями, що їх завдали людству обидві світові війни минулого століття. Ця війна докорінно змінила ієрархію майже усіх суспільних цінностей українського соціуму в цілому та більшості українців зокрема. Вона безальтернативно висунула на найпріоритетніші позиції проблематику міжнародного гуманітарного права, у якому сконцентровано узагальнений цивілізаційний досвід захисту по мірі можливого передусім цивільного населення, а також

інших груп соціумів воюючих держав, які в той чи іншій спосіб стали жертвами локальних збройних конфліктів або повномасштабних воєн. Не випадково ця галузь міжнародного права спершу після її появи одержала назву *права війни*, дещо згодом – *права збройних конфліктів*, а наразі найвідоміша як *міжнародне гуманітарне право*.

Це право щоразу стає найактуальнішим відповідному суспільству, як тільки на його землю приходять війна з її катаклізмами. І якщо самої такої війни нерідко стає неможливим уникнути, то полегшити її найжахливіші прояви та супутні явища допомагає достеменне знання природи міжнародного гуманітарного права, послідовне застосування його у всіх можливих випадках.

Ступінь наукової розробки проблеми найавторитетніші дослідники міжнародного гуманітарного права оцінюють як недостатній. При наявності вичерпного масиву аналітичних розробок багатьох конкретних питань цієї галузі, на їх думку, має місце дефіцит досліджень природи та властивостей міжнародного гуманітарного права, його філософії, узагальнюючих концептуальних розробок міжнародного гуманітарного права в цілому [1, 2, 3].

Метою цього дослідження є осмислення еволюції природи міжнародного гуманітарного права впродовж усього періоду його існування. Заявлена мета конкретизується у наступних його конкретних задачах: 1) аналізі появи перших юридичних інститутів до часу постання цілісної галузі міжнародного гуманітарного права; 2) концептуальному осмисленні квінтесенції природи галузі міжнародного гуманітарного права як ціннісно унікального загально-правового феномену; 3) розкритті принципів міжнародного гуманітарного права.

Виклад основних результатів дослідження.

1. Поява інститутів міжнародного гуманітарного права. Як резонно зазначається у багатьох ґрунтовних дослідженнях міжнародного права, на початку другої половини XIX ст. у ньому починає виокремлюватися якісно відмінна від інших група його норм, безпосереднім об'єктом регулювання яких стають відносини між воюючою державою, з одного боку, та населенням насамперед іншої воюючої держави, з іншого боку. Предметом правового регулювання тут виявляється поведінка держав у найширшому розумінні цього поняття під час війни. Сенсом існування міжнародного гуманітарного права є правова регламентація передусім бойових дій, а також інших форм активностей воюючих держав таким чином, щоб зменшити їх жорстокість і надмірність, які виходять за межі воєнної необхідності, сприяти дотриманню гуманітарних стандартів стосовно насамперед мирного

населення, а також комбатантів, поранених, військово-полонених та хворих. Квінтесенцією міжнародного гуманітарного права є гуманізм, повага гідності кожної людської особистості воюючих сторін, запобігання порушенню її основоположних прав і свобод.

Безпосередньою датою появи міжнародного гуманітарного права прийнято вважати 22 серпня 1864 р., коли у Женеві відбулася міжнародна дипломатична конференція, предметом обговорення якої став комплекс питань, пов'язаних зі становищем поранених у ході австро-італійської 1848-1849 рр. та франко-австрійської 1859 р. війн. Підсумком цієї конференції стало ухвалення *Конвенції про покращення стану поранених і хворих у воюючих арміях* [4]. Конвенція визнала за необхідне надання невідкладної допомоги пораненим ще на полі бою фаховим медичним персоналом. Цьому персоналу було надано статус *нейтральних і недоторканих* осіб. Більше того, ця Конвенція закріпила принцип надання такої допомоги під час збройних конфліктів усім особам, хто її потребував, включно з мирним населенням воюючих держав. Таким оптимістичним виявився старт першого з інститутів міжнародного гуманітарного права.

За рік до ухвалення вищезазначеної Конвенції у тій же Швейцарії було створено організацію Червоного Хреста, яка з 1880 р. почала називатися *Міжнародним комітетом Червоного Хреста*. Цей Комітет став ще одним дієвим на той час інститутом міжнародного гуманітарного права.

29 липня 1899 р. на першій Гаазькій міжнародній конференції було ухвалено *Конвенцію про закони і звичаї сухопутної війни* з однойменним Положенням, що додавалося до неї [5]. Ключовою особливістю цих актів була обмежена обов'язковість їх приписів – вони були обов'язковими тільки для сторін, що підписали цю Конвенцію і то у випадку, коли всі воюючі сторони певного збройного конфлікту були її учасниками. На цій же конференції було ухвалено і цілий ряд інших актів у сфері міжнародного гуманітарного права.

Своєрідним рекордсменом за кількістю ухвалених Конвенцій у сфері міжнародного гуманітарного права виявилася друга Гаазька конференція, яка відбулася у 1907 р. На ній було прийнято аж тринадцять різних Конвенцій, що регламентували поведінку воюючих держав під час війни на суші та на морі. У них також містилися норми щодо поводження цих держав з військовополоненими і мирним населенням в разі окупації території іншої сторони збройного конфлікту та чимало інших норм міжнародного гуманітарного права. Особливе місце серед Конвенцій, ухвалених в Гаазі в 1907 р., займає оновлена *Конвенція про закони і*

звичаї суходільної війни, що була прийнята взамін однойменної конвенції 1899 р. [5].

В 1925 р. було ухвалено *Женевський протокол про заборону застосування під час збройних конфліктів задушливих і отруйних, інших подібних газів та бактеріологічних засобів* [6]. Цей протокол містив також додаткові заборони стосовно застосування під час збройних конфліктів засобів масового враження, які були передбачені ще Гаазькою Конвенцією 1899 р. Останнє було зумовлено масовим застосуванням під час Першої світової війни воюючими державами отруйних речовин.

Важливим кроком в процесі пошуків правових інструментів посилення протидії проявам крайніх жорстокостей під час збройних конфліктів стали ухвалені в Женеві в 1929 р. *Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у воюючих арміях* [7] та *Конвенція про поводження з військовополоненими* [8]. Перша з них замінила Женевські конвенції про поранених і хворих 1864 та 1907 років, а інша, яка стосувалася правил поводження з військовополоненими, доповнила відповідний Акт другої Гаазької конференції 1907 р.

Одним з найвагоміших завершальних акордів формування галузі міжнародного гуманітарного права став ухвалений в 1936 р. *Лондонський протокол про правила дій підводних човнів проти торговельних суден у воєнний час* [9]. Відповідно до цього Протоколу затоплення торговельного судна вважалось правомірним лише за умови попереднього переміщення пасажирів, екіпажу такого судна і його корабельних документів у безпечне місце.

У науці міжнародного гуманітарного права резонно висловлюється думка, що важливим джерелом формування галузі міжнародного гуманітарного права стало також гуманітарне право внутрішньодержавних конфліктів. Ми поділяємо цю точку зору. Одним з найкращих, на нашу думку, досліджень витоків та еволюції цієї групи правових норм є монографія Розмарі Абі-Сааб «Гуманітарне право і внутрішні конфлікти» [2]. Її авторка наводить у якості хрестоматійного прикладу цієї групи правових норм так званий Кодекс Лібера. За його правовою природою це є «Інструкція польовим військам США» від 24 квітня 1863 р. щодо їх поводження під час громадянської війни, яку оприлюднив президент США Лінкольн як загальновійськовий наказ №100 [2, р. 34-37].

Такими були основні етапи формування галузі міжнародного гуманітарного права. Місцем його появи та ціннісним епіцентром розвитку на стадії його становлення у вищезазначеній якості без перебільшення була Женева, яка впродовж цього періоду сформувалася не тільки як європейський, але й як світовий правничий центр міжнародного гуманітарного права.

2. Квінтесенція природи галузі міжнародного гуманітарного права. Міжнародне гуманітарне право уже як галузь пласту міжнародного права продовжує залишатися у нерозривному зв'язку з містом своєї появи Женевою. Зокрема, з метою підвищення ефективності та дієвості його норм, які не у всьому витримали перевірку на їх надійність подіями Другої світової війни, 12 серпня 1949 р. у Женеві була скликана спеціальна міжнародна конференція. Основним підсумком її роботи стало ухвалення чотирьох *Женевських Конвенцій про захист жертв війни*: 1) про покращення становища поранених і хворих в арміях воюючих держав; 2) про покращення становища поранених, хворих та осіб, які зазнали кораблетрощі зі складу збройних сил на морі; 3) про поводження з військово-полоненими; 4) про захист цивільного населення під час війни [10-13].

Важливою віхою подальшого розвитку галузі міжнародного гуманітарного права стала ухвалена 14 травня 1954 р. в Гаазі *Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту* [14].

У 1977 р. було ухвалено два додаткових протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. Протокол I стосувався захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, а Протокол II – захисту жертв конфліктів неміжнародного характеру. Вони передбачали цілі системи заходів по посиленню захисту цивільних осіб та комбатантів. Зокрема, правовий статус останніх було надано бійцям та військовополоненим у національно-визвольних війнах [15, 16].

У 1980 р. міжнародне гуманітарне право поповнилось *Конвенцією про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть завдавати надзвичайних ушкоджень або мати невибіркову дію* [17]. Це далеко не повний перелік основних інститутів міжнародного гуманітарного права, яке продовжує розвиватися особливо динамічно і приростати новими інститутами під впливом викликів воєнних конфліктів останніх десятиліть.

Його спеціальний системний та функціональний аналіз переконує, що усе міжнародне гуманітарне право має винятково гуманістичну ціннісну спрямованість. Його норми зазвичай значні за обсягом. За цим параметром їх можна порівняти хіба що з приписами податкового права. Це зазвичай робить документи міжнародного гуманітарного права об'ємними і складними для їх сприйняття нефахівцями. За способом дії норми міжнародного гуманітарного права є за незначними винятками зобов'язуючими правовими приписами. Їх головною метою є пошук розумного компромісу між імперативами воєнної необхідності та гуманності. Причому воєнна необхідність є складовою міжнародного гуманітарного права і тлумачити її необхідно саме з цього ціннісного підходу.

Вважаємо за необхідне наголосити, що у міжнародному гуманітарному праві на відміну від ціннісно близького до нього права прав людини взагалі відсутнє поняття будь-якого призупинення або обмеження дії його норм. Вони сформульовані у такий спосіб, що не можуть в принципі стати перепорою для армії виграти збройний конфлікт за правилами і звичаями війни. Порушення ж цих норм воюючою армією не призводить до появи у неї вагомих воєнних переваг, спроможних вплинути у вирішальній мірі на перебіг війни. Нинішня війна Росії проти України є ще одним вагомим доказом цієї істини.

3. Принципи міжнародного гуманітарного права. Природа міжнародного гуманітарного права найповніше та найадекватніше проявляється у його принципах. Саме завдяки цим принципам міжнародне гуманітарне право набуло системного характеру. В науці міжнародного гуманітарного права є різні підходи до виділення та обґрунтування його принципів. На нашу думку, найбільш обґрунтованим є підхід, відповідно до якого, виходячи із природи цього права як цінності, виокремлюється три групи якісно відмінних між собою його галузевих принципів: 1) системоутворюючі (основоположні) принципи цієї галузі права; 2) принципи, що регулюють захист цивільного населення і комбатантів – учасників збройних конфліктів; 3) принципи щодо застосування власне засобів і методів збройних конфліктів.

Перша група із вищезазначених принципів лежить в основі як самого міжнародного гуманітарного права, так і інших груп його принципів. До цієї групи принципів належать: *принцип гуманізму* (його сутність полягає в захисті прав особи під час збройних конфліктів); *принцип недопущення дискримінації осіб*, які в той чи інший спосіб зачеплені воєнними конфліктами; *принцип відповідальності за порушення норм і принципів міжнародного гуманітарного права*. Він включає в себе передусім юридичну відповідальність держави, а також кримінальну відповідальність фізичних осіб за допущенні ними злочинні порушення права війни.

Друга із вищезазначених груп принципів є найчисельнішою та найбільш динамічною у своєму розвитку. Її квінтесенція полягає у постійному і тотальному здійсненні гуманності стосовно цивільного населення і комбатантів воюючих держав, у їх сприйнятті воюючими державами не як ворожих елементів, а жертв воєнних конфліктів. Воюючі держави виступають по відношенню до них зобов'язаною стороною.

Третю групу (нерідко у різних наукових дослідженнях міжнародного гуманітарного права другу і третю групи його принципів позиціонують і навпаки, що не має принципового значення, проте суперечить загальній логіці цієї сукупності правових норм) принципів міжнародного гуманітарного права являють собою наступні його засади: принцип

обмеження воюючих держав у виборі засобів збройної боротьби; принцип неухильного дотримання воюючими державами розмежування воєнних і цивільних об'єктів; принцип, який забороняє воюючим державам застосовувати конвенційно недозволені засоби ведення воєн; принцип заборони використання у збройних конфліктах конвенційно визначених видів зброї масового знищення; принцип заборони використання зброї, застосування якої призводить до надмірних страждань.

Висновки. Міжнародне гуманітарне право є продуктом розвитку людської цивілізації на певному історичному етапі її зрілості. Воно з'явилося в результаті усвідомлення прогресивними соціумами світу таких фундаментальних явищ, як безцінність людської гідності і життя, а також неминучість руйнівних воєнних конфліктів. Квінтесенцію природи міжнародного гуманітарного права складає його атрибутивний гуманізм. В процесі еволюції цього права вона як принцип залишається незмінною, проте у її конкретних проявах ця природа невичерпна і безмежна. Міжнародне гуманітарне право встановлює мінімальні стандарти прав людини в умовах збройного конфлікту, які з часом змінюються та еволюціонують. Найважливішою властивістю міжнародного гуманітарного права є зобов'язуючий характер його норм. Зобов'язаною стороною за цим правом виступає передусім воююча держава, а також особи, на яких покладено виконання відповідних функцій цієї держави.

Література:

1. Louise Doswald-Beck, Sylvain Vite. International Humanitarian Law and Human Rights Law. International Review of the Red Cross, No. 293, March-April 1993, pp. 94-119.
2. Rosemary Abi-Saab. Droit humanitaire et conflits internes. Origines et evolution de la reglementation Internationale. Editions A. Pedone. Institut Henry-Dunant. Geneve. Paris. 1986.
3. Evan Luard. 'Civil Conflicts in Modern International Relations' in The International Regulation of civil Wars. London. Thames&Hudson. 1972. pp. 7-75.
4. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. ООН; Конвенція, Угода від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
5. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни. Міжнар. конференція у м. Гаазі; Конвенція, Міжнародний документ, Витяг [...] від 29.07.1899. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_765#Text
6. Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Geneva. 17 June 1925. URL: <https://disarmament.unoda.org/wmd/bio/1925-geneva-protocol/>

7. Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field. Geneva, 27 July 1929. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/pt/ihl-treaties/gc-wounded-1929?activeTab=historical>
8. Convention relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva, 27 July 1929. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gc-pow-1929>
9. London Protocol in Regard to the Operations of Submarines or Other War Vessels with Respect to Merchant Vessels. 1936. URL: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1484&context=ils>.
10. Geneva Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva. 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949>
11. Geneva Convention (II) for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick, and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea. Geneva. 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gcii-1949>
12. Geneva Convention (III) Relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva. 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciii-1949>
13. Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva. 12 August 1949. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>
14. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. Hague. 14 May 1954. URL: <https://en.unesco.org/protecting-heritage/convention-and-protocols/1954-convention>
15. Protocol I Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts. 08 June 1977. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and>
16. Protocol II Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts 08 June 1977. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and-0>
17. Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons which may be Deemed to be Excessively Injurious or to have Indiscriminate Effects (with Amendment to Article 1). Geneva, 10 October 1980. URL: <chromeextension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://treaties.un.org/doc/Treaties/1983/12/19831202%2001-19%20AM/XXVI-2-revised.pdf>

ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Савчук Роман Михайлович
доктор юридичних наук, доцент, директор,
Івано-Франківський навчально-науковий
юридичний інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-4896-3829

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3753

ДБР є державним правоохоронним органом, повноваження якого визначено в ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань». Аналізуючи перелічені у законі повноваження ДБР, варто їх згрупувати у групи:

1) повноваження, що направлені на припинення і розкриття кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено до підслідності ДБР (бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд КМУ; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції ДБР, вживає заходів до їх усунення; припиняє і розкриває кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до компетенції ДБР; здійснює ОРД та досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР, на підставах та в порядку, встановлених законом; здійснює розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до підслідності ДБР; використовує гласних і негласних штатних та позаштатних працівників на підставах та в порядку, встановлених законом, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих відносин, матеріально і морально заохочує осіб, які надають допомогу в запобіганні, виявленні, припиненні і розслідуванні кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності ДБР; розробляє і затверджує методiku розслідування окремих видів кримінальних правопорушень) [1]. Відносно перелічених повноважень ДБР вважаємо, що технічно правильно таке повноваження як «здійснює розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні правопорушення,

розслідування яких віднесено до підслідності ДБР» у законі треба відобразити відповідно до викладених норм у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р.[2];

2) повноваження, що направлені на міжнародне співробітництво (здійснює виконання запитів про надання правової допомоги, які надійшли від компетентних органів іноземних держав; розробляє пропозиції до проектів міжнародних договорів України та забезпечує дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України; здійснює співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав відповідно до законів та міжнародних договорів України) [1];

3) адміністративні повноваження, що направлені на роботу із кадрами (організовує забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу, державних службовців ДБР та інших визначених законом осіб, а також захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, від протиправних посягань; забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників ДБР, бере участь у формуванні державного замовлення на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців у відповідних сферах) [1];

4) повноваження інформаційного характеру (забезпечує відповідно до законодавства додержання режиму захищеної законом таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, а також визначеного законом порядку оприлюднення та надання доступу до публічної інформації; звітує про свою діяльність у порядку, визначеному цим Законом, та інформує суспільство про результати своєї роботи; виключно з метою здійснення своїх повноважень має доступ як користувач до інформаційних систем органів державної влади, перелік яких встановлюється КМУ, самостійно створює інформаційні системи та веде оперативний облік в обсязі і порядку, що визначаються завданнями, покладеними на ДБР, із дотриманням законодавства про захист персональних даних) [1].

Реалізуючи зазначені повноваження, діяльність ДБР варто відмежовувати від повноважень інших правоохоронних органів. Щодо співвідношення повноважень ДБР та Національної поліції, то ми погоджуємось з думкою В. Б. Дерев'янка у тому, що відмінність проявляється у здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень, скоєних різними особами, а ДБР України займається розслідуванням злочинів, що вчинені вищими посадовими особами, службовими особами НАБУ або військовими [3, с. 81; 4].

Таким чином, ми вважаємо, що надаючи повноваження правоохоронному органу, законодавець надає йому можливість діяти чітко з приписами нормативно-правового акту, і так як в ньому закріплено. Тому слід в нормативно-правових актах, закріплюючи статус відповідних органів, прописувати це як їх повноваження, деталізуючи їх.

Список використаних джерел:

1. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.
2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#n20>.
3. Деревянко Б. В. Державне бюро розслідувань як новий державний орган зі спеціальною компетенцією. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 2 (67). С. 78-84.
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ ЖИТЛА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бондарчук Анна Іванівна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Науковий керівник: Ільків Олег Васильович
доктор юридичних наук, професор,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3762

Договір купівлі-продажу є найпоширенішим інструментом регулювання суспільних відносин, особливо в сучасних реаліях, пов'язаних із вторгненням РФ в Україну. Ці події внесли зміни в різні сфери сучасного життя, включаючи правове регулювання договірних відносин, зокрема, це вплинуло на процедуру укладання договорів купівлі-продажу, реєстрацію прав на нерухоме майно, відбилося на особливостях вчинення нотаріальних дій та позначилося на роботі державних реєстрів. Нинішнє становище не оминуло й обмеження розпорядженні набутого майна за договором упродовж певного терміну. Обкреслені обставини вказують на динаміку договірних відносин, що зумовлює актуальність цієї проблеми та потребує теоретичного обґрунтування в умовах воєнного стану в Україні. Зважаючи на вищезазначене, мета нашої наукової розвідки полягає у дослідженні особливостей правового регулювання договорів купівлі-продажу в умовах введення воєнного стану в Україні. Досягнення мети визначає низку завдань, зокрема:

- аналіз нових законодавчих змін, що регулюють процедуру укладення та посвідчення таких договорів під час воєнного стану;
- вивчення «меж» та «обмежень» у договірних відносинах купівлі-продажу;

- охарактеризування особливостей нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу.

Науковий аналіз попередніх досліджень свідчить про існуючий інтерес до правового регулювання договорів купівлі-продажу. В науковій літературі особливості змісту договору купівлі-продажу розглядали такі провідні вчені в галузі цивільного права: Т. В. Бобко, Т. В. Боднар, А. Б. Гриняк, О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, Р. А. Майданик, Д. О. Маріц. В тому числі, елементи договору купівлі-продажу були зображені в працях науковців: Г. П. Тимченка, О. С. Яворської та інших. Проте багато питань, особливо у контексті воєнного стану та нових законодавчих ініціатив, залишаються відкритими.

У ч. 1 ст. 655 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зазначається, що «на підставі договору купівлі-продажу продавець передає або бере на себе зобов'язання передати майно (товар) у власність покупця, а останній приймає чи бере на себе зобов'язання прийняти це майно (цей товар) та заплатити за нього погоджену грошову суму» [1]. Спираючись на вище згадану норму ЦК України у науковій літературі зазначається, що «...назва договору унікальна в тому сенсі, що лише в ній, на відміну від назв інших цивільних договорів, об'єднано два етапи: пропозицію укласти договір та її прийняття» [2]. Проте, у науково-практичному коментарі до ЦК України.

Договір купівлі – продажу є універсальною формою товарно-грошового обміну. Більшість громадян, які мають намір стати власниками житла, набуватимуть його саме за цим договором [3].

Купівля-продаж житлових приміщень обумовлена низкою особливостей. По-перше, житло – це об'єкт нерухомості в житловій сфері, тобто воно є невіддільним від земельної ділянки, на якій розташовано. По-друге, житлове приміщення, як правило, має достатньо високу вартість. По-третє, житло є річчю, визначеною індивідуальними ознаками, і відповідно є незамінним. По-четверте, житлове приміщення має особливий соціальний характер, в зв'язку з чим воно використовується виключно за цільовим призначенням, а саме, для постійного проживання в ньому фізичних осіб. Вищезазначені особливості вимагають чіткої правової регламентації відносин купівлі-продажу житла. Сьогодні має місце рекодифікація цивільного (приватного) права України. Отже аналіз цього питання є надзвичайно актуальним.

В ЦК України не має спеціальних правових норм, що регулюють купівлю-продаж житлових приміщень. На такі відносини поширюються положення § 1 «Загальні положення про купівлю-продаж» гл. 54 [1].

Виходячи з загального визначення договору купівлі-продажу, що міститься в ст. 655 ЦК, договір купівлі-продажу житла може бути сформульований таким чином. За договором купівлі-продажу житла одна

сторона (продавець) передає або зобов'язується передати житлове приміщення у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти житлове приміщення і сплатити за нього певну грошову суму [1].

За своєю юридичною природою договір купівлі-продажу житла є двостороннім та оплатним. Більш того, виходячи із загального визначення договору купівлі-продажу, за своєю юридичною конструкцією він може бути як консенсуальним, так й реальним договором. Однак, згідно зі ст. 657 ЦК, договір купівлі-продажу нерухомого майна, в тому числі і договір купівлі-продажу житла, укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Всі договори, відносно яких законодавець вимагає нотаріального посвідчення, є укладеними з моменту його посвідчення нотаріусом (ч. 3 ст. 640 ЦК). Положення ст. 657 та ч. 3 ст. 640 ЦК мають імперативний характер і не можуть бути змінені за домовленістю сторін [1]. Отже для укладення договору купівлі-продажу житла необхідно досягнення згоди між сторонами та її нотаріальне посвідчення. Інші додаткові дії, зокрема передання житла, для укладення договору не вимагаються. Таким чином, можливо зробити висновок, що договір купівлі-продажу житлового приміщення є виключно консенсуальним та його визначення не може базуватися на загальному визначенні договору купівлі-продажу, яке закріплено в ст. 655 ЦК [1]. Неодноразово визначалося, що в гл. 54 ЦК «Купівля-продаж» повинен бути окремий параграф, присвячений регламентації купівлі-продажу нерухомості, в якому були б окремі норми що стосуються купівлі-продажу житла. В них слід закріпити таке визначення договору, а саме: за договором купівлі-продажу житла одна сторона (продавець) зобов'язується передати житлове приміщення у власність другій стороні (покупцеві), а покупець зобов'язується прийняти житлове приміщення та сплатити з нього певну грошову суму [1].

Пісумовуючи вищевикреслене, зазначимо, що договір купівлі-продажу житла є консенсуальним та оплатним, але вимагає письмової форми та нотаріального посвідчення згідно зі ст. 657 Цивільного кодексу України [1]. Стаття вказує на необхідність подальшого дослідження та регулювання купівлі-продажу нерухомості, зокрема житлового приміщення, в контексті сучасних викликів, таких як воєнний стан та реформи у законодавстві.

Література:

1. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. №435-IV / Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення:10.12.2023).

2. Міліщук Н. С. Правове значення форми договору купівлі-продажу у процедурі його укладення. *Держава та регіони*. 2021. №. 2. С. 22-27.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. Київ: Істина, 2004. 976 с.
4. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін: Право, 2011. Т. 2. 552 с.
5. Мін'юст: Україна продовжує боронитися на всіх фронтах, захищаючи у тому числі й сферу держреєстрації прав на нерухомість і бізнесу. *Урядовий портал*. 2022. 4 квітня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minyust-ukrayina-prodovzhuye-boronitися-na-vsikh-frontah-zahishchayu-chi-u-tomu-chisli-j-sferu-derzhreestraciyi-prav-na-neruhomist-i-biznesu> (дата звернення: 11.12.2023).
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 480 / Кабінет Міністрів України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-п#Text> (дата звернення: 12.12.2023)
7. Постанова Верховного Суду від 22 червня 2022 р. № 296/7213/15/ Єдиний державний реєстр судових рішень. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105011832> (дата звернення: 03.12.2023)
8. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану / Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2022 р. № 719. *Кабінет Міністрів України: офіційний веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-2022-п#Text> (дата звернення: 10.12.2023)
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану / Закон України від 24 березня 2022 р. № 2142-IX. / Верховна Рада України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text> (дата звернення: 08.12.2023)
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо перегляду окремих пільг з оподаткування / Закон України від 26 червня 2022 р. № 2325-IX / Верховна Рада України. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2325-20#Text> (дата звернення: 10.12.2023)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДІЇ ПРИНЦИПУ ЗАБОРОНИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Бондарчук Анна Іванівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Приватний вищий навчальний заклад

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

Науковий керівник: Ільків Олег Васильович

доктор юридичних наук, професор,

Приватний вищий навчальний заклад

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3763

На сучасному етапі розвитку українського суспільства акцентується увага на питаннях зміцнення інституту сім'ї, поліпшення благополуччя сімей, збільшення народжуваності та запобігання насильству та жорстокому поводженню з дітьми, що відображається у прийнятті національним законодавством низки актів, зокрема: «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [6], «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» [5]; Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та «Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї» [7] тощо

Засоби масової інформації (ЗМІ) регулярно висвітлюють новини та різні ток-шоу, що стосуються випадків жахливого ставлення до дітей: запусненої недбалості, що призводить до голоду та смерті дітей; невідповідних умов проживання, несумісних з їхнім віком; ситуацій, коли батьки виганяють своїх дітей на працю; та інших випадків жорстокого поводження з дітьми. Незважаючи на наявність достатньо змістовної нормативно-правової бази та розвинену систему правозахисних органів, проблема жорстокості батьків залишається глобальною у сучасному світі. Масові повідомлення в ЗМІ про випадки насильства в сім'ях українців свідчать про актуальність цієї проблеми, яка має серйозні наслідки для повноцінного розвитку дітей та підлітків, які є майбутнім нашої держави.

За відомостями ЮНІСЕФ, у своєму новому звіті «Приховане на очах у всіх», мільйони дітей в різних країнах світу стають жертвами насильства, потрапляючи під вплив вбивць, гвалтівників та торговців

«живим товаром». Багато з них виношують фізичне та психологічне насильство від своїх власних родичів, яке спостерігається як вдома, так і в школі. Кожна п'ята жертва вбивства у світі – це дитина чи підліток віком до 20 років. Згідно зі статистичною вибіркою з 190 країн, у якій висвітлено найбільш повну базу даних про випадки жорстокого поводження з дітьми та підлітками, що відзначається вражаючими масштабами цього явища. Приблизно 17 % дітей у 58 країнах світу стикаються із суворими фізичними покараннями, такими як удари по голові, вухах чи обличчю, які мають особливо тяжкий і систематичний характер. За висловами виконавчого директора ЮНІСЕФ, Ентоні Лейку «На сьогоднішній день насильство щодо дітей вчиняється щодня, всюди. Але воно не є неминучим. Його можна попередити, але для цього суспільство не повинно дозволяти насильству залишитися в тіні» [9].

Аналізуючи дані статистики, ми вважаємо, що сучасне ставлення до дітей у сім'ї повинно охоплювати не лише захист їхніх законних прав, свобод і інтересів, але й вимагати чіткого усвідомлення ролі кожного члена суспільства у запобіганні випадків жорстокості стосовно дітей. Важливо враховувати вплив різних чинників на розвиток дитини, таких як біологічні, психологічні, економічні, соціальні тощо. Також необхідно встановлювати відповідальність сім'ї та суспільства за створення умов для гармонійного та безпечного оточення, в якому дитина може рости й розвиватися. У педагогічній, психологічній, правовій і соціально-педагогічній науках проблема жорстокості стосовно дітей у родині вивчалася в різних аспектах, однак слід відзначити, що, незважаючи на досягнення вчених, важливо враховувати постійну динаміку суспільства. Ця динаміка проявляється у прийнятті нових нормативно-правових документів, розширенні соціальних інститутів, які займаються окресленою проблематикою, збільшенні кількості соціально-педагогічних фахівців та розробці нових програм захисту дитинства. Таким чином, проблема жорстокості батьків в українських родинах потребує подальшого наукового вивчення..

Мета дослідження полягає у визначенні змісту та основних характеристик жорстокого поводження батьків із дітьми, шляхом аналізу соціально-педагогічної, психологічної, історичної та правової літератури. Також, завдання включає розкриття причин виникнення зазначеної проблеми.

Проблема жорстокого поводження батьків із дітьми в сучасному світі широко поширена, що підтверджується аналізом доповідей фахівців різних сфер, таких як юриспруденція, медицина, психологія, соціальна педагогіка тощо. Ці спеціалісти, що займаються захистом прав дітей, вказують на те, що домашнє насильство стає однією з провідних

форм злочинності, проте інформація про це часто не потрапляє до правозахисних органів.

Сучасне суспільство висловлює неприйняття жорстоких методів виховання і встановлює нові стандарти гуманного виховання, сповненого любові та ніжності. Такі погляди сформувалися нещодавно, і нещадність у відношенні до дітей тепер зазнає відзначення та осуду.

В історії науки, художньої літератури, мистецтва та фольклору фіксуються приклади жорстокого поводження з дітьми та насильницьких методів виховання, які раніше вважались нормою та суспільно прийнятими. Наприклад, у стародавні часи, таких як епоха античності, зокрема в Спарті, ставлення до дітей було виключно утилітарним. Основним пріоритетом суспільства були фізично здорові та здатні захищати батьківщину особистості. Тому, якщо діти вже з народження не відповідали вимогам Ради старійшин, вони вважались «бракованими» і піддавалися умертвленню [2].

У Середньовіччі існував «Акт про покарання неслухняної дитини», який свідчить про те, що діти вважались «власністю» батьків, і батьки мали право подати петицію на смерть дитини, яка була непокірною або неслухняною. Хоча таке покарання ніколи не виконувалося, можливість його застосування впливала на батьківські установки та методи виховання [8].

Незважаючи на минулі століття, сучасні родини все ще мають думку, що дитина є «приватною власністю» батьків, і тому використання жорстоких методів у вихованні вважається нормою. Це підтверджують вітчизняні прислів'я, такі як «Бий дитину, поки поперек лавки лежить», «Дитину люби, як душу – а трясина, як грушу» та ін. [8].

У рамках нашого дослідження розглянемо сучасне тлумачення терміну «жорстоке поводження». У Конвенції ООН про права дитини визначено, що під жорстоким поводженням з дітьми розуміють усі вияви фізичної та/або емоційної неправильності, сексуального насильства, недбалого ставлення, торгівлі або іншої форми експлуатації, які можуть призвести або призводять до реального збитку для здоров'я дитини, її виживання, розвитку чи гідності, у контексті відповідальності, довіри чи влади [1].

Отже, проблема жорстокого поводження батьків із дітьми завжди була й залишається глобальною проблемою будь-якого суспільства, і, на жаль, лише поширюється та не втрачає своєї актуальності. Основою цього явища є нерозуміння цінності дитини в родині, відсутність системи чітких позитивних, гуманних і толерантних установок на щасливу модель сімейного життя й родинного виховання дитини, починаючи від періоду немовляти до формування дорослої особистості. Походження жорстокого

ставлення до дітей пояснюється різноманіттям причин, таких як склад родини, рівень її матеріального забезпечення, стан здоров'я батьків і/або дитини, настрої дорослого в конкретній ситуації, амбіції, і навіть «примхи» батьків. Проте є очевидним той факт, що кожна проява жорстокості чи бездіяльності дорослого призводить до негативних наслідків для дитини, які зазвичай є тяжкими, як в фізичному, так і в психологічному плані, а іноді призводять до летальних наслідків.

Література:

1. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист : збірник документів. Ч. П. К.: АТ «Видавництво «Столиця», 1998. 292 с.
2. Колісніченко А. І. Історія держави і політико-правових вчень Стародавньої Греції та Риму: навч. посіб. Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002. 274 с.
3. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічний аспект проблеми насильства. К.: Либідь, 2003. 337 с.
4. Нечерда О. Коли в сім'ї насильство. *Соціальна робота в Україні*. № 8. К.: Науковий світ, 2000. С. 14-15.
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису: Закон України від 15.05.2003 р. № 759-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-15#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII: станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
7. Про затвердження заходів щодо виконання Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та Примірного положення про центр медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23.01.2004 р. № 38. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0038282-04#Text> (дата звернення: 09.01.2024).
8. Щербак Н. Д. Соціально-педагогічна профілактика жорстокого ставлення до дітей у сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 Соціальна педагогіка. Луганськ, 2004. 21 с.
9. ЮНІСЕФ. Приховане на очах у всіх. URL: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_25224.html

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ ТА ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Горгола Марина Іванівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,

Приватний вищий навчальний заклад

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Науковий керівник: Ільків Олег Васильович

доктор юридичних наук, професор,

Приватний вищий навчальний заклад

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3766

В новій редакції ЦПК України, згідно із законом, прийнятим Верховною Радою України 03 жовтня 2017 року і підписаним Президентом України 22 листопада 2017 року, у статті 76 "Докази" докази визначаються як будь-які дані, на основі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, а також інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються за допомогою різних засобів, таких як письмові, речові та електронні докази, висновки експертів, та показання свідків [1].

Очевидно, що назва статті - "Докази" - свідчить про відсутність в ЦПК України виокремлення терміну "засоби доказування". Такий підхід є результатом тривалих дискусій в галузі процесуального права щодо взаємозв'язку термінів "докази" і "засоби доказування". Доктрина процесуального права висловила різні точки зору на юридичну природу цих термінів.

На законодавчому рівні також відсутній єдиний підхід у визначенні термінів "докази" та їх взаємозв'язку з "засобами доказування". Наприклад, у порівнянні із ЦПК України, ГПК України та КАС України визначають "докази" та "засоби доказування" як різні поняття. Засоби доказування у нормах матеріального права визначаються як докази, як це передбачено у частині 1 статті 218 Цивільного кодексу України. З іншого боку, відповідно до частини 4 статті 306 ЦК України, кореспонденція, пов'язана із фізичною особою, може бути включена до судової справи лише у випадку, якщо вона містить докази, що мають значення для вирішення справи.

Вирішення цивільних справ передбачає проведення правосуддя шляхом застосування судом закону до встановлених під час судового розгляду фактичних обставин справи. Адекватне вирішення цивільної справи включає у себе такі етапи:

I. Встановлення фактичних обставин справи. У ході судового розгляду важливо ретельно з'ясувати всі обставини, які мають відношення до справи.

II. Правова кваліфікація встановлених фактів. Суд повинен оцінити юридичну природу встановлених фактів і визначити їх правовий статус.

III. Встановлення наявності чи відсутності юридичних фактів. На цьому етапі суд визначає, які норми права мають бути застосовані до визначених правовідносин.

IV. Висновок суду. Суд виносить законне та обґрунтоване рішення на підставі попередніх етапів [3, с. 22].

Згідно з ч. 1 ст. 81 ЦПК України, обидві сторони зобов'язані довести обставини, на які вони посилаються. Це доведення здійснюється лише на підставі поданих до суду доказів, які є інструментом доказової діяльності учасників судового процесу. Враховуючи ч. 3 ст. 12 ЦПК України, обов'язок довести обставини, що мають значення для справи, є обов'язком кожної сторони, крім випадків, установлених Кодексом. Це доведення також здійснюється за допомогою поданих до суду доказів. Така доказова діяльність має на меті вивчення обставин, які підтверджують вимоги чи заперечення, або мають інше значення для вирішення справи та підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення, згідно з ч. 2 ст. 77 ЦПК України [2, с. 114].

Таким чином, слід визнати, що інформаційний підхід, який законодавець використовує у визначенні терміну "докази", є обґрунтованим і відповідає природі судових доказів. Судові докази є результатом взаємодії інформації (змісту) та її процесуальної форми. Інформація, яка міститься в доказах, є предметною, оскільки вона відноситься до обставин цивільної справи. Однак дану інформацію можна визнати тільки через її носія. Таким чином, доказами вважаються: інформація (дані/відомості) про факти; інформація про факти, що стосуються предмета спору; інформація, що міститься у процесуальній формі (*probatio*) та отримана в визначеному процесуальним законом порядку.

Правильне розуміння сутності доказів тісно пов'язане з осуществленням правосуддя в цивільних справах, що включає в себе застосування судом закону до встановлених під час судового розгляду фактичних обставин справи. Коректний аналіз та вирішення цивільної справи передбачає: виявлення фактичних обставин справи; правову кваліфікацію встановлених фактичних обставин справи; визначення наявності або відсутності юридичних фактів, тобто встановлення норм

права, які необхідно застосувати до даного правовідносини; ухвалення законного і обґрунтованого судового рішення.

Отже, відповідна доказова діяльність або доказування спрямовані на розкриття певних обставин, які підтверджують вимоги та заперечення сторін, а також інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Тлумачення вказаних статей дозволяє прийти до висновку, що ЦПК України підкреслює необхідність визначення в ході судового розгляду конкретних обставин, які становлять предмет доказування. Це правильне розуміння предмета доказування важливо для забезпечення законності та ефективності цивільного судочинства.

Список джерел:

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 48. ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972>
2. Кройтор, В. А. Поняття доказів та засобів доказування в сучасному цивільному процесуальному праві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. С. 113-117.
3. Кучер Т. М. Теорія доведення у цивілістичному процесі : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 510 с.

СУТНІСТЬ ОBOB'ЯЗКУ СПАДКОЄМЦЯ ВІДШКОДУВАТИ ВИТРАТИ НА ПОХОВАННЯ СПАДКОДАВЦЯ

*Горгола Марина Іванівна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

*Науковий керівник: Ільків Олег Васильович
доктор юридичних наук, професор,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3767

У цивільному праві використовується термін "належне" для опису обов'язків, які суб'єкт правовідносин повинен виконати. Обов'язок представляє собою узгоджену законом або угодою сторін міру належної

поведінки. У випадку спадкоємця, це визначає його належну поведінку у справах спадщини. Обов'язок характеризується категоричністю і представляє собою необхідну поведінку суб'єкта правовідносин.

Спадкоємець, як правоприйнятник, має виконувати обов'язки свого попередника, які перейшли до нього в межах спадщини. Ці обов'язки можуть включати грошові зобов'язання, такі як виконання договорів та відшкодування шкоди. Обов'язки спадкоємця повинні бути пропорційні обсягу прав в межах спадщини.

Статтею 1232 Цивільного кодексу України встановлено обов'язок спадкоємців відшкодувати розумні витрати, пов'язані з похованням спадкодавця [1]. Однак відсутність конкретних визначень і використання оціночного терміну "розумні витрати" створює труднощі в правозастосовній практиці.

Наприклад, нормативне регулювання виконання обов'язку не конкретизує порядок і обсяг відшкодування витрат на поховання. Також існує розбіжність в підходах судів до витрат, пов'язаних із поминальним обідом. Проблеми також виникають у видачі нотаріусом дозволу на взяття коштів для поховання.

Ця проблематика потребує уваги і ретельного вивчення в контексті правової доктрини, оскільки вона впливає на різноманітні аспекти виконання обов'язків спадкоємця та його ставлення до фінансових аспектів спадщини.

Витрати на поховання спадкодавця виникають після відкриття спадщини і можуть бути здійснені спадкоємцем або іншою особою. Ці витрати охоплюють комплекс заходів та обрядових дій, пов'язаних із похованням померлого, включаючи проведення ритуалів від моменту смерті до закладення тіла або праху в могилу чи колумбарну нішу, а також утримання та облаштування місця поховання відповідно до законів та традицій (відповідно до ст. 2 Закону України "Про поховання та похоронну справу") [2].

Між особою, яка оплатила витрати на поховання спадкодавця, і спадкоємцями виникає зобов'язальне правовідношення, яке належить до категорії недоговірних зобов'язань. У цьому відношенні кредитором виступає особа, яка понесла зазначені витрати, якою може бути як сам спадкоємець, так і інша особа, яка не спадкоємець згідно з законом.

Однак положення статей 1281 і 1282 Цивільного кодексу України, які регулюють вимоги кредиторів спадкодавця до спадкоємців, не застосовуються при визначенні розміру та відшкодуванні витрат на поховання. Це зумовлено тим, що обов'язок спадкоємця сплатити витрати на поховання не входить до маси спадщини, і особа, яка понесла витрати, виступає кредитором спадкоємця, а не спадкодавця.

Також слід відзначити відсутність чіткого строку для пред'явлення вимоги про відшкодування витрат на поховання. Враховуючи це, може застосовуватися загальний строк позовної давності тривалістю у три роки згідно зі ст. 257 Цивільного кодексу України.

В таких випадках може виникнути конкуренція між вимогами кредиторів спадкоємця та особи, яка сплатила кошти на поховання, і спадкоємець вирішує це питання самостійно, оскільки закон не визначає порядок задоволення вимог кредиторів у сфері спадкового права. Згідно з пунктом 1 статті 1240 Цивільного кодексу України, заповідач має право накласти обов'язок на спадкоємця вчинити певні дії, що стосуються визначення місця та форми проведення ритуалу поховання. Крім того, згідно із законом України "Про поховання і похоронну справу" (стаття 6), громадяни мають право виражати свою волю щодо оброблення їхнього тіла та визначення належного ставлення до нього після смерті.

Це волевиявлення може бути виражене в згоді чи незгоді на проведення патолого-анатомічного розтину, визначенні волі щодо вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації або виготовлення біоімплантів, вказівці на бажане місце поховання, певні звичаї чи бажання бути підданим кремації. Додатково, особа може доручити виконання своєї волі певній особі чи надати інші вказівки, які не суперечать законодавству [3, с. 124]. Ці розпорядження повинні враховувати етнічні, релігійні та культурні традиції, згідно з якими може проводитися поховання померлих.

Важливо відзначити, що особливість розпорядження щодо місця і форми здійснення ритуалу поховання полягає в тому, що спадкоємець або інша особа, до якої воно звертається, мають отримати інформацію про зміст заповіту перед моментом поховання.

Таким чином, обов'язок відшкодувати витрати на поховання спадкодавця не входить до складу спадщини, тому положення статей 1281 та 1282 Цивільного кодексу України, які регулюють вимоги кредиторів спадкодавця до спадкоємців та обов'язок спадкоємців задовольнити ці вимоги, не застосовуються при його виконанні. Виконання оплати поховання спадкодавця спадкоємцем або іншою особою породжує недоговірне зобов'язальне правовідношення, в якому кредитором виступає особа, що понесла відповідні витрати, а боржником - спадкоємець за умови, що він прийняв спадщину. Розмір відшкодування витрат на поховання спадкодавця залежить від правового статусу кредитора. Якщо витрати понесла особа, яка не є спадкоємцем, наприклад, виконавець заповіту, сплачені кошти повертаються їй в повному обсязі. З іншого боку, спадкоємці несуть ці витрати в пропорції до їхньої частки у спадщині. Таким чином, при витратах на поховання одним із спадкоємців сума для відшкодування зменшується на його частину цих витрат.

Крім того, спадкоємці зобов'язані відшкодувати витрати на поховання спадкодавця незалежно від вартості успадкованої ними частки.

У законодавстві використовується поняття "розумні витрати", яке визначається розміром та необхідністю їхнього здійснення. До витрат на поховання слід віднести витрати на проведення поминального обіду, які після поховання визнаються частиною витрат на поховання, обов'язок відшкодування яких лежить на спадкоємцях відповідно до статті 1232 Цивільного кодексу України.

Зобов'язальне праввідношення виникає лише у випадку, якщо кредитор особисто оплатив витрати на поховання померлого. Таким чином, не підлягають відшкодуванню державна матеріальна допомога на поховання, отримана особою, а також витрати, які несталося оплати із засобів спадкодавця.

Список джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 10.07.2003 № 1102-IV. БД «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-15>
3. Кухарев, О. Є. Сутність обов'язку спадкоємців відшкодувати витрати на поховання спадкодавця та особливості його виконання. Право і безпека. 2023. № 1 (88). С. 123-133.

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ

*Красовський Олег Олександрович
аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України*

*Науковий керівник: Тимченко Геннадій Петрович
доктор юридичних наук, старший науковий
співробітник, провідний науковий співробітник
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3752

У світі не існує ідеальної моделі правосуддя у цивільних справах. Країни з усталеними демократичними та правовими традиціями, формуючи правила цивільного судочинства, ґрунтувалися більше на

власному досвіді історичного розвитку правової системи, державних і суспільних інституцій. При цьому незмінним для багатьох сучасних держав залишається превалювання інтересів особистості, що знаходить своє вираження в утвердженні ідей верховенства права, закріпленні процесуальних гарантій права на судовий захист, здійсненні неупередженого і справедливого правосуддя.

Україна, наслідуючи приклади та завдячуючи допомозі зарубіжних партнерів, іде шляхом надскладних реформ усіх сфер державного управління. Судова влада і правосуддя – у центрі таких перетворень. Без успішних змін судової системи не досягти бажаного відновлення й економічного прориву нашої держави. Ефективний захист права, незалежний та справедливий суд – найліпші чинники інвестиційної привабливості України.

Безперечно, що в таких умовах зростає важливість поєднання зусиль законодавця та юридичної спільноти в широкому її розумінні. Неоціненну роль при розробленні якісно нових напрямів розвитку судової влади та правосуддя може надати цивілістична наука, дослідження якої передусім обумовлені потребами практики та спрямовані на вирішення наявних проблем правозастосування.

Може йтися про постановку нової наукової проблематики, критичний аналіз предметних сфер правового регулювання або продовження осмислення таких правових категорій, що мають безперервне фундаментальне значення для цивільного судочинства. Такою категорією, на нашу думку, є принципи цивільного судочинства. В умовах постійного реформування законодавства та участі України в євроінтеграційних процесах, основним завданням правосуддя, згідно ч. 1 ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017 р.) (у подальшому також – ЦПК України) є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

Незважаючи на законодавче оформлення системи принципів (засад) цивільного процесу, її концептуальне обговорення ще не отримало свого остаточного логічного завершення. Вважаємо, що є підстави говорити про наявність нового принципу здійснення цивільної процесуальної діяльності – принципу добросовісності. Ця категорія потребує більш детального самостійного вивчення. Беручи свої витoki ще в римському праві (*bona fides*), сьогодні поняття добросовісності, як відомо, може бути використане в найрізноманітніших значеннях: як категорія, що має морально-юридичний зміст; як межа здійснення суб'єктивного цивільного процесуального права; як цивільна процесуальна презумпція та обов'язок учасників справи; як заборона зловживання правом.

Принцип добросовісності знайшов своє відображення у ЦПК України щодо добросовісного користування процесуальними правами (ч. 1 ст. 44 ЦПК України), добросовісного здійснення учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів (ч. 7 ст. 81 ЦПК України), добросовісного виконання процесуальних обов'язків, припинення зловживання правами та запобігання створенню протиправних перешкод у здійсненні судочинства (ст. 143 ЦПК України).

Незважаючи на можливі численні сфери прояву, добросовісність у цивільному судочинстві залишається маловивченою темою, попри те, що оцінка добросовісності процесуальної поведінки – це крок на шляху до формування адекватних заходів протидії недотриманню процесуальних обов'язків та відхиленню від порядку здійснення цивільної процесуальної діяльності. Цілком очевидно, що без ефективних заходів захисту та відповідальності жодна цивільна процесуальна система існувати не може.

Враховуючи вищезазначене, є підстави стверджувати, що перед нами стоїть доволі складна практична та, обумовлена цим, не менш значима теоретична проблема, розробка якої має бути одним з пріоритетних напрямків науки цивільного процесуального права України. До проблематики добросовісності в межах своїх досліджень вже зверталися вітчизняні вчені-процесуалісти [1, 2, 3, 4].

Вважаємо за необхідне продовжити дослідження цієї проблематики та розробити теоретичні положення як підґрунтя формування концепції добросовісної процесуальної поведінки в цивільному судочинстві, що містить у собі низку елементів: узагальнення історичного досвіду становлення доктрини добросовісності та законодавства про цивільне судочинство з розглянутих позицій; розкриття її сутності з огляду на багатоаспектність цього поняття; виявлення проблем реалізації принципу добросовісності у суді першої і перевірочної інстанцій; формулювання практичних рекомендацій щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства та практики його застосування.

Для досягнення поставленої мети, на наш погляд, мають бути вирішені такі завдання:

узагальнити, з урахуванням предмета і концепції дослідження, історичний досвід розвитку законодавства про цивільне судочинство, прослідкувати еволюцію підходів до закріплення категорії «добросовісність»;

проаналізувати існуючі теоретичні погляди і наукові течії до розуміння поняття «добросовісність» в аспекті його основоположного значення і цінності для правосуддя у цивільних справах;

визначити сучасні науково-практичні підходи і проблемні питання судового розгляду цивільних справ з огляду на обов'язок добросовісного користування цивільними процесуальними правами;

розглянути, з урахуванням вітчизняного досвіду здійснення судової влади і результатів законодавчих новел, доктрину двох інстанцій, систему перегляду судових рішень з урахуванням реалізації принципу добросовісності;

сформулювати пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства та практики його застосування.

Для дослідження та аналізу питань, що розглядаються необхідно використати загальні методи та способи вивчення явищ дійсності, загально-правові методи дослідження та спеціальні прийоми пізнання.

Викладені теоретичні положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані для подальших досліджень актуальних проблем науки цивільного процесуального права, а також для продовження наукової розробки теорії принципів у цивільному судочинстві; при розробленні нових процесуальних кодексів, внесенні змін і доповнень у діючий Цивільний процесуальний кодекс України; для використання судом при трактуванні цивільних процесуальних норм або при обґрунтуванні судових рішень; в ході викладання учбової дисципліни «Цивільний процес», при підготовці навчальної літератури і учбово-методичних матеріалів до семінарів і практичних занять з указаної дисципліни.

Список літератури:

1. Кузьменко К. О. Принцип неприпустимості зловживання процесуальними правами в цивільному судочинстві України : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Суми, 2023. 226 с.
2. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретичне дослідження : монографія. Київ : Ред. журн. «Право України» ; Харків : Право, 2013. 376 с.
3. Рогач О. Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження. Ужгород : Ліра, 2011. 368 с.
4. Ткачук А. О. Зловживання процесуальними правами у цивільному процесі України : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. Київ, 2020. 218 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

*Васьківська Марина Володимирівна
студентка ОР «Магістр», спеціальності «Право»,
ОП «Приватне та публічне право»,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник: Кікалішвілі Марія Вікторівна
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальної
політики та кримінального права Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3773

Передмова. Динаміка внесення змін до Кримінального кодексу України відпочатку війни свідчить, що кримінальний закон не був достатньо готовий до застосування в умовах війни. Передусім йдеться про те, що низку діянь, що є суспільно небезпечними, взагалі не було виокремлено як злочинні. Деякі вже існуючі статті потребували нагальних змін, щоб диференціювати кримінальну відповідальність.

Ключові слова: злочин, кримінальний проступок, кримінальна відповідальність, покарання, колаборація, колабораційна діяльність, державна зрада, пособництво державі-агресору.

Метою статті є розгляд унесених до кримінального закону держави змін, які стосуються кримінальної відповідальності за державну зраду та колабораційну діяльність. Для цього у ході дослідження вивчено законодавство, яким внесено зміни до КК України, відповідні законопроекти із пояснювальними записками до них, позиції вітчизняних учених щодо внесених змін.

Результати й висновки. Зважаючи на проведене дослідження, слід констатувати, що колабораційна діяльність має високий рівень суспільної небезпечності, а тому її необхідно криміналізувати. Суворість покарань за такі дії залежить від типу колабораціонізму. Науковці та правозастосовники, аналізуючи український досвід і зміни до кримінального законодавства у зв'язку із війною, повинні чітко окреслити кримінально карані дії, які є державною зрадою, і дослідити, чи немає суспільно небезпечних діянь, що вочевидь шкодять

національній безпеці, проте залишаються поза межами державної зради.

Виклад основного матеріалу.

З початком широкомасштабного вторгнення та з метою оперативного реагування на загрози національній безпеці у Кримінальний кодекс внесено дві нових статті – колабораціонізм (стаття 111-1) та пособництво державі агресору (стаття 111-2). До 2022 року особам, які підозрювались у колабораціонізмі інкримінували 111 ст. КК України «Державна зрада». Виходячи з аналізу законодавства, державна зрада полягає у переході на бік ворога, шпигунстві та наданні іноземній державі допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Ці діяння можуть вчинятися як у мирний час, так і під час військового стану та в умовах тимчасової окупації. Тоді як колабораційна діяльність може здійснюватись виключно у період збройного конфлікту або окупації територій.

Згідно зі статтею 111-1 Кримінального кодексу України, колабораційна діяльність під час воєнного стану є злочином, за який передбачена кримінальна відповідальність. Передбачені у законі покарання можуть бути досить суворими, включаючи позбавлення волі на тривалий термін.

Український правознавець-кримінолог М.І. Хавронюк в аналізі статті про колабораційну діяльність дає чітке роз'яснення стосовно відмежування кримінальних правопорушень, передбачених цією статтею, від інших кримінальних правопорушень, зокрема від державної зради.

Термін колаборація (від фр. *collaboration* – «співробітництво») означає діяння, що здійснюється:

В умовах окупації (це, однак, не означає, що кримінальне правопорушення не може вчинятися за межами окупованої території. Наприклад, особа може провадити господарську діяльність у взаємодії з державою-агресором (ч. 4 ст. 111-1 КК), перебуваючи за кордоном України;

У формі співпраці з державою-агресором. Характерною ознакою співпраці є добровільність, попри те, що вона зазначена у ст. 111-1 КК лише щодо п'яти форм цього кримінального правопорушення. Співпраця може бути спрямована на сприяння здійсненню збройної агресії та тимчасової окупації, уникненню відповідальності певних осіб за здійснення такої агресії й окупації тощо;

Представниками населення держави (як громадянами, так і не громадянами);

З метою спричинити шкоду державі Україна, її патріотам чи союзникам.

Попри те, що про співпрацю (взаємодію) згадано лише в частинах 4 і 6 ст. 111-1 КК, в усіх інших частинах цієї статті обов'язковою ознакою діяння також є відверта чи прихована співпраця з державою-агресором (у т.ч. через незаконні органи, які створюються на окупованій території).

Усі чотири наведені ознаки дають (хоча іноді і недостатню) можливість відмежувати діяння від тих, що передбачені у статтях 111 та 436-2 КК.

З приводу розмежування ч. 4 ст. 111-1 КК України та ч. 1 ст. 111-2 КК України, в частині передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресор, О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан більше схиляються до думки, що передача матеріальних ресурсів збройним формуванням держави-агресора все ж має кваліфікуватися за ч. 4 ст. 111-1 КК України, для інкримінування якої, до речі, не потрібно встановлювати наявності мети завдання шкоди Україні.

Для розв'язання проблем, які виникають у практиці застосування статті 111-1 КК України, у Верховній Раді України була зареєстрована низка законопроектів.

Так, був зареєстрований Проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та суміжні кримінальні правопорушення» (р.н 7570).

Даним законопроектом пропонується усунути недоліки в частині перетину складів злочинів, зокрема:

- визначити відмінні ознаки складу злочину «колабораційна діяльність» (стаття 111-1 КК України) для її відмежування від державної зради (стаття 111 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників (ст. 436-2 КК України) та від інших суміжних кримінальних правопорушень;

- виключити відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України зі стаття 111-1 КК України, оскільки відповідальність за такі діяння передбачається статтею 110 КК України «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»;

- виключити статтю 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору», оскільки вона передбачає колабораційну діяльність в її окремих формах, які вже визначені у статті 111-1 КК України, а окремі її положення включити до тексту цієї статті 111-1.

Крім того, даний законопроект пропонує виділення тих видів діяльності, які напрямую заборонені та можуть кваліфікуватися як заборонені за статтею 111-1 КК України. Такий формат викладення

допомагає усунути двозначність тлумачення і логічно доповнює кримінальне законодавство, яке визначає суспільно небезпечні діяння, які є кримінальними правопорушеннями, а не правомірні види діяльності. Запропоноване викладення статті 111-1 враховує елементи складу кримінального правопорушення, а тому забезпечить ефективне застосування статті на практиці.

Аналіз слідчої та судової практики дозволив виокремити основні труднощі застосування статті 111-1, а саме:

а) відсутності критеріїв розмежування кваліфікації діянь за статтями 111, 111-2 та 436-2 та статтею 111-1, що створює проблеми подвійної кваліфікації та порушує принцип правової визначеності;

б) неспівмірність покарання за діяння, що можуть бути кваліфіковані за статтею 111-1 або суміжними статтями – в окремих випадках покарання занадто суворе, в інших – не виконує функцію виправлення та попередження скоєння нових кримінальних правопорушень особою.

Зміни до законодавства щодо уточнення видів та способів діяльності, зокрема, на тимчасово окупованій території, які можуть кваліфікуватися як неправомірні та встановлення чіткого розмежування кваліфікації таких дій за статтями 111, 111-1, 111-2 та 436-2 КК, є необхідними.

Втім, їх викладення, запропоноване у урядових законопроектах р.н. 7646, 7647 щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України, не вирішує проблеми неоднозначності формулювання і потребує доопрацювання.

Оптимальним варіантом є виділення тих видів діяльності, які на пряму заборонені та можуть кваліфікуватися як заборонені за статтею 111-1, адже це сприятиме недвозначності тлумачення і таке доповнення відповідає логіці кримінального законодавства.

Введення нового складу злочину, запропонованого законопроектом р.н. 8077, становить загрозу для захисту прав та інтересів громадян України, що знаходяться на тимчасово окупованій території.

Найбільш ефективним в контексті розмежування виглядає законопроект р.н. 7570 і запропонований в ньому спосіб сформулювати відмінні ознаки складу злочину “колабораційна діяльність” (стаття 111-1 КК України) для її відмежування від державної зради (стаття 111 КК України), виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікації її учасників (ст. 436-2 КК України) та від інших суміжних кримінальних правопорушень, а також виключити відповідальність за публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України зі статті 111-1 КК України та виключити

статтю 111-2 КК України з метою усунути множення статей Кримінального кодексу, що містять ті ж склади злочинів при встановленні за них різних санкцій.

Висновок. Підсумовуючи все вищесказане, можна дійти висновку, що сьогодняшня складна ситуація в країні є викликом для усіх сфер її життєдіяльності. І хоча прийняття змін до Кримінального кодексу України мало б вирішити всі проблеми щодо кримінальної відповідальності за вказане кримінальне правопорушення, на практиці з'явилися нові, пов'язані з відмежуванням даного правопорушення з суміжними правопорушеннями.

Проведене дослідження надало загальне розуміння про необхідність прийняття та вдосконалення теоретичних та практичних аспектів кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3.03. 2022 року № 2108-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text2>
2. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кузнецов В. В., Сийпловіч М. В. Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність як новий виклик сьогодення. Науковий вісник УжНУ. Серія : Право. 2022. № 70(1). С. 381-388.
4. Долгорученко Д. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2022. № 56. С. 16-19. URL: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.4>
5. Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Аналіз статті про колабораційну діяльність. 28.04.2022. <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/>
6. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. Вісник Асоціації кримінального права України. 2022. № 2 (18). С. 104.
7. Павликівський В. І. Сучасні теоретичні та прикладні проблеми кримінального права. 2023. <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ca4a47a-f93e-4cb9-bc86-f060408b394a/content>.

МІСЦЕ КАТУВАНЬ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Каленченко Володимир Дмитрович
здобувач ступеня доктора філософії,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Науковий керівник: Кравчук Петро Юрійович
кандидат юридичних наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3760

У ст. 127 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за катування. Проте дана норма є загальною по відношенню до ст. 438 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій» [1], що підлягає застосуванню якраз під час воєнних дій та інших збройних конфліктів та є бланкетною, відсилаючи до цілої низки міжнародних актів.

Сутність катування як воєнного злочину розкривається в актах як Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання 1984 року, Женевська Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях від 12 серпня 1949 року, Женевська Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих і осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 року, Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, Римський статут МКС тощо.

Відповідно до ст. 8 Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду, воєнні злочини є грубим порушенням Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме – це «будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції; інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного

права; у разі збройного конфлікту неміжнародного характеру, грубі порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме: будь-яке з таких діянь, вчинених стосовно осіб, які не беруть активної участі у бойових діях, у тому числі військовослужбовців, що склали зброю, та осіб, виведених зі строю в результаті хвороби, поранень, тримання під вартою чи з будь-якої іншої причини; інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права» [2].

Конвенцією проти катувань від 10 грудня 1984 року Генеральною не передбачено жодних відступів навіть під час війни та визначено катування як «будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди» [3].

Аналіз складів воєнних злочинів дозволив зробити висновок, що вони «характеризуються певною сукупністю ознак, зокрема: дії, що складають об'єктивну сторону воєнних злочинів, вчиняються під час збройного конфлікту і є пов'язані з ним; учинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права; такі дії, як правило, вчиняються комбатантами або особами, які можуть віддавати їм накази; об'єктом посягання є особи, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (чи їх права); дані злочини завжди вчиняються умисно або із грубої необережності [4, с. 122-125].

Таким чином, на основі вказаних ознак стало можливим розроблення криміналістичної класифікації воєнних злочинів, що враховує як криміналістичні, так і кримінально-правові критерії. Зокрема, катування як воєнний злочин можна виділяти в межах криміналістичної класифікації «за способом учинення на воєнні воєнні злочини: пов'язані з сексуальним насильством; пов'язані з катуванням осіб чи іншим нелюдським поводженням; пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю; воєнні злочини, пов'язані з незаконним позбавленням волі; пов'язані із незаконною депортацією; пов'язані із взяттям заручників; пов'язані з умисним вбивством; вчинені з використанням отруйної зброї; пов'язані зі знищенням/привласненням майна тощо» [5]. Крім того, особливості

методики розслідування катувань диференціюватимуться залежно від особи потерпілого: катування щодо цивільного населення; катування щодо військовослужбовців; катування щодо суб'єктів, задіяних у наданні гуманітарної допомоги/місії з підтримання миру; катування щодо дітей тощо.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3040>
2. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: міжнародний документ, статут Міжнародних судів, Організації Об'єднаних Націй від 17.07.1998. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n692.
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання 1984 року
4. Репецький В. М., Лисик В. М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. *Альманах міжнародного права*. 2009. № 1. С. 120-125.
5. Пчеліна О. В., Пчелін В. Б. Криміналістична класифікація воєнних злочинів. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С. 334-338.

РОЗМЕЖУВАННЯ КАТЕГОРІЙ «ВОЄННИЙ СТАН» ТА «НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН» ПРИ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Огородник Дмитро Миколайович
здобувач ступеня доктора філософії,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Науковий керівник: Ієрусалимов Ігор Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3758

Держава покликана реагувати на виклики та загрози національній безпеці, тому у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» (затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX), в Україні було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, який згідно

діючого законодавства, продовжується через продовження відбиття Україною збройної агресії держави-окупанта.

Відповідним указом Президента України визначено, що «зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначаються нормами Закону України «Про правовий режим воєнного стану»» [1].

Враховуючи передумови та причини введення правового режиму воєнного стану, саме «військовому командуванню в умовах воєнного стану надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати заходи правового режиму воєнного стану. Для цього військово командування наділяється правом видавати обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [1].

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [2].

Згідно із Законом України «Про оборону України» воєнний стан визначено як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав

і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [3].

Також згідно національного законодавства особливим правовим режимом може бути надзвичайний стан, який ототожний з воєнним станом, які можуть вводитися одночасно, та згідно Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» є «особливим правовим режимом, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [4].

Отже, будучи відмінними за приводами та підставами введення, надзвичайний і воєнний стани мають спільні ознаки в частині визначення їх як «особливого правового режиму», обмеження конституційних прав і свобод й обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб на чіткий період з обов'язковим їх закріпленням в Указі Президента України. Ці спільності та відмінності варто враховувати також при оперуванні відповідними категоріями під час здійснення досудового розслідування в умовах особливого правового режиму у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 28.12.2023)
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 28.12.2023)

3. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ: станом на 01 січня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 28.12.2023)
4. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 № 1550-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 28.12.2023)

РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Прокопенко Вадим Олександрович
здобувач ступеня доктора філософії,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Науковий керівник: Кравчук Петро Юрійович
кандидат юридичних наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3757

Питання використання тих чи інших форм спеціальних знань під час доказування у кримінальному провадженні є невід'ємною частиною методики розслідування будь-якого виду кримінальних правопорушень, в тому числі, у провадженнях легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах використання віртуальних валют. Зокрема, у своєму дисертаційному дослідженні Кременський О. В. значну увагу приділив «використанню спеціальних знань при розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах використання віртуальних валют. На основі класифікації спеціальних знань при розслідуванні цього виду легалізації (відмивання) доходів, ..., визначено особливості їх використання при розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах використання віртуальних валют у формі: слідчих (розшукових) та інших процесуальних дії за участю спеціаліста; проведення експертизи експертом» [1, с. 187]. Проте поза увагою залишилося питання криміналістичного та технологічного змісту судової експертизи віртуальних активів, зокрема, при вирішенні завдань ідентифікації віртуальних активів і їх власника при проведенні судової експертизи віртуальних активів, визначенні вартості криптовалюти при проведенні судово-товарознавчої експертизи віртуальних активів тощо.

Виходячи із положень Закону України «Про віртуальні активи» (не діє), право власності на віртуальний актив включає в себе право володіти ключем віртуального активу і віртуальним активом як таким, право користуватися віртуальним активом і право розпоряджатися віртуальним активом на свій розсуд, якщо це не суперечить закону, зокрема, шляхом передачі права власності на віртуальний актив, що фіксується в системі обігу віртуальних активів. Звичайно, що при вирішенні питання щодо притягнення до кримінальної відповідальності особи за легалізацію (відмивання) доходів, перед правоохоронними органами стоїть завдання ідентифікувати особу, які належить відповідний віртуальний гаманець та віртуальний актив.

В доктрині судової експертизи ідентифікація полягає у встановленні тотожності об'єкта самому собі за сукупністю загальних і приватних ознак. «Технологія блокчейн була створена і отримала розвиток саме як система управління правами власності на будь-які активи, що не вимагає посередників при фіксації і передачі прав власності на будь-які цінності, угоди з якими здійснюються в інтернеті. Ідентифікація користувача в мережі з точки зору системного адміністратора означає тільки те, що мережа «дізнається» конкретного користувача і що він зареєстрований в реєстрі за тим іменем, яке він оголошує, але за ототожнення ідентифікатора і суб'єкта відповідає інша процедура доступу до даних системи – автентифікація. При цьому наділення суб'єкта правами і визначення його характеристик система зможе почати тільки після проходження подальшої процедури – авторизації користувача. Ідентифікація, автентифікація і авторизація користувача в мережі є трьома обов'язковими елементами доказу права власності на об'єкти, оборот яких відбувається в Інтернеті. Цей поділ є загальноприйнятим в комп'ютерних мережних технологіях, тривіальним для системних адміністраторів, програмістів, мережних архітекторів і фахівців з кібербезпеки. З поширенням впливу технологій блокчейна на провідносини у сфері обігу активів і переходом до цифрової економіки такий поділ коштів та управління правами користувача (власника) в комп'ютерних системах не може бути проігноровано юридичною та експертною наукою і має знайти відображення в юридичних конструкціях, що описують правомочності власників цифрових активів. Розуміння відмінності ідентифікації та автентифікації дозволяє підійти до підтвердження того, що наявність у суб'єкта всіх трьох елементів, що обмежують доступ до певних даних, які знаходяться в інтернеті, є доказом права власності на цифрові активи. Якщо суб'єкт отримує доступ до біткоїнів після успішного проходження ідентифікації, автентифікації і авторизації, то цей суб'єкт є їх законним власником або незаконним власником. Слід зазначити, що описане термінологічне

розходження стосується виключно ідентифікації суб'єкта, але не об'єкта. Стосовно, наприклад, до криптокошику або криптовалюти ідентифікація повинна розумітися однозначно як встановлення тотожності об'єкта (криптокошику) самому собі за сукупністю приватних і загальних ознак, тобто в судово-експертному сенсі.» [2, с. 69-70]

Таким чином, наведене свідчить про потребу забезпечити участь у кримінальних провадженнях як щодо легалізації (відмивання) доходів із використанням віртуальних активів, так і загалом у провадженнях, де предметом чи знаряддям є віртуальні активи, судових експертів із хорошими знаннями у сфері цифрових активів, інформаційних технологій і комп'ютерної техніки, зокрема, в межах призначення комплексних експертиз, що сприятиме забезпеченню розумності строків розслідування.

Література:

1. Крeмiнський О. В. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, в умовах використання віртуальних валют. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Державний податковий університет, Міністерство фінансів України. Ірпiнь, 2023. 218 с.
2. Архіпов В. В. Судова експертиза криптовалюти. *Експерт: парадигми юридичних наук та державного управління*. 2021. № 3 (15) С. 63-80. URL: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/1898/2308> (дата звернення: 12.12.2023)

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЯК ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Семотюк Софія Дмитрівна
Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник: Мельник Оксана Вікторівна
кандидат юридичних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3751

Чи можливе застосування моральних засад у кримінальному провадженні? Чи повинно право, зокрема, кримінальне процесуальне, відповідати критеріям високої моралі? Чи може при цьому держава забезпечити, гарантувати найвразливішій категорії реалізацію їх прав на збереження найкращих інтересів? А найкращі інтереси – чи лишаються вони категорією самої етики, науки про мораль? На всі ці питання можна з впевненістю відповісти позитивно, особливо якщо це стосуватиметься неповнолітніх жертв кримінальних правопорушень.

Про пріоритет та цінність моральних засад у кримінальному провадженні ми зазначали раніше в своїх доробках. Високо оцінюючи значення моралі ми вказували, що кримінальні процесуальні відносини не є виключенням для реалізації моральних відносин, оскільки вони також представляють сферу людського буття, хоча й доволі специфічну. Але саме в ній, в кримінальній процесуальній сфері, мораль «розквітає», має свій яскравий прояв [1, с. 37].

Актуальність її використання з кожним днем невідмінно зростає, оскільки право не встигає регулювати нові форми взаємодії людей між собою, тому що в умовах воєнного стану постають нові виклики, а сфера застосування права не завжди вирішує нові проблеми. Настав час, коли зміни моралі та свідомості, так би мовити, диктують зміни в праві.

Відповідно до тлумачного словника В. Бусела слово «гарантія» означає: «порука в чомусь, забезпечення чого-небудь» або «умови, що забезпечують успіх в чому-небудь» [2, с. 222].

Так, гарантією реалізації прав неповнолітнього потерпілого в кримінальному провадженні є впровадження з урахуванням воєнного стану моральних засад під час здійснення, зокрема, досудового розслідування.

На нашу думку, однією з таких моральних засад є положення, відповідно до якого проявляються відмінності з однієї сторони – між засадою розумності строків, завданням швидкості кримінального процесу та з іншої сторони – новим ставленням до дитини з урахуванням кращих її інтересів.

Наприклад, у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх потерпілих, які втратили близьких родичів, неможливо поспішати з вирішенням проблем розкриття злочину, оскільки стан, в якому перебуває дитина, часто не дозволяє навіть простого спілкування на предмет кримінального правопорушення, оскільки коло питань неодмінно включатиме моменти, що пов'язані з втратою людей в їх житті.

«Усі ці події становлять для дитини історію втрати. Історія втрати містить усе, що дитина бачила, чула, в чому брала участь, а також як сприйняла й усвідомила усі події, що відбулися» [3, с. 15].

Наприклад, М. Попович, посилаючись на норвезьких вчених, зазначає, що «скорботі потрібен час. Скорбота як процес має різні точки початку, різну тривалість та шляхи розвитку. Розуміння часових меж скорботи не обов'язково досягає найвищої точки на самому початку процесу, а далі відбувається стабільне поліпшення. Деякі діти відчують часткове або значне погіршення через деякий час. Багато хто відзначає зміни в інтенсивності почуття скорботи. Вона являє собою не лінійний процес, а явище періодичного характеру» [4, с. 195].

Водночас О. Мельник, спираючись на роботу Ю. Грошевого та В. Норма, вказує, що інформаційна функція моралі повинна забезпечувати знання слідчим тих явищ, які регулюються виключно нормами моралі [5, с. 123].

На нашу думку, таким явищем в кримінальному процесі може бути і надання інформації неповнолітнім потерпілим.

Так, для встановлення обставин кримінального провадження в ситуації з потерпілою дитиною необхідно правильно розуміти почуття та хвилювання, а тому вкрай необхідним може бути попереднє орієнтовне встановлення необхідних відомостей всіма можливими іншими шляхами. Йдеться, зокрема, також про використання соціальних мереж, а не лише простий доступний для кожного слідчого спосіб – допит дорослих свідків.

Разом з тим, розуміння слідчим першочерговості інтересів дитини, тим більше потерпілої, яка втратила своїх близьких внаслідок кримінального правопорушення, є територією застосування моралі, оскільки питання відтермінування опитування (допиту) такої дитини законом не передбачено. Жодного слова чинний КПК України про це не має. І в даному аспекті існує явне протиріччя між правом та мораллю, оскільки правом визначена вимога швидкості кримінального процесу.

Література:

1. Віксич С. Д. Моральна діяльність під час досудового розслідування за участю неповнолітнього потерпілого. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 28 квіт. 2023 р.). Київ, 2023. С. 37-40.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
3. Кнут Андерсен, Еліне Греллан Рьокхольт, Маріанне Рісе. Методичний посібник. Групи психологічної підтримки для дітей та підлітків, які втратили близьких людей. ГО «Інститут психології здоров'я». Київ. 223 с. [с. 15].
4. Попович М. В. Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого. : дис. ... доктора філософії: 081. Київ, 2023. 223 с.
5. Мельник О. В. Моральні засади доказування у досудових стадіях кримінального процесу України : дис. ... канд. юрид. наук :12.00.09. Київ, 2006. 222 с.

ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ПРИ ВИРІШЕННІ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Таранець Ксенія Олександрівна
аспірантка Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
адвокат, старший партнер АО “Траст енд Лігал”
ORCID: 0009-0009-6159-1952

Науковий керівник: Кучинська Оксана Петрівна
доктор юридичних наук, професор кафедри
кримінального процесу та криміналістики
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3750

Дискреція суду набуває важливого значення в умовах кримінального провадження, адже вимагає дотриманням балансу інтересів учасників справи та постановлення справедливого рішення, у тому числі, при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні.

Проблеми інституту цивільного позову та судочинства з відшкодування шкоди у кримінальному провадженні досліджували в різні періоди відомі вчені: Нор В., Понарін В., Альперт С., Крикунов О., Кучинська О., Циганюк Ю., Гринюк В., Костюченко О., Демченко Є., Нескороджена Л., Сіроткіна М., Ващук Б. та інші. Проте, питання справедливого суду та захист прав особи, потерпілої від кримінального правопорушення, набуває особливої актуальності враховуючи як умови правового режиму воєнного стану, концептуальних новел законодавства і не завершеного процесу реформування судочинства.

При визначенні поняття справедливості у вузькому значенні, ЄСПЛ вказує на вимоги, які не вказані в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, проте впливають із її змісту: належне сповіщення та слухання, взяття до уваги судом лише доказів, отриманих законним шляхом, винесення обґрунтованого рішення, принцип рівності сторін у змагальному процесі, заборону втручання інших гілок влади до процесу здійснення правосуддя, принцип правової визначеності.

Серед вітчизняних науковців і практиків, варто навести думку Сакари Н., що наголошує: для зручності та виходячи з традицій розуміння «справедливості» в процесуальному значенні його доцільніше називати належною судовою процедурою, яка включає до свого змісту низку вимог. По-перше, елементом належної судової процедури є група вимог, зокрема, належне сповіщення та слухання, взяття до уваги доказів, отриманих лише

законним шляхом, обґрунтованість рішення. По-друге, це принцип «рівності вихідних умов» або, як його ще називають, принцип «рівності сторін» і принцип змагальності. По-третє, вимога про заборону втручання інших гілок влади у процес здійснення правосуддя. По-четверте, принцип правової визначеності, або як його ще інколи називають – принцип правової певності [1, с.133-138].

Погоджуємося з наведеним підходом, та вважаємо, що повноваження суду при здійсненні судочинства мають включати як належну судову процедуру так і бути спрямованими на справедливе вирішення спору.

Щодо визначення змісту поняття дискреційних повноважень суду у практиці Європейського суду з прав людини, слід навести рішення у справі «Сергій Волосюк проти України» від 12.03.2009 [2] та «Довженко проти України» від 12.01.2013 [3], в яких зазначається, що у національному законодавстві повинно бути з достатньою чіткістю визначено межі та спосіб здійснення відповідних дискреційних повноважень державних органів з метою забезпечення особам мінімального рівня захисту, на який вони мають право в умовах верховенства права в демократичному суспільстві.

В свою чергу, колегія суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 01.02.2018, справа № 634/609/15-к. відмітила, що поняття судової дискреції (судового розсуду) у кримінальному судочинстві охоплює повноваження суду (права та обов'язки), надані йому державою, обирати між альтернативами, кожна з яких є законною, та інтелектуально-вольову владну діяльність суду з вирішення у визначених законом випадках спірних правових питань, виходячи із цілей та принципів права, загальних засад судочинства, конкретних обставин справи, даних про особу винного, справедливості й достатності обраного покарання тощо. Подібний висновок міститься і в постанові Верховного Суду від 12 січня 2021 р. у справі № 148/1536/18 (провадження № 51-4685 км 20).

Дискреційне повноваження може полягати у виборі діяти чи не діяти, а якщо діяти, то у виборі варіанту рішення чи дії серед варіантів, що прямо або опосередковано закріплені у законі. Важливою ознакою такого вибору є те, що він здійснюється без необхідності узгодження варіанту вибору будь-ким. На цьому наголосив Верховний Суд у постанові від 15 грудня 2021 р. у справі № 1840/2970/18.

Аналіз доктринальних досліджень та судової практики свідчить про те, що серед правників не має єдиної точки зору з приводу того, чи обмежуються дискреційні повноваження суду при вирішенні цивільного позову у кримінальному провадженні виключно нормами КПК

України [4], або слід говорити про необхідність застосування аналогії закону та керуватись відповідними положеннями ЦПК України [5].

Враховуючи наявність дуалістичної природи правових відносин при вирішенні цивільного позову у кримінальному процесі, підтримуємо думку Циганюк Ю., як зазначає, що цивільний позов у кримінальному процесі, як комплексний інститут, має двояку сукупність норм – норми, що регулюють провадження лише в кримінальному процесі та норми, що є суміжними, тобто такі, що без зміни використовуються як в кримінальному, так і в цивільному процесі (тобто, аналогія закону) [6, с. 25]

Згідно ч. 5 ст. 128 КПК України, цивільний позов у кримінальному провадженні розглядається судом за правилами, встановленими цим кодексом. Якщо процесуальні відносини, що виникли у зв'язку з цивільним позовом, КПК України не врегульовані, до них застосовуються норми ЦПК України за умови, що вони не суперечать засадам кримінального судочинства.

Вбачається, що саме внаслідок відсутності у чинному КПК України чітких норм щодо вимог до форми цивільного позову, доказів до цивільного позову, процесуальних документів по суті пред'явленого цивільного позову (відзив, заперечення тощо), зрештою, процесуальних повноважень суду як при відкритті провадження так і під час розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні по суті, сформувалась неоднозначна судова практика.

Відтак, аргументованою та доречною є позиція авторів Кучинської О. та Циганюк Ю., що застосування судами норм ЦПК України про відзив, відповідь на відзив, заперечення та пояснення третьої особи щодо позову або відзиву є такою, що відповідає як засадам КПК України, так і здійснюється з метою реалізації прав, свобод та інтересів цивільного позивача та цивільного позивача, і є позитивною [7, с.43].

Втім, рандомний аналіз актуальних судових рішень, постановлених з 01 січня 2024 р. щодо прийнятого до провадження цивільного позову у кримінальному судочинстві, виявляє такі дискреційні повноваження суду у застосуванні окремих положень цивільного процесуального закону в кримінальному процесі.

Наприклад, Ухвалою про призначення судового розгляду від 04 січня 2024 р. у справі № 161/21066/23 Луцький міськрайонний суд Волинської області, провівши підготовче засідання у кримінальному провадженні, ухвалив, серед іншого, прийняти цивільний позов потерпілої особи про стягнення з обвинуваченої особи моральної шкоди, та визнати за відповідним позовом потерпілу особу цивільним позивачем, представника потерпілої адвоката – представником цивільного позивача, обвинувачену особу цивільним відповідачем, захисника – представником

цивільного відповідача. Проте, судом не було вирішено питання вручення копії цивільного позову обвинуваченому, та не було визначено право і строки на подання відзиву на цивільний позов. Напротывагу такому судовому рішенню, Сихівський районний суд м.Львова ухвалою від 03 січня 2024 р. у справі № 464/7988/23 при прийнятті ро розгляду цивільного позову про стягнення матеріальної і моральної шкоди з обвинуваченого, встановив відповідачу п'ятиденний строк на подання відзиву на позовні заяви. Таким чином, суд, використовуючи аналогію закону, застосував відносно позову відповідні положення ЦПК України (ст. 178). Ухвалою Драбівського районного суду Черкаської області від 03 січня 2024 р. у справі № 692/860/21 у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності в зв'язку з закінченням строків давності, при вирішенні цивільного позову ухвалено цивільний позов залишити без розгляду та роз'яснено про можливість вирішення даного позову у цивільному судочинстві. Скориставшись аналогією з відповідними нормами ЦПК України, Первомайський міськрайонний суд Харківської області залишив без руху цивільний позов, поданий прокурором, надав строк для усунення недоліків позову протягом семи днів, а у разі невиконання недоліків постановив, що цивільний позов підлягатиме залишенню без розгляду. Цікавою є Ухвала Київського апеляційного суду від 03 січня 2024 р. у справі № 758/9979/17 про залишення без руху апеляційних скарг представника потерпілого і цивільного позивача, адвоката, та обвинуваченого, на вирок Подільського районного суду міста Києва від 24 листопада 2023 р. Зокрема, серед іншого, апеляційний суд мотивував рішення тим, що апеляційна скарга обвинуваченого при його вимогах, зокрема, щодо відмови у задоволенні цивільного позову потерпілого та цивільного позивача, не містить процесуальні шляхи вирішення цих вимог, за приписами ч. 3 ст. 404 КПК України. Тобто, досить широко скористався повноваженнями, пославшись на відсутність вказівки у скарзі про спосіб правового захисту при перегляді цивільного позову у кримінальному провадженні.

На останок потрібно констатувати, що в більшості випадках завдання кримінального процесу буде тільки тоді досягнуто, а права цивільного позивача у кримінальному провадженні належно захищено, якщо при здійсненні кримінального судочинства суд повною мірою застосовуватиме окремі положення норм ЦПК України щодо цивільного позову, зі взаємною відповідністю положенням ст. ст. 2, 128, 129 КПК України.

Література:

1. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах : монографія. Харків : Право, 2010. 256 с.
2. Справа «Сергій Волосюк проти України» (Заява № 1291/03): рішення Європейського суду з прав людини від 12 березня 2009 р. База даних «Законодавство України» / ВР України : офіційний вебпортал. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/1716.docx> (дата звернення 08.01.2024 р.)
3. Справа «Довженко проти України» (Заява № 36650/03) : Рішення Європейського суду з прав людини від 12 січня 2012 р. База даних «Законодавство України»/ВР України: офіційний вебпортал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_845 (дата звернення 08.01.2024 р.)
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. ВВР, 2013, №9-10, №11-12, №13, ст. 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 08.01.2024 р.)
5. Цивільний процесуальний кодекс України. (ВВР), 2004, № 40-41, 42, ст. 492) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 08.01.2024 р.)
6. Циганюк Ю. В. Цивільний позов у кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи: порівняльно – правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 206 с.
7. Кучинська О. Циганюк Ю. Актуальні питання пред'явлення та вирішення цивільного позову в кримінальному провадженні: системний аналіз. Право України. 2018. № 8. С. 34-43.

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тигон Владислав Олександрович

здобувач ступеня доктора філософії,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Науковий керівник: Кравчук Петро Юрійович

кандидат юридичних наук, доцент,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3772

Колабораційна діяльність передбачена статтею 111-1 Кримінального кодексу України і належить до категорії злочинів проти основ національної безпеки [1]. Даний злочин став досить розповсюдженим на території України з лютого 2022 року, коли російська федерація здійснила повномасштабне вторгнення на територію нашої держави.

Беззаперечним є те, що колабораційна діяльність посягає на суверенітет і територіальну цілісність України, а тому мають бути впроваджені найефективніші методики розслідування даного злочину і особлива увага має приділятися взаємодії правоохоронних органів на всіх стадіях розслідування.

На підставі аналізу слідчої і судової практики можна робити обґрунтовані висновки про те, що для того, щоб у максимально короткі строки провести ефективно розслідування і виявити осіб, що вчинили кримінальне правопорушення з подальшим притягненням їх до кримінальної відповідальності необхідно на підставі визначених у законі норм залучати до процесу розслідування як можна більше суб'єктів, що уповноважені здійснювати ту чи іншу діяльність у кримінальному процесі, власне завдяки чому і будуть досягнуті завдання кримінального провадження. Щодо розслідування колабораційної діяльності, то це положення є особливо актуальним як для залучення відповідних правоохоронних органів, так і окремих громадян, підприємств, установ і організацій. Варто наголосити, що до видів взаємодії відноситься взаємодія при розслідуванні з оперативними працівниками, прокурором, судовими органами та безпосередньо з громадськістю.

В умовах воєнного стану в Україні питання взаємодії при розслідуванні колабораційної діяльності особливого значення набуває, коли мова йде про тимчасово окуповані території нашої держави. Адже в тих умовах, коли безпосередньо органи досудового розслідування не мають можливості провести ті чи інші слідчі (розшукові) дії саме взаємодія із громадськістю є шляхом реалізації певних завдань та отримання необхідних доказів.

Також варто наголосити на ефективності взаємодії при розслідуванні колабораційної діяльності міжвідомчої взаємодії. Адже, досить часто злочини, передбачені статтею 111-1 Кримінального кодексу України виявляються органами Національної поліції і саме слідчі цього органу здійснюють початковий етап розслідування з подальшою передачею матеріалів за підслідністю до Служби безпеки України.

Також ми підтримуємо позицію, висловлену І. А. Скічко в науковому дослідженні про те, що взаємодія з оперативними підрозділами під час розслідування колабораційної діяльності відіграє важливе значення, так як колабораційна діяльність виявляється оперативним шляхом (в обставинах неочевидності), що суттєво ускладнює процес документування та наступне проведення досудового розслідування, без участі оперативних підрозділів загалом, а також проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема Як вказує автор, проведення таких дій, як правило ототожнюється з основними обов'язками оперативних підрозділів та їх функціоналом, хоча Кримінальний процесуальний кодекс України, передбачає можливість слідчому, прокурору проводити їх самостійно [2, с. 160].

Таким чином, на підставі проведеного дослідження, можемо зробити висновок про важливість взаємодії правоохоронних органів між собою та з представниками громадськості при розслідуванні колабораційної діяльності. А в умовах воєнного стану в Україні, це питання набуває все більшої актуальності та потребує подальших наукових досліджень.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 року №2341-III. База даних «Законодавство України», ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 13.02.2024).
2. Скічко І. А. Взаємодія в досудовому розслідуванні колабораційної діяльності: теоретико-правовий аспект. *Право та державне управління*. 2022. №4. С. 158-162.

ТИПОВІ ВИДИ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РЕЙДЕРСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З САМОВІЛЬНИМ ЗАЙНЯТТЯМ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Троханчук Максим Васильович

здобувач ступеня доктора філософії,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Науковий керівник: Гуріна Дарія Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент,

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3771

Процеси інтеграції України до Європейського Союзу суттєво перетворюють економічні та соціально-політичні відносини, вимагаючи впровадження не лише інклюзивних інститутів ринкової економіки, але також створення ефективних механізмів захисту прав власності. Однак зростання криміналізації економічних відносин є причиною, що створює загрозу безпечному функціонуванню державної економіки та ускладнює її стале економічне зростання.

Так, простежується зростання числа нових видів економічних кримінальних правопорушень, що пов'язані з недоліками у правовому регулюванні, неефективним використанням фінансових ресурсів та відсутністю ефективного державного контролю. Це стає причиною однієї з найнебезпечніших загроз економічній безпеці України – явища рейдерства. Багаточисельні випадки рейдерських захоплень суб'єктів господарювання призводять до руйнування вітчизняної економіки.

У своєму дослідженні окремо зупинимося на рейдерстві, пов'язаному із самовільним захопленням земельної ділянки, а саме на типових видах експертиз, що проводяться при розслідуванні даного кримінального правопорушення.

Найчастіше у процесі розслідування рейдерства, пов'язаного з самовільним зайняттям земельної ділянки призначається судова будівельно-технічна експертиза. Завдання, які вирішуються цією експертизою, можна умовно розділити на такі види: вивчення нерухомості, аналіз будівельних матеріалів і конструкцій, а також вивчення відповідних документів; визначення розподілу земель і встановлення порядку користування земельними ділянками; визначення оціночної вартості будівельних об'єктів і споруд; оцінка земельних ділянок.

У тих випадках, коли самовільне зайняття земельної ділянки стало причиною завдання негативних наслідків навколишньому середовищу, слідчому варто винести постанову щодо призначення відповідного експертного дослідження, з урахуванням події, яка настала. Для прикладу, проведення експертизи матеріалів, речовин і виробів для аналізу ґрунтів і виявлення небезпечних речовин у навколишньому середовищі, або біологічної експертизи для вивчення об'єктів рослинного та тваринного походження.

Цей перелік доцільно доповнити і провести аналіз також деяких інженерно-технічних експертиз, такі як земельно-технічна та будівельно-оціночна, а також ґрунтознавчу експертизу, оскільки такі експертні дослідження є найбільш характерними і типовими у процесі досудового розслідування цього виду кримінального правопорушення.

При призначенні різних експертиз для розслідування кримінальних проваджень щодо рейдерських захоплень, слідчий має дотримуватися загальних тактичних рекомендацій, а саме: 1) визначати мету та конкретні завдання експертного дослідження; 2) визначати експертну установу або експерта; 3) підготовлювати необхідні для дослідження матеріали та, за необхідності, зразки; 4) виносити постанову щодо проведення експертизи та формулювати питання для експерта; 5) створювати, наскільки це можливо, умови для проведення експертизи, якщо вона відбувається за межами експертної установи.

Рейдерство, пов'язане із самовільним зайняттям земельної ділянки часто асоціюється з підбрюхою документів. Якщо встановлено факт підбрюхи документів може бути призначена судово-технічна експертиза документів. Також при розслідуванні даного виду кримінальних правопорушень може бути призначена трасологічна експертиза.

Аналіз судово-слідчої практики вказує на те, що більше третини усіх кримінальних правопорушень вдається розкрити завдяки проведенню

судових експертиз. Судова експертиза відіграє важливу роль у встановленні фактів, що підлягають доказуванню в кримінальному процесі. При ініціюванні проведення судової експертизи особливу увагу варто приділяти наведенню аргументів необхідності її проведення та формулюванню питань, які варто поставити перед експертом.

Для забезпечення проведення експертизи також необхідно надати експерту доступ до специфічних документів, що можуть бути отримані шляхом проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, обшуку або при отриманні дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів. Важливо пам'ятати, що висновки експерта не є обов'язковими для сторін або органів, які проводять розслідування, але вони оцінюються судом на рівні з іншими доказами у кримінальному провадженні.

Література:

1. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Запоріжжя: ЗЮІ ДДУВС, 2009. № 3. С. 150-160.
2. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство) / [М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець, С. З. Довгунь та ін.]. Дніпро: Видавництво, 2021. 72 с.

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ-КОРУПЦІОНЕРА

Чарікова Ольга Миколаївна
студентка ОР «Магістр», спеціальності «Право»,
ОП «Приватне та публічне право», заочна форма навчання
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: Кікалішвілі Марія Вікторівна
доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальної
політики та кримінального права права інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3769

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особи злочинця-корупціонера відповідно до ст. 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. В межах кримінологічної характеристики особи визначено та розкрито роль соціально-демографічних ознак, які впливають на

особу-корупціонера. Охарактеризовано та розкрито питання гендеру, віку, освіти, сімейного стану, а також судимості при вчиненні відповідних злочинів.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, подальша боротьба з корупцією залишається однією з головних вимог суспільства [1]. Наразі, як неодноразово підкреслюють науковці, питання протидії корупції є надзвичайно важливим для нашої держави [2; 3; 4; 5; 6]. За своєю важливістю воно поступається лише питанню протидії злочинам, пов'язаним з агресією проти України, з огляду на шкоду, яку вона завдає державі та її народу [7; 8]. Важливе місце в механізмах протидії корупційним та пов'язаним з корупцією злочинам займають положення про декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 Кримінального кодексу України) та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 Кримінального кодексу України), за які передбачена відповідальність в Кримінальному кодексі.

Водночас створення ефективної системи заходів запобігання цим протиправним діям потребує встановлення кримінологічної характеристики їх суб'єктів. Важливо зупинитися на типології цієї категорії правопорушників. Елементи цієї кримінологічної характеристики дають змогу визначити найбільш ефективну систему загально-соціальних, кримінологічних та індивідуальних заходів запобігання злочинам, передбаченим статтями 366-2 та 366-3 КК України.

Метою статті є дослідження кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють злочини, передбачені статтями 366-2 та 366-3 КК України.

Представлено дослідження авторів А. А. Вознюк, В. С. Щирської, О. М. Джужи, М. В. Кікалішвілі, А. В. Андрушко, К. П. Задой, Д. В. Каменського, В. М. Киричко, Д. Г. Михайленко, Р. О. Мовчан, О. М. Резніка, А. В. Титко, М. І. Хавронюка та інших. Водночас низка питань у цій сфері, зокрема кримінологічна характеристика суб'єктів протиправних діянь, залишаються недостатньо вивченими та дискусійними і потребують подальших наукових розвідок.

При створенні системи соціальних, економічних, політичних, культурних, правових та інших заходів запобігання злочинам, передбаченим статтями 366-2 та 366-3 КК України, важливо враховувати різні елементи кримінологічної характеристики цих злочинів, на що слушно вказує С. Ф. Денисов. Загалом науковці дійшли висновку, що успішна боротьба зі злочинністю неможлива без урахування особистісних факторів [9, с. 152-159]; А.А. Вознюк також зазначав, що кримінологічний портрет і типологія особи злочинця є необхідною умовою ефективного запобігання злочинам. На думку С. Ф. Денисова, особистість злочинця –

це сукупність істотних і усталених соціальних властивостей і ознак індивіда, а також соціально значущих біопсихологічних характеристик, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, у зв'язку з чим особа притягується до кримінальної відповідальності [10, с. 157]. В. С. Щирська зазначає, що в рамках кримінології при вивченні особистості злочинця досліджуються відомості, необхідні для організації ефективного запобігання злочинам, зокрема, стать, вік, громадянство, національність, освіта, кримінальне минуле, співучасть у вчиненні злочину, наявність судимостей, наявність освіти, кримінальне минуле, співучасть у злочинах тощо. Натомість український кримінолог О. М. Джужа стверджує, що як загальнолюдський тип, особистість злочинця має не лише загальні ознаки (стать, вік, рід занять, освіта, соціальний статус тощо), а й кримінально-правові ознаки, які проявляють характер і ступінь суспільної небезпеки. У більшості випадків ці характеристики поділяються на окремі групи (соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові, морально-психологічні) і складають структуру особистості злочинця.

З огляду на зазначене, а також враховуючи особливості злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, в межах кримінологічної характеристики особи, яка їх вчиняє, слід виділяти:

1) соціально-демографічні ознаки (передусім відомості про громадянство, національність, стать, вік, освіту, сімейний стан, судимість);

2) соціально-психологічні та морально-психологічні ознаки (передусім риси характеру, емоційно-вольові якості, цінності, психічний стан);

3) кримінально-правові ознаки (йдеться про ознаки, які характеризують особу винного, враховуються під час призначення покарання та застосування заохочувальних кримінально-правових та кримінально процесуальних норм).

В основі кримінологічної характеристики суб'єктів злочинів, передбачених статтями 366-2, 366-3 КК України, повинні бути відомості із статистичної звітності суддів (Державної судової адміністрації України), а саме «Звіт про склад засуджених» (№ 7) за 2020-2023 рр. [11], оскільки саме ці дані характеризують правопорушників досліджуваної категорії, вину яких доведено в суді.

В межах цієї статті автор зосередиться на розкритті соціально-демографічних ознак.

По-перше, це громадянство та національність. Усі особи, засуджені за ці злочини, є громадянами України.

Гендер. Інформація про стать ув'язнених є підставою стверджувати, що ці злочини скоюють як чоловіки, так і жінки. Наприклад, у 2022 році

за неправдиве повідомлення про вчинення злочину було засуджено двох осіб - чоловіка (50%) та жінку (50%). За цей період за неподання декларації було засуджено 76 осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з яких 32 (42,1%) – жінки [12, с. 2].

Водночас у 2021 році з 15 осіб, засуджених за статтею 366-3 Кримінального кодексу України, лише 3 (20%) були жінками. Припускають, що таке гендерне співвідношення пов'язане переважно з тим, що на відповідних посадах у державних установах та органах місцевого самоврядування працює більше чоловіків. Крім того, науковці вважають, що жінки менш корумповані, ніж чоловіки [12], і набагато рідше погоджуються на отримання несправедливих переваг [13]. Однак гендерні відмінності у ставленні до корупції в Україні не є суттєвими.

Вік. В обох випадках суб'єктами злочинів, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, є повнолітні особи. Це пов'язано з нормативними вимогами до відповідних посад в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Ці посади можуть обіймати лише повнолітні особи, у більшості випадків після здобуття відповідного рівня освіти та досвіду роботи.

Із статистичних даних можна стверджувати, що більшість ув'язнених – віком від 30 до 65 років (84,6%); 18-25 років (3,8%), 25-30 років (9%) і ще менше – старше 65 років (2,6%) [14, с. 68].

Освіта засуджених. Важливою є характеристика рівня освіти правопорушника. Це пов'язано з тим, що відповідний рівень тісно пов'язаний із загальною культурою особи, її інтелектуальним розвитком та соціальним статусом, правосвідомістю та правовою культурою, колом спілкування, життєвими планами та можливостями їх реалізації [15, с. 75]. Той факт, що значна кількість ув'язнених має вищу або професійно-технічну освіту, свідчить про середній або високий рівень їхнього інтелекту. Однак, як справедливо зазначає А.В. Андрушко, "наявність вищої освіти у частини засуджених є формальністю, яка лише свідчить про наявність відповідних дипломів, але не підтверджує дійсної висоти їхньої культури, світогляду, моральних принципів і ціннісних орієнтацій" [16, с. 123].

У злочинах, пов'язаних з корупцією, ймовірність вчинення цих протиправних діянь не залежить від освітнього рівня суб'єкта. Іншими словами, підвищення рівня освіти не зменшує ймовірність вчинення злочинів, передбачених статтями 366-2 та 366-3 КК України. Однак це не повинно виключати того факту, що чим вищий освітній рівень суб'єкта декларування, тим менша ймовірність вчинення ним цих правопорушень або більша ймовірність їх ефективного приховування, що значно ускладнює або унеможливорює виявлення правопорушень

правоохоронними органами (останнє стосується лише випадків декларування недостовірної інформації).

Важливою характеристикою особи є інформація про її кримінальне минуле (наявність чи відсутність непогашеної чи незнятої судимості, або навпаки, наявність чи відсутність судимості в минулому). Кримінальне минуле може свідчити про негативну соціальну орієнтацію особи та її кримінальний досвід.

За даними українських судових органів, у 2022 році лише одну особу з однією непогашеною судимістю було засуджено за неподання декларації [16, с. 125]. Такі випадки є винятком; особи, які мають судимість, не можуть обіймати посади, пов'язані з виконанням повноважень в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Відсутність судимості може бути пов'язана з високим соціальним статусом, міцними соціальними зв'язками, державною службою, високою заробітною платою на державній службі тощо. Однак це не виключає випадків притягнення зазначених суб'єктів до адміністративної відповідальності за різні правопорушення, в тому числі пов'язані з корупцією.

Сімейний стан. Сімейний стан справедливо визнається важливим регулятором поведінки людини. Сімейний стан має особливе значення, оскільки члени сім'ї можуть бути причетні до декларування недостовірної інформації, а також можуть бути власниками незаконних активів або отримувати їх від суб'єкта декларування чи третіх осіб. Як свідчить практика, суб'єкти декларування, яких звинувачують у декларуванні недостовірної інформації, під час побудови своєї позиції захисту можуть посилатися на те, що недостовірні відомості були внесені членом сім'ї [17, с. 56].

До цієї категорії належать як одружені, так і неодружені правопорушники: за даними А. М. Черенкова, 71,4% одружених правопорушників, які подали завідомо недостовірну інформацію, перебували у шлюбі. Цікавим фактом є те, що в деяких випадках розлучення є фіктивними і здійснюються виключно з метою приховування значного майнового стану сім'ї. Насправді ж розлучені особи продовжують жити разом, ведуть спільне господарство і мають взаємні права та обов'язки [17, с. 44].

Враховуючи викладену вище інформацію, М. В. Кікалішвілі слушно зазначає, що в нашій державі треба розробляти адекватні шляхи вдосконалення стратегії і тактики протидії явищу корупції та корупційній злочинності, враховуючи особливості кризового стану життя суспільства. Дієвий механізм реагування на прояви корупції можна виробити лише за умови системного підходу до запобігання злочинності такого роду [18, с. 2].

Висновки. На основі результатів дослідження статистичного звіту про склад засуджених у 2022 році автори розробили кримінологічний портрет осіб, які вчинили злочини, передбачені статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України. Результати показали, що більшість з них – чоловіки (56,4%) віком 30-65 років (84,6%), громадяни України (100%), з вищою (35,9%) або професійно-технічною (32%) освітою, без судимостей (98,7%), одружені або неодружені. Вони працюють на державній службі нижчої та середньої ланки або на інших посадах.

Багато характеристик осіб, які вчиняють ці злочини, зумовлені їхнім становищем як уповноважених осіб на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до яких, як правило, застосовуються такі нормативні вимоги, як громадянство, освіта та професійний досвід. Суб'єкти злочинів, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, вчиняють ці протиправні діяння одноосібно, однак до них можуть бути залучені інші особи (члени сім'ї або помічники). Мотиви та цілі злочинних дій можуть бути різними і не обов'язково пов'язані з незаконним накопиченням коштів. Серед суб'єктів злочинів, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України, можна виділити корупціонерів, які прагнуть приховати результати своїх незаконних накопичень, та інших правопорушників, які перебувають або перебували на посаді особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
2. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2019. № 2. С. 46-62. URL: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.2.05>.
3. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення: концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2020. № 2 (20). С. 21-32. doi: <https://doi.org/10.33270/04202002.21>.
4. Дудоров О. Кримінально-правові аспекти незаконного збагачення (погляд теоретика в очікуванні судової практики). Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 129-142. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/35.pdf.

5. Луценко Ю. В. Протидія злочинності в сучасних умовах. Соціально-правові студії. 2020. Ви-пуск 1 (7). С. 79-84. [http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_01\(7\)_2020/12.pdf](http://www.sls.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/arhiv/sps_01(7)_2020/12.pdf).
6. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет відповідності принципу суспільної не-безпеки. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 7. С. 74-78. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>.
7. Вознюк А. А., Жук І. В. Порушення законів і звичаїв війни: безпосередні об'єкти, предмети та потерпілі від злочину. Загальні положення «*jus in bello*». Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2022. Вип. 4 (100). С. 57-74. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.57-74>.
8. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 20232018. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А. А. Воз-нюк, І. В. Жук, О. В. Таран, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М. С. Цуцкірідзе, В. В. Чернея, А. А. Вознюка. К.: Норма права, 2023. 322 с.
09. Денисов С. Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2020. № 1 (22). С. 152-159.
10. Вознюк А. А. Концептуальні засади запобігання суспільно небезпечним діянням. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 2 (99). С. 156-165.
11. Судова статистика. № 7. Звіт про склад засуджених. 2022 р. Судова влада України: [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.14. Agerberg M. Perspectives on Gender and Corruption. The Quality of Governance Working Paper Series, University of Gothenburg. 2014. No. 14.
12. Swamy A., Knack S., Lee Y., Azfar O. Gender and corruption. Journal of development economics. 2001. No. 64 (1). P. 25-55. URL: [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(00\)00123-1](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(00)00123-1).
13. Волуйко О. М. Гендерні відмінності у ставленні до корупції в Україні та інших країнах. Юридична психологія. 2021. № 1 (28). С. 21-25. doi: <https://doi.org/10.33270/03212801.21>.
14. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. та ін. Профілактика злочинів: підручник. Київ: Атіка. 2011. 720 с.
15. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

16. Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи: монографія. Київ: Ваіте. 2020. 123-125 с.
17. Черенков А. М. Криміналістична характеристика суб'єкта декларування недостовірної інформації. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 222-226. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313.2019.7.40>.
18. Кікалішвілі М. В. Удосконалення стратегії й тактики протидії корупційній злочинності. Київський юридичний журнал, Вип.2, 2022. С. 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/klj-2022-2.03>.

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Шалавінський Олександр Віталійович
аспірант, Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»

Науковий керівник: Кравчук Петро Юрійович
кандидат юридичних наук, доцент,
Приватний вищий навчальний заклад
«Європейський університет»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3774

Конституція нашої держави гарантує кожному громадянину право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [1]. Однак, злочинці порушують дане право і вчиняють відповідні кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена статтями 176, 177, 203-1, 229 Кримінального кодексу України.

Найчастіше правопорушення у сфері інтелектуальної власності здійснюється в таких формах: 1) незаконне ввезення на територію України контрафактних товарів аудіовізуальної продукції, програмного забезпечення, баз даних та їх незаконне розповсюдження через торгову мережу та Інтернет; 2) незаконне розповсюдження та використання в господарській діяльності комп'ютерних програм щодо ведення фінансово-господарської діяльності; 3) незаконне розповсюдження товарів і послуг з комерційною метою (торгівля без оформлення права на підприємництво) в Інтернеті, з порушенням авторських прав та суміжних прав власників;

4) незаконне привласнення (плагіат) та розповсюдження наукових творів (статей, дисертацій, монографій, підручників тощо); 5) незаконне використання знаків для товарів і послуг (виготовлення та реалізація товарів під знаками відомих брендів) та інші правопорушення, пов'язані з правом на промислову власність.

Особливо часто простежується вид несанкціонованого правовласниками комерційного розповсюдження програмних продуктів (разом із комп'ютерною технікою). Це підтверджується аналізом значної кількості рекламних оголошень, де запропоновано безоплатне встановлення на комп'ютерну техніку, яка реалізується такими підприємствами, будь-якого популярного програмного забезпечення. Як показує практика, більшість таких постачальників зовсім не мають дозволів від правовласників на встановлення на персональні комп'ютери, що реалізуються, відповідних програмних продуктів і діють поза правовим полем держави [2, с. 145].

Проте, на нашу думку, слід притримуватись позиції І. І. Світлака та І. В. Скірського, що основними видами правопорушень у досліджуваній сфері є недобросовісна конкуренція, аудіовізуальне піратство, комп'ютерне піратство, для яких характерні такі способи вчинення злочину:

1) ввезення, виготовлення та розповсюдження фальсифікованої продукції з незаконним використанням знаків для товарів і послуг відомих українських та зарубіжних виробників;

2) незаконне відтворення і розповсюдження примірників аудіовізуальних товарів та фонограм шляхом тиражування і продажу аудіо-, відеокасет, музичних компакт-дисків, а також незаконна трансляція цих товарів через радіо- і телеэфір мережами кабельного телебачення;

3) незаконне відтворення і розповсюдження комп'ютерного програмного забезпечення шляхом тиражування, продажу компакт-дисків з записом комп'ютерних програм, встановлення неліцензійного програмного забезпечення на комп'ютерну техніку та розповсюдження піратських програм через Інтернет;

4) будь-які дії для свідомого уникання технічних засобів захисту авторського права і (або) суміжних прав, зокрема виготовлення, розповсюдження, ввезення з метою розповсюдження і застосування засобів для такого обходу;

5) підроблення, зміна чи вилучення інформації, зокрема в електронній формі, про управління правами без дозволу суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав чи особи, яка здійснює таке управління [3, с. 149].

Отже, способів вчинення кримінальних правопорушень в сфері інтелектуальної власності дуже багато, оскільки вони залежать, в першу чергу, від предмета злочинного посягання – об'єкта інтелектуальної власності, а їх, як нам відомо, велика кількість.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.01.2024).
2. Гула Л., Олеярник У. Злочини у сфері інтелектуальної власності та засоби їх виявлення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2018. № 906 (20). С. 143-148.
3. Світлак І.І., Скірський І.В. Криміналістична характеристика злочинних посягань на право інтелектуальної власності. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 28. С. 144-151.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ

Щербина Сергій Олександрович
аспірант кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності,
Запорізький національний університет

Науковий керівник: Ларкін Михайло Олександрович
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності,
Запорізький національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3777

Молодіжна злочинність є найбільш актуальним і найменш дослідженим видом організованої злочинної діяльності, а криміналістична характеристика злочинів, які вчинені учасниками молодіжних неформальних угруповань має важливе значення як для попередження, так і для їх виявлення, розслідування та розкриття.

В юридичній літературі поняття «молодіжне неформальне злочинне угруповання» немає чіткого визначення. Так, відповідно до п. 18 ст. 1 Закону України неформальне молодіжне об'єднання – група молодих людей, об'єднаних спільними інтересами та потребами [1].

В педагогіці неформальні молодіжні об'єднання визначаються як групи, що виникли на основі суб'єктивних потреб, інтересів і прагнень молодих людей незалежно від того, співпадають інтереси цих груп з інтересами суспільства або суперечать їм. В.Р. Павелків наголошує, що вони створюються добровільно, а у подальшому, прагнучи зберегти себе, такі об'єднання замикаються у внутрішньому житті, відгороджуються від зовнішніх впливів чи посягань [2, с. 73].

Інша дослідниця К. В. Агапова пропонує під неформальними молодіжними групами розуміти формування, утворені без урахування дотримання вимог офіційного організаційного характеру (відсутність реєстрації, чіткої структури та ієрархії, конкретної кількості учасників, вираженого ступеня підпорядкованості), що базуються на пріоритетній спільності інтересів, переконань та єдності мотивів поведінки їх членів [3, с. 35].

Хоча коли мова йде про злочинне угруповання тут може спостерігатись і стійкий характер і жорстка субординація, визначена структура і т. д., наприклад неформальне злочинне угруповання неповнолітніх Л. М. Вольнова пропонує визначати як стійке об'єднання осіб, схильних до агресивної протиправної поведінки, з елементами вертикальної жорсткої структури, яке має дорослу людину із злочинним минулим в якості або консультанта, або, що значно рідше, повноправного керівника [4, с. 82].

Дійсно більшість молоді в Україні за даними досліджень, перебувають у неформальних угруповання (26%) і лише 2-3% в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях [5, с. 7].

Існують різні класифікації неформальних об'єднань, але оскільки будь-яке об'єднання є соціальною групою, то насамперед необхідно в основу класифікації покласти соціально-правовий критерій.

За соціально-правовими характеристиками виділяють такі неформальні об'єднання: 1) соціальні, чи соціально-активні, з позитивною спрямованістю діяльності (групи екологічного захисту, охорони пам'яток, довкілля); 2) соціально-пасивні, діяльність яких нейтральна стосовно соціальних процесів (музичні, спортивні фанати); 3) асоціальні – наркомани, хіпі, панки тощо [6, с. 178].

Вважаємо, що наведену класифікацію можна взяти за основу, але пропонуємо усі неформальні молодіжні об'єднання диференціювати на: 1) соціально-конструктивні (їх мета у покращенні світу, високих ідеалах зміни існуючого світу і т.д.); 2) соціально-нейтральні (їх мета немає чітко визначеної соціальної спрямованості, але орієнтовані вони на різні вподобання література, музика, спорт і т.д.); 3) соціально-деструктивні, які також можна в свою чергу поділити на асоціальні, антисоціальні та деліквентні. При чому, саме остання група в нашому дослідженні

привертає найбільшу увагу, адже саме деліквентні молодіжні неформальні об'єднання мають високий потенціал перетворитись на злочинні організовані неформальні молодіжні угруповання. Хоча слід зазначити, що, навіть соціально-нейтральні на перший погляд молодіжні неформальні об'єднання також можуть стати деліквентними за певних умов, наприклад, футбольні вболівальники можуть нести загрозу і за певних умов завдати шкоду життю і здоров'ю людини.

Зарубіжні дослідники, також наголошують на переважній криміналізації молодіжних субкультур, зокрема М. Брейк, зазначає, що молодіжні субкультури мають тенденцію до девіантних аномалій поведінки. Вони зазвичай сприймають реальний світ, але, тим не менш, є аномаліями всередині нього [7, с. 17-18]. Він наголошує на тому, що існує дві основні форми реагування у молодіжних субкультурах: або бунтарство, або спокій. Хоча обидві акцентуються на маскулінності, але перша може набувати форми культурного бунту, насильства, правопорушень чи злочинної діяльності, тоді як друга проявляється в різних формах відсторонення або дистанціювання учасника від свого оточення [7, с. 28].

Вплив ряду молодіжних субкультур, як зазначає вітчизняний вчений В. М. Панасюк, приховує у собі соціальні небезпеки, так як одні субкультури транслиують ідеї екстремізму, расової та національної дискримінації, невмотивованої агресії до інших культур і осіб (скінхеда, екстремістські політизовані субкультури лівого і правого напрямів, футбольні хулігани), інші – проповідують кримінальний спосіб життя (гопники, панки), треті – пропагують вживання психоактивних та наркотичних речовин (рейвери, растамани). Перелічені субкультури формують у підлітків неадекватне сприйняття реальності, знецінення моральних і етичних норм та правил, спричиняють десоціалізацію особистості, розвивають постійну потребу у застосуванні агресії та прояву девіантної, а у деяких випадках і адиктивної поведінки [8, с. 122].

Членами неформальних молодіжних угруповань є молоді люди віком від 14 до 35 років (це вікові рамки близько 90% неформалів). У більшості випадків членами неформальних спільнот (близько 65% випадків) стають молоді люди віком від 14 до 24 років (підлітки та особи раннього молодіжного віку [9, с. 75].

В Україні відповідно до п.17 ст.1 Закону України «Про основні засади молодіжної політики» до молоді належать особи віком від 14 до 35 років [10]. В зарубіжних країнах цей показник може відрізнятись. Наприклад, молодіжна політика Танзанії визначає молодь як будь-яку особу віком від 15 до 21 року та дітей віком до 15 років. Це відповідає Всесвітній програмі дій щодо молоді ООН, яка також визнає, що

молодіжний вік може відрізнятися. ООН, залежно від соціального, культурного та політичного контексту в суспільстві [11, с. 12]. У США молоддю визнаються особи з 12 до 24 р. ООН, ЮНЕСКО вважають молоддю юнаків і дівчат віком від 17 до 25 років.

Успішний перехід до дорослого життя визначається досягненням трьох психосоціальних компонентів [12]. Першим з них є відповідальність, тобто здатність мислити і діяти самостійно та мати чітке усвідомлення власної ідентичності. Другим – поміркованість, тобто здатність приймати рішення, оцінюючи наслідки, і мати самоконтроль над імпульсивними чи емоційними вчинками. Третій – це перспективність, тобто здатність розуміти ширший соціальний контекст, здатність враховувати погляди інших та здатність застосовувати «часове» мислення наприклад, довгострокові наслідки своїх дій (Cauffman and Steinberg 2001; Prior et al. 2011) [13; 14].

Враховуючи економічні, демографічні, психологічні та інші фактори розвитку особистості, які суттєво впливають на потенційну здатність молоді особи вступати до кримінальних неформальних угруповань та вчиняти протиправні дії різного ступеня суспільної небезпеки, пропонуємо здійснювати їх вікову класифікацію наступним чином: 1) «підлітки» (14-18 р.); 2) «рання молодь» (18-25 р.); 3) «доросла молодь» (26-35 р.).

Підсумовуючи варто акцентувати увагу на тому, що залучення молоді до кримінальної субкультури відбувається вкрай швидко і для багатьох стає специфічним способом компенсації, нівелювання тих невдач, яких вони зазнали у побуті, навчанні чи спілкуванні з однолітками. При цьому кожній групі молодих людей притаманні особливості здійснення діяльності у складі неформальних злочинних угруповань, а отже це може суттєво впливати і на криміналістичну методику розкриття кримінальних правопорушень, особливо проти життя і здоров'я особи.

Література:

1. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
2. Павелків В. Р. Психогенеза агресивної та деструктивної поведінки у підліткових субкультурах: дис. ... д-ра психологіч. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 423 с.
3. Агапова К.В. Запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються молодіжними угрупованнями в Україні: дис. ... доктора філософії: 081 – «Право». Одеса, 2022. 202 с.

4. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ, 2016. 188 с.
5. Павелків В. Р. Психогенеза підліткових субкультур: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 280 с.
6. Орленко М. В. Інституціоналізація молодіжних громадських організацій у сучасному політичному процесі України: монографія. Миколаїв, 2015. 210 с.
7. Brake Michael Comparative youth culture The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain and Canada. New York: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1985. 228 p.
8. Панасюк В. М. Соціально-психологічні особливості інкорпорації підлітків у середовище деструктивних молодіжних субкультур. Збірник наукових праць РДГУ. 2018. Випуск 11. С. 118-124.
9. Ларкин М. А. Личность преступника-неформала (теоретико-криминалистический аспект). *Legea și Viața*. Octombrie 2019. С. 74-77.
10. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>
11. Andersson C., Stavrou A. Youth delinquency and the criminal justice system in dar es salaam, tanzania a snap shot survey – april 2000, Safer Cities series No.1. Nairobi, Kenya. 2000. 92 p.
12. Cauffman, Donley and Thomas 2017 Volume16, Issue1 February 2017. P. 73-81; Cauffman and Steinberg 2001; Prior et al. 2011.
13. Cauffman, E and Steinberg, L 2001, '(Im)maturity of judgment in adolescence: Why adolescents may be less culpable than adults', *Behavioral Sciences and the Law*, vol. 18, no. 6, pp. 741-760.;
14. Prior, D, Farrow, K, Hughes, N, Kelly, G, Manders, G, White, S and Wilkinson B. Maturity, young adults and criminal justice: A literature review, University of Birmingham, Birmingham. 2011. URL: https://www.academia.edu/21518198/Maturity_young_adults_and_criminal_justice_A_literature_review

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ У СФЕРІ
ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА**

Євдокимова Тетяна Фадіївна

студентка, Полтавський університет економіки і торгівлі

Науковий керівник: Солдатенко Оксана Володимирівна

доктор юридичних наук, професор,

Полтавський університет економіки і торгівлі

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3764

В Україні на сьогодні є вкрай актуальною проблема фінансування природоохоронних заходів, екологічних програм та ресурсозберігаючих проектів. Ст. 42 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначено, що в Україні фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету АРК і місцевих бюджетів, коштів підприємств, установ та організацій, фондів охорони навколишнього природного середовища, добровільних внесків та інших коштів [4].

Дослідженню особливостей фінансового забезпечення охорони довкілля на державному рівні присвятили свої праці такі науковці: О. Веклич, В. Кравців, О. Кашенко, Ю. Кулаковський, М. Матвеев, О. Мерза, О. Новицька, Н. Савчук, М. Хвесик та ін. Ураховуючи результати їх досліджень, можна констатувати недосконалість нормативно-правової бази, що регулює державну підтримку природоохоронної діяльності.

Правове забезпечення фінансування у сфері охорони навколишнього природного середовища в Україні регламентується такими актами:

1. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», яким визначено джерела фінансування природоохоронної діяльності [3];

2. Податковим кодексом України, де встановлено ставки екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, лісових ресурсів, надр тощо [2];

3. Бюджетним кодексом України, що передбачає розподіл екологічного податку по вертикалі та горизонталі [1].

На сьогодні національним законодавством передбачено, що платники перераховують до бюджету суми податку за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях і за утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів. Також встановлено рентну плату за користування надрами, радіочастотами, водою, лісовими ресурсами, за транспортування нафти і нафтопродуктів [2]. Відповідно до показників виконання Зведеного бюджету України у 2021 р. рентна плата за користування надрами склала 4,9 % у загальній сумі доходів, а видатки на охорону навколишнього природного середовища становили тільки 0,6 % [4].

Розглянемо досвід Швеції, де платники податків сплачують енергетичний, екологічний, акцизний податки до державного бюджету. В цій країні ведеться перетворення промислових зон в житлових районах на райони з нульовим викидом двоокису вуглецю з використанням системи акумулювання теплової енергії; упроваджуються зелені технології, такі як: «розумні» електромережі, використання відновлюваних енергоресурсів, екологічний громадський транспорт, велосипедні доріжки, організація збору та утилізації сміття. У Швеції альтернативна енергетика становить більш ніж дві третини. За допомогою спеціальної екологічної програми скорочено частку окислених озер, упроваджено новітні очисні споруди та забезпечено всю країну чистою водопровідною водою. Стокгольмська конвенція щодо стійких органічних забруднювачів від 22.05.2001 р. передбачає припинення виробництва особливо небезпечних і стійких хімічних речовин [5], що призвело до повного зупинення у Швеції промислового використання ртуті. Зазначимо, що Україною також підписано і ратифіковано цю Конвенцію.

Урядом Швеції були введені податкові пільги для тих великих промислових підприємств, які знизили енергоспоживання — завдяки цьому рівень викидів двоокису вуглецю не перевищує 1 %. Крім того, Урядом введено додаткові податки на продукти нафтопереробки і податкові пільги за користування біопаливом, що стимулювало перехід до біоресурсів. Найбільшим досягненням Швеції можна вважати переробку 100 % сміття, з якого отримують електричну та теплову енергії, для чого ця країна навіть купує сміття у своїх сусідів. Видатки бюджету центрального Уряду Швеції тільки на загальну охорону навколишнього природного середовища складають 1,4 % [6], тоді як в Україні, як зазначено вище, цей показник ледь наближається до 0,6%.

Отже, ураховуючи шведський досвід бюджетного фінансування охорони навколишнього природного середовища, вважаємо за доцільне в Україні збільшити екологічні податки на забруднюючі речовини з одночасним введенням податкових пільг за користування альтернативною

енергетикою; збільшити штрафи за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; розробити та схвалити чітко визначений порядок фінансування та умови використання грошових ресурсів на природоохоронну діяльність; підвищити рівень обізнаності громадян у цій сфері і посилити відповідальність за навколишній світ та збереження планети для наших нащадків.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2020 №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 №1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#top>
4. Бюджет 2021: Інформація щодо виконання Державного та Зведеного бюджетів України від 31.01.2022. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
5. Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі: Закон України від 22.05.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a07#Text
6. Річний звіт центрального Уряду 2021 – підсумок, скр. 2021/22:101 від 20.05.2022. URL: <https://government.se/legal-documents/2022/05/central-government-annual-report-2021---summary/>

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

*Карпишина Ольга Олегівна
здобувачка 2 курсу СО «Магістр» юридичного факультету,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

*Науковий керівник: Калаченкова Катерина Олександрівна
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
господарського та адміністративного права,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3746

Війна в Україні негативно впливає не тільки на національну економіку, а й на світову. Зокрема, це призводить до повного або часткового зупинення функціонування бізнесів, зменшення кількості робочих місць та інших наслідків, малий бізнес не став винятком. З огляду

на зазначене, великого значення для регулювання стану та розвитку малого бізнесу набуває державна підтримка, що зумовлює її подальше дослідження.

Дане питання досліджувалось такими науковцями та експертами як: В.Л. Дикань, О.В. Шраменко, О.Д. Дячун, Л.В. Прокопець, Н.Л. Фролова, О.В. Якушева, В.Ю. Стрілець та ін. Проте у зв'язку з введенням воєнного стану в Україні були створені нові державні програми підтримки малого бізнесу, які потребують аналізу.

В науці під поняттям «державна підтримка малого бізнесу», зокрема О. Д. Дячун та І. С. Нагорняк під державною підтримкою розуміють державне регулювання сектору малого підприємництва, яке передбачає, свідоме формування державними структурами відповідних умов становлення і розвитку малого бізнесу, створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, що залучаються для його суб'єктів [1]. На думку Л. В. Прокопець, державна підтримка малого бізнесу – це будь-які державні заходи з фінансового сприяння в інтересах суб'єктів господарювання, що створюють для цих суб'єктів прями чи приховані переваги і мають грошову оцінку [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» державна підтримка передбачає формування програм, в яких визначається механізм цієї підтримки. Такі програми державної підтримки розробляються та впроваджуються Агентством розвитку підприємництва із залученням інших центральних органів виконавчої влади та громадських організацій, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва. Державні програми підтримки затверджуються Кабінетом Міністрів України в установленому законом порядку [3].

Узагальнюючи можна зазначити, що державна підтримка малого бізнесу – це державне формування програм, які стимулюють, забезпечують та визначають механізми підтримки здійснення малого бізнесу. Вона може включати ряд заходів і програм, спрямованих на збереження та розвиток економічної активності в умовах кризи.

Так, в Урядовому проекті «єРобота» передбачено державні програми безповоротних грантів для створення та розвитку малого бізнесу:

– Програма «Своя справа» надає можливість отримати фінансову підтримку від 50 до 250 тисяч гривень. Щоб скористатись цією програмою потрібно зареєструватись на порталі Дія, заповнити за встановленою формою заявку, прикріпити бізнес-план та потім очікувати на результат. Доцільно зауважити, що рішення про надання гранту приймає Державна служба зайнятості, перевібивши заяву уповноваженим банком та розглянувши бізнес-план. Така програма допомагає малому бізнесу

забезпечити необхідні ресурси для розвитку та зростання. Отримувач гранту зобов'язаний створити щонайменше одне робоче місце.

– Програма «Новий рівень» спрямована на підтримку переробних підприємств і надає можливість отримати фінансову допомогу до 8 мільйонів гривень. Для отримання цієї програми необхідно зареєструватись на порталі Дія, заповнити за встановленою формою заявку, прикріпити бізнес-план та очікувати на результат. Рішення про надання гранту приймає Міністерство економіки України. Отримувач гранту зобов'язаний створити до 25 робочих місць.

– Програма «Своя теплиця» створена для розвитку тепличного господарства пропонує фінансування до 7 млн грн на площу 2 гектари, але не більше ніж 70% вартості всього проєкту. Щоб отримати такий грант необхідно зареєструватись на порталі Дія, заповнити за встановленою формою заявку, додати до заяви скановану копію проєкту будівництва модульної теплиці разом з кошторисною документацією. Заява має бути підписана розробником проєкту. Зокрема, проєкт має містити такі розділи: пояснювальна записка, архітектурні рішення, конструкції металеві, конструкції залізобетонні (враховуючи фундамент), водозабір та системи поливу, електропостачання та кошторисна документація. Рішення про надання гранту приймає Міністерство аграрної політики та продовольства України. Отримувач гранту зобов'язаний створити від 14 робочих місць [4].

Також, під час дії воєнного стану в Україні було створено програму, яка передбачає виплату компенсації роботодавцю за кожного працевлаштованого з числа внутрішньо переміщених осіб у розмірі мінімальної заробітної плати (6 700 грн) впродовж 2 місяців [5].

Доцільно зазначити, що за результатами тринадцятої хвили опитування про стан малого та середнього бізнесів (МСБ) в умовах воєнного стану, проведеного Advanter Group виявлено, що показник очікування результативності діяльності МСБ підвищується, але поряд з цим існує ряд факторів, які здійснюють негативний вплив на розвиток та функціонування бізнесу, а саме: непередбачуванні дії держави, що можуть погіршити стан бізнесу, недостатня кількість кваліфікованих працівників, перешкоди збоку регуляторних чи фіскальних органів, непрогнозованість розвитку ситуації в Україні, високі податки та збори [6].

На підставі вищенаведеного можна зробити висновки, загальною метою державної підтримки малого бізнесу в Україні є стимулювання розвитку та забезпечення малого підприємництва необхідними ресурсами в умовах економічних труднощів та воєнного стану. Програми грантів та компенсацій, регулювання та сприяння фінансовому забезпеченню є ключовими елементами державної стратегії у цьому напрямку. Однак, необхідно враховувати існуючі виклики та негативні фактори для бізнесу, які можуть потребувати додаткових заходів для їх подолання.

Література:

1. Дячун О. Д., Нагорняк І. С. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті європейських стандартів. Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 85-89.
2. Прокопець Л. В. Особливості державної підтримки малого підприємництва в Україні та зарубіжний досвід. Інвестиції: практика та досвід. Серія «Економічна наука». 2017. № 24. С. 71-76.
3. Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22 березня 2012 року, № 4618-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 3. Ст. 23.
4. Урядова програма безповоротних грантів для створення та розвитку власного бізнесу «eРобота». URL: <https://erobota.dii.gov.ua/>
5. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року, № 331. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 331.
6. Дослідження стану бізнесу в Україні. URL: <https://business.dii.gov.ua/cases/novini/stan-ta-potrebi-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-serpni>

ЛІДІЯ КОСТЯНТИНІВНА ВОРОНОВА – КОРИФЕЙ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

*Сорокіна Вікторія Дмитрівна
студентка, Полтавський університет економіки і торгівлі*

*Науковий керівник: Солдатенко Оксана Володимирівна
доктор юридичних наук, професор,
Полтавський університет економіки і торгівлі*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3765

Актуальність дослідження наукової спадщини Л. К. Воронової зумовлена доцільністю поширення інформації про неї серед підростаючого покоління, популяризуючи її наукові ідеї, оскільки саме вона була першим вітчизняним фахівцем у галузі фінансового права, хто отримала визнання не тільки в Україні, але й у міжнародній науковій спільноті.

Лідія Костянтинівна Воронова – провідна вітчизняна вчена, корифей українського фінансового права, докторка юридичних наук, професорка, академік Національної академії правових наук України, Заслужена юристка України, Заслужена професорка Київського національного університету імені Тараса Шевченка, лауреатка Державної премії України в галузі науки і техніки, володарка титулу «Людина з великої літери», котра все своє життя присвятила формуванню фінансово-правової науки та фінансового права як самостійної галузі права [1].

Лідія Костянтинівна народилася 05.10.1931 р. у місті Темір (зараз – Актюбенська область у Республіці Казахстан) у родині військовослужбовця. Від батьків вона запозичила свою наполегливість, пристрасть до науки, шлях до якої розпочала з юридичного факультету Львівського державного університету ім. Івана Франка. Цей заклад вищої освіти вона закінчила з дипломом із відзнакою у 1954 р. та розпочала свою практичну діяльність в правоохоронних органах.

У 1960 р. Л. К. Воронова переїхала до Києва й зосередила свою увагу виключно на дослідженні проблем фінансового (зокрема бюджетного) права. У 1963 р. (після закінчення аспірантури Київського державного університету ім. Тараса Шевченка) успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Бюджетні права Української РСР». У своїй роботі вона зосередила увагу на актуальних проблемах розвитку вітчизняної теорії фінансового права та його інститутів [2, С. 121-125].

У 1982 р. нею успішно захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Теоретичні питання правового регулювання видатків державних бюджетів союзних республік», після чого їй було доручено очолити вітчизняну фінансово-правову школу.

«Чи можна припускати, що до сьогоденного рівня розвитку фінансово-правової науки в Україні ми прийшли б, якби Лідії Костянтинівни не було, або був би хтось інший? Навряд чи», – справедливо констатує М. П. Кучерявенко, перший віце-президент Національної академії правових наук України, перший проректор Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, учень Л. К. Воронової, у передмові до видання її вибраних праць [2, С. 7].

У науковому доробку Л. К. Воронової понад двісті наукових публікацій, серед яких дванадцять монографій (найвідомішими з-поміж яких є «Бюджетно-правове регулювання», «Правове регулювання кредитно-розрахункових відносин», «Фінансово-правовий словник-довідник для підприємств»), чимало підручників, навчальних посібників, статей, надрукованих у вітчизняних та іноземних наукових виданнях [3].

У 2006 р. Л. К. Вороновій було присвоєно звання Заслуженої юристки України. Її також було нагороджено орденом «За заслуги» III ступеня, орденом княгині Ольги III ступеня, Почесною грамотою Верховної Ради України, нагрудним знаком «За наукові досягнення» Міністерства освіти України. Вона отримала почесну відзнаку «Відмінник освіти України», стала лауреаткою премії імені Ярослава Мудрого. У 2011 р. Л. К. Воронова стала лауреаткою Державної премії України в галузі науки і техніки за участь у створенні п'ятитомного видання «Правова система України: історія, стан та перспективи» [4].

Таким чином, узагальнюючи викладене вище можна констатувати, що Лідія Костянтинівна — це справді корифей вітчизняної науки фінансового права, життя якої стало яскравим доказом того, що завдяки наполегливій праці та пристрасті до науки можна не тільки внести вагому лепту в розвиток вітчизняної науки, але й залишити яскравий слід для своїх нащадків. На її життєвому досвіді має виховуватись сучасна молодь.

Література:

1. Воронова Лідія Костянтинівна – український правознавець, фахівець у галузі фінансового права. URL: <https://biblio.lib.kherson.ua/voronova-lidiya.htm> (дата звернення 13.11.2023).
2. Вибрані праці Л. К. Воронової. Харків, Право, 2016. 952 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/vibrani-praci-voronova-l-k-.pdf> (дата звернення 13.11.2023).
3. Лідія Костянтинівна Воронова – Заслужений юрист України. URL: <https://fpk.in.ua/index.php/our-news/3158-zasluzhenyi-iuryst-ukrainy> (дата звернення 13.11.2023).
4. Лідія Костянтинівна Воронова. Сторінки біографії. URL: <https://naukarus.com/lidiya-konstantinovna-voronova-stranitsy-biografii> (дата звернення 13.11.2023).

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АРХІВАХ

Вінтонів Христина Михайлівна
кандидат історичних наук,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
ORCID: 0000-0002-8294-6195

Мельник Катерина Віталіївна
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Інтернет-адреса публікації на сайті:
https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3776

У ХХІ ст. помітно зросла роль архівів в інформаційному забезпеченні суспільства. Кількість доступної інформації, а отже, і документів невпинно зростає. Враховуючи той факт, що архів є продовженням документальних процесів та складається з довідково-інформаційних фондів, процес створення інформаційно-комунікаційного середовища за допомогою інформаційних технологій беззаперечно повинен впроваджуватися у архівну діяльність.

Архівознавству традиційно притаманна велика увага до матеріальної основи документа, його фізичних властивостей та зовнішніх особливостей. При цьому сучасні інформаційні технології (далі – ІТ) все більш наполегливо пропонують архівам можливість перенесення документної інформації з одного носія на інший для кращого збереження та поширення. Із середини ХХ ст. активно застосовується мікрофільмування документів із паперовою основою, розвиваються міжнародний обмін та публікації архівних документів у вигляді мікроформ. В останнє десятиліття відбуваються тенденції перенесення документів в електронну форму з подальшою організацією мережевого доступу до їхніх електронних версій. Зрештою, дедалі більше документів у діловодстві створюються виключно в електронному вигляді без паперових аналогів.

У Законі України “Про Національну програму інформатизації” визначено поняття “інформаційно-комунікаційні технології як результат інтелектуальної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік та послідовність

виконання операцій для збирання, обробки, накопичення та використання інформаційної продукції, надання інформаційних послуг” [2].

ІТ дозволяють розширювати інформаційно-комунікаційне середовище (далі – ІКС) будь-якого архіву за рахунок автентичних копій документів інших архівів під час обміну, купівлі та дарування. При цьому можливі два способи такого розширення, які потрібно чітко розрізняти.

Перший спосіб ґрунтується на вибірковому підході до копіювання – це просте збільшення кількості ретроспективної документної інформації при поповненні копіями окремих документів або справ із фондів (колекцій) інших архівів зі створенням на їхній основі самостійних колекцій із копій. Другий спосіб заснований на цілісному підході та передбачає формування архівного ІКС шляхом розповсюдження копій цілих фондів та колекцій (або їхніх частин, які включені в одну і більше описів). У цьому випадку архів, передаючи копії іншому архіву, залишає у себе один або кілька додаткових примірників. У результаті архіви мають у вигляді копій практично однакові сегменти (комплекси первинної та вторинної ретроспективної документної інформації), що становлять єдине інформаційне середовище. Існує і більш мобільний шлях формування архівного ІКС – забезпечення доступу користувачів до цілісної інформації (копійованих версій фондів, колекцій тощо).

Безумовно, повна інформація про зовнішні особливості оригіналу документа як матеріального об'єкта завжди залишиться поза ІКС, оскільки жодна копія не може передати всі його зовнішні особливості. Але, як показує практика, здебільшого у цьому немає потреби. Обсяги фонду користування у вітчизняних архівах постійно зростають; значну частину фондів повністю знято на мікроформи, і доступ до паперових оригіналів обмежений.

По суті, єдине архівне ІКС – це фонд користування, що забезпечує доступ до цілісної системи інформації одночасно для багатьох споживачів. Зрозуміло, що із застосуванням ІТ, це завдання вирішується успішніше, ніж за допомогою мікрографії чи інших способів обмеженого тиражування. Обсяг інформації, що сприймається користувачем, із кадру позитиву мікрофільму на екрані читального апарату і електронною версією паперового документа на моніторі комп'ютера, суттєво немає принципових відмінностей, як і між комп'ютером, що знаходиться в архіві, й аналогічним пристроєм за його межами.

Таким чином, у міру подальшого поширення електронного документообігу в організаціях-фондоутворювачах, із впровадженням дистанційних технологій в архівній справі, з розвитком міжархівного обміну, все більше архівів братиме участь у розширенні ІКС за допомогою комп'ютерних мереж, а також тиражуванні копій на різних носіях.

Неодмінною умовою формування ІКС є забезпечення єдиного віддаленого доступу до цілісних сегментів архівів (фондів, колекцій), а не лише до копій або до тематичних добірок документів, які можна розглядати лише як форми публікації.

Інформація все частіше може надаватися «тут і зараз», і поїздка в інше місто (країну, континент) для роботи з архівними джерелами поступово стає не потрібною (за винятком випадків, коли оригінали необхідні, наприклад, палеографу або мистецтвознавцю). Цей процес відбувається паралельно з впровадженням дистанційних технологій на державному та муніципальному рівнях, у сфері праці та в освіті (дистанційне навчання). У перспективі має бути забезпечений масовий віддалений доступ до систем ретроспективної документної інформації, з можливостями оперативного пошуку, копіювання, обробки та передачі даних. Це, звичайно, має змінити традиційне уявлення про архіви як сховища переважно неопублікованих матеріалів. У результаті, говорячи про архівний фонд, користувачі й самі архівісти матимуть на увазі вже не так сукупність носіїв документної інформації, як загальнодоступну інформаційну систему.

ІТ надали архівам ще один спосіб взаємодії зі своєю аудиторією – соціальні мережі. Без них вже неможливо уявити повсякденну реальність. Через профілі у соцмережах архіви інформують потенційних відвідувачів архіву про свою діяльність. Зареєстровані люди можуть безпосередньо зв'язатися зі спеціалістами установи, що є досить зручним способом комунікації. При правильному використанні, соцмережі стають потужним інструментом популяризації діяльності архівної установи.

Вебсайти архівних установ є також дуже зручним методом популяризації діяльності, де користувачі можуть ознайомитись із нормативно-правовими актами, якими керується архів у своїй роботі, побачити нові надходження, проаналізувати архівні фонди; надіслати електронний запит до архіву тощо.

Одним із пріоритетних напрямків у роботі архівів сьогодні є оцифрування документів. Протягом 2022-2023 рр. Державна архівна служба України активно реалізовує процес оцифрування документів у кожній області України. Значною подією стало підписання 2 червня 2020 року Головою Укрдержархіву Анатолієм Хромовим Меморандуму про співробітництво між Державною архівною службою України та корпорацією FamilySearch International (США). Метою співпраці є оцифрування документів Національного архівного фонду України генеалогічного характеру та створення фонду користування. З того часу підписано вже 20 договорів із державними архівами України, в рамках яких здійснюється оцифрування документів [3].

Крім державних структур, активною цифровізацією займається й приватні структури. Так, приватне підприємство «Архівні інформаційні системи» на чолі з Кирилом Віслобоковим – є першою та єдиною в Україні компанією, яка професійно й системно займається масовим оцифруванням архівних та бібліотечних ресурсів, а також запроваджує інформаційні технології у цих галузях. Розпочавши свою діяльність у 2005 р., компанія наразі оцифрувала близько 700 000 сторінок видань українською, польською, німецькою, румунською, їдиш, кримсько-татарською мовами [1].

Основні проблеми, з якими стикаються вітчизняні архівні установи при впровадженні ІТ, це насамперед: нестача фінансових коштів, відсутність належного комп'ютерного та програмного забезпечення, відсутність у працівників навичок та вмінь роботи із сучасними ІТ, небажання працівників вчитись новому [1, с. 61].

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що застосування ІТ та формування особливого ІКС є необхідною умовою функціонування архівної установи. Сучасний світ супроводжується бурхливим розвитком інформаційних та комунікаційних технологій. Інформаційна галузь стає все досить капіталомісткою та все більшою мірою визначає стан діяльності насамперед таких установ як бібліотеки, архіви та музеї. Сучасні тенденції розвитку процесів та явищ дозволяють зробити висновок про формування нового простору – ІКС архіву за допомогою ІТ. Це середовище не просто служить необхідною умовою ефективного функціонування організацій будь-яких форм, але й активно впливає на самі процеси діяльності.

Література:

1. Державна архівна служба України. URL: <http://surl.li/mtdfs> (дата звернення: 27.12.2023).
2. Каплун В. В., Оніпко Т. В. Інформаційні технології в архівній справі: особливості та проблеми впровадження. *Збірник наукових статей магістрів Інституту економіки, управління та інформаційних технологій*. Полтава : ПУЕТ, 2019. С. 58-63.
3. Про нас – Архівні інформаційні системи. URL: <https://arinsy.com/about-us/> (дата звернення: 10.01.2024).
4. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 15.01.2024).

РОЗВИТОК СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

Яковина Владислав Ігорович

студент, Львівський національний університет імені Івана Франка

Моряк-Протопопова Христина Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3759

Питання свободи слова є важливим для кожної демократичної держави, а для України, що заявила курс на Євроінтеграцію та поставила за мету формування громадянського суспільства, забезпечення права на свободу слова є першочерговою гуманітарною функцією [1]. Право на свободу слова гарантується, насамперед, ст. 34 Конституцією України [2] та ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [3].

Аналізуючи досвід окремих держав, можна дійти до висновку, що часто обмеження права на свободу слова може застосовуватися для пригнічення національної самосвідомості та встановлення тоталітарного режиму і всебічного контролю над усіма сферами суспільного життя. Отже право на свободу слова є таким, що часто підпадає під різноманітні маніпуляції з боку органів державної влади та конкретних політичних режимів.

Оскільки право на свободу слова є однією з основних громадянських свобод, воно передбачається більшістю основних нормативно-правових актів. Чітку дефініцію даного явища ми можемо вивести з ст. 19 Загальної декларації прав людини: «Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [4]. Отже право на свободу слова за своєю природою – явище комплексне, адже воно продукує не тільки можливість індивіда до самовираження, а й зачіпає діяльність ЗМІ, ведення особами власних акаунтів в соціальних мережах, тощо.

Варто відмітити, що Конституція України передбачає можливість обмеження свободи слова в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання

заворушенням чи злочинам, тощо [5]. Проте законодавчі положення «на папері» не завжди співпадали з дійсністю, адже нам відомі різноманітні випадки узурпації, використання медіа ресурсів, спекуляції та трактування законодавчих положень на користь певної групи осіб, політичної партії, тощо. Можливість запобігання таким подіям потребує зміцнення прозорості та відкритості у законодавчому процесі, а також посилення механізмів контролю за владою,

Доц. Кушніренко вдало підкреслює, що свобода слова і демократія часто взаємозалежні: коли одну з них обмежують, це може призвести до обмеження іншої. Більшість конституцій у світі гарантують цю свободу як основу для свободи преси, критики, різноманітних поглядів, опозиції та прав менших груп. Проте ця свобода, як ніяка інша, може ставати загрозливою, коли потрапляє до рук недобросовісних осіб, амбіційних політиків. Історія свідчить про те, що зловживання свободою слова часто призводило до підриву суспільства і держави, і в кінцевому підсумку – до втрати самої свободи слова та загальної свободи [6].

Також право на свободу слова перегукується і з іншими принципами, які гарантує наша Конституція, до прикладу свободу слова можна вважати частиною принципу верховенства права, який детально описується у доповіді Венеціанської комісії та дотримання якого є необхідним на сучасному етапі Євроінтеграції. З приводу цього питання Сергій Головатий стверджує, що дотримання принципу верховенства права є основним способом побудови правової держави, в якій неухильно захищатимуться права та свободи людини [7].

Варто зазначити, що кожне право має свої рамки і припустиме обмеження права на свободу слова, наведене вище також повинно їх мати. В час повномасштабного вторгнення та російсько-Української війни, як ніколи гостро стоїть проблема розповсюдження фейкової інформації у медіа, що може ввести в оману частину населення та посіяти страх, оприлюднення інформації, що становить державну таємницю, тощо. Тому з метою запобігання загрози, яку можуть спричинити такі дії, часткове обмеження свободи слова є цілком обґрунтованим та відповідає умовам сьогодення. Також важливо розуміти, що: Обмеження свободи слова може бути здійснене не тільки в формі цензури, але й шляхом встановлення чітких норм та правил використання інформації під час воєнного стану. Регулювання допомагає зберегти баланс між правом на інформацію та необхідністю забезпечення безпечного інформаційного простору.

Список використаної літератури:

1. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права : навч.-метод. посіб. (за кредит.-модул. системою) / Л. А. Луць. – Київ : Атіка, 2008. – 412 с.
2. Конституція України [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал парламенту України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал парламенту України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал парламенту України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Конституція України [Електронний ресурс] // Офіційний вебпортал парламенту України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
6. Кушніренко О. Г. Свобода слова як конституційна цінність / О. Г. Кушніренко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. – 2013. – № 1077, Вип. 15. – С. 49-52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2013_1077_15_13.
7. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська Комісія | Конституційний Суд України [Електронний ресурс] // Конституційний Суд України | Офіційний вебсайт. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/library/verhovenstvo-prava-pravovladdya-yak-yogo-tlumachyt-veneciyska-komisiya>

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ДІЯЛЬНОСТІ КАБІНЕТУ/ІНСТИТУТУ НАУКОВОЇ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ОДЕСІ: ДО 110-РІЧЧЯ ЗАКЛАДУ

Єфремова Наталя Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-0497-2619

Горяга Оксана Вікторівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0001-5866-3550

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3754

Історія становлення криміналістики, судово-експертних установ, вищих закладів освіти з підготовки кадрів та вивчення наукової спадщини вчених-криміналістів України стали окремим об'єктом дослідження українського дослідника – доцента В. О. Комахи. Спираючись на його наукову спадщину і праці інших українських дослідників, а також залучаючи матеріали з фондів Державного архіву Одеської області ми пропонуємо вшанувати здобутки засновників Одеського науково-дослідного Інституту судових експертиз та визначити проблеми розвитку криміналістичної науки в Україні між 1914-1941 роками.

Криміналістика, як самостійна наука в Європі, зародилась наприкінці ХІХ – початку ХХ століть. Її засновником вважають австрійського професора Ганса Гроса, який першим увів до наукового обігу назву «Криміналістика» і розкрив зміст цієї науки, її предмет і завдання (1892 р.). Визначаючи час появи цієї науки в межах Наддніпрянської та Південної України, ми можемо відштовхуватись приблизно від початку ХХ століття [1, с. 390].

Необхідність розвитку криміналістичних досліджень в Одесі на початку ХХ століття була очевидною. Через стрімкий економічний розвиток міста значно зростала і організована злочинність. Отже, для боротьби з нею влада активно починала застосовувати нові технічні та наукові засоби. Власне термін «криміналістика» тоді ще не укорінився у вітчизняній юриспруденції, але влада виступила з ініціативою по цьому

напрямку. Так, наприклад, 4 (17) липня 1913 року було видано Закон «Про заснування кабінетів науково-судової експертизи у Москві, Києві й Одесі», що безумовно вплинуло на здійснення систематичних досліджень в галузі криміналістики у Наддніпрянській і Південній Україні.

Стабільний розвиток цих закладів було перервано революційними подіями 1919 року, коли після приходу до влади більшовиків вирішувалось питання про повний злам попередньої правоохоронної системи та законодавства. З 1919 року доля кабінетів науково-судової експертизи складалась в Україні по-різному. У Києві та в Одесі вони працювали зі значними ускладненнями, але особистий склад останнього фактично лишився без змін. Одеський НКСЕ очолював його колишній директор – М. П. Макаренко [2, с. 5]. На жаль, влада не вважала тоді за потрібне підтримувати заклади такого роду. Не підтримувала вона і попередні традиції судочинства і вищої освіти, тож не дивно, що з припиненням виплати заробітної плати співробітникам НКСЕ в Одесі у 1922 році, він опинився на межі виживання. До його складу входило 6 осіб, які науковою роботою тоді не займались, але обладнання було збережено.

Для розуміння ситуації з підготовки професійних кадрів у галузі криміналістики того часу слід також нагадати про такі проблеми, як закриття університету в Одесі у 1921 році, наслідки голодомору 1922 року, революції та громадянської війни, іноземну окупацію, брак педагогічних кадрів. У сукупності з іншими проблемами, підготовка майбутніх фахівців уявлялась дуже слабо, але НКСЕ в Одесі вистояв у супереч усіх негативних обставин.

З початковим етапом створення науково-дослідного закладу судових експертиз в Одесі пов'язана діяльність українського вченого-криміналіста професора Миколи Прокоповича Макаренка. Він був одним з засновників Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз і першим його керівником з 1914 по 1938 рік [3, с. 163].

Протягом 1914-1938 років М. П. Макаренко значно покращив як судово-експертну, так і науково-дослідну роботу закладу. Інститут науково-судової експертизи в Одесі того періоду можна вважати певною мірою осередком і юридичної освіти у місті. Відкритий в 1914 році кабінет було реорганізовано та перейменовано 23 жовтня 1925 року на Інститут науково-судової експертизи (далі – ІНСЕ). Ці зміни були передбачені статтею 12 Положення про судоустрій УСРР 1925 року. Таким чином, на базі самих інститутів НСЕ розпочалася фахова підготовка експертів. Здійснювалася вона на засадах прийнятої 18 вересня 1925 року постанови РНК УСРР «Про аспірантів при кабінетах НСЕ» [4, с. 396].

Відповідно до цієї постанови, в усіх інститутах НСЕ УСРР були введені посади аспірантів в кількості до 3 осіб у кожному, з терміном навчання 3 роки, з метою підготовки експертів з числа осіб, які одержали вищу освіту. Так, наприклад, в ОІНКС у 1927-1928 роках працювали 10 науковців та 1 аспірант – М. Т. Козловський, який там же працював техніком-моделістом [5, А 1-2]. Загальним керівником аспірантури на початку 40-х років стане професор М. П. Макаренко, а до того часу керівництво здійснювали керівники секцій ОІНКС [6, арк. 3-10, 20-21, 23-28а, 33].

Через брак кваліфікованих науково-педагогічних кадрів на Півдні України, свою педагогічну діяльність в Одеському ІНСЕ професор М. П. Макаренко поєднував з викладацькою діяльністю в Одеському інституті народного господарства. З 1 жовтня 1926 року до 1 жовтня 1930 року він працював там на посаді професора юридичного факультету. З метою підготовки майбутніх правоохоронців, він читав там курс лекцій з дисципліни «Техніка розслідування злочинів». Серед наукових праць, підготованих вченим у той час, необхідно відзначити його підручник «Техніка розслідування злочинів» (Харків, 1925 р., 156 с.), і «Розслід справ про отруєння» (1934 р.), які фактично були одними з перших навчально-наукових праць у цьому напрямку в УСРР.

На увагу також заслуговує науково-дослідна робота талановитого криміналіста А. К. Папаспіраки, який 1 жовтня 1923 року був призначений на посаду секретаря кабінету НСЕ в Одесі, а з 16 лютого 1926 року – на посаду вченого секретаря ОІНСЕ. Цю посаду він займав до 1 жовтня 1936 року та активно займався науковими дослідженнями у галузі криміналістики. Знаний фахівець з великим досвідом роботи, він був автором 12 наукових праць та підготував дисертаційну роботу на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, за темою «Криміналістичне дослідження зміненого письма (письмо лівою рукою і літерами друкованого типу)», але у 1949 році дисертацію він не захистив з невідомих причин [7, с. 357].

У період з 1927-1928 роки ми маємо досить стислу інформацію про підготовку наукових кадрів ОІНСЕ та їх наукову діяльність. З матеріалів річного звіту закладу відомо про участь його науковців у 6 наукових конференціях, одна з яких була спільною з Хімічною секцією «Общества естествоиспытателей» і відбулась 20 жовтня 1927 року. З матеріалів цього ж звіту ми дізнались і про нестачу іноземної наукової літератури, на яку так скаржились дослідники Інституту [5, а. 11.] і про проблеми з виданням наукових статей. Цікавим елементом реорганізаційних робіт з налагодження діяльності ОІНСЕ стає впровадження українізації його діловодства, що виявилось досить непростю справою для частини співпрацівників закладу.

Справжнім «ковтком свіжого повітря» у той час стала можливість для вчених долучитись до закордонної літератури. Її катастрофічно не вистачало, але її все ж таки ще виписували з Німеччини та Австрії. Того ж року, закордоном СРСР було видано 3 наукові праці співробітників ОІНСЕ – С. М. Матвєєва та Е. Ю. Гена [5, а. 14], які отримали схвальні відгуки від закордонних колег.

До 22 вересня 1941 р. в Одеському ІНСЕ, працювали відомі на той час як в Україні, так і за її межами вчені: Е. Ю. Ген, Є. С. Єльчанінов, Ф. М. Жмайлович, А. М. Кангер, М. Т. Козловський, М. П. Макаренко, В. П. Малицький, С. М. Матвєєв, В. Е. Озецький, А. К. Папаспіракі, Д. Д. Хмиров, І. Г. Шеттле та інші [7, с. 304]. Окремі праці цих вчених здобули визнання не тільки в СРСР, а й за кордоном. У ті часи, їх досягнення в окремих галузях криміналістики були фундаментальними, хоча дипломованих юристів серед них було дуже мало. Про значну активізацію науково-дослідної роботи науковців ОІНСЕ на початку 40-х років може свідчити їхня участь у 75 наукових конференціях, проведених у його стінах [7, с. 271]. Але у динамічний розвиток криміналістики в УРСР свої корективи внесла політика сталінського терору та Друга світова війна.

Література:

1. Степанюк Р. Л. Деякі перспективні напрями розвитку криміналістики в Україні. Форум права. 2017. № 5. С. 389-394. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
2. Макаренко М. П. Кабинеты научно-судебной экспертизы. Еженедельник советской юстиции. 1922. № 11. С. 4-6.
3. Комаха В. О. Макаренко Микола Прокопович – один із фундаторів і перший керівник Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз (до 100-річчя з дня заснування Одеського НДІСЕ). Юридичні записки. 2013. № 1. С. 161-168.
4. Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. 1925. Отд. 1. № 70. С. 396.
5. ДАОО. Ф. 6762. Оп. 1. Спр. 1. Річний звіт ОІНСЕ за 1927-1928 рік. 29 а.
6. ДАОО. Ф. 6762. Оп. 1. Спр. 11. Протоколи засідання Вченої ради ОІНСЕ. 33 а.
7. Комаха В. О. Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на Півдні України (за матеріалами перших двох етапів становлення та розвитку Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз 1914-1941 рр.) : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 512 с.

**СКАСУВАННЯ РАБСТВА В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ
ТА ЙОГО НАСЛІДКИ**

Старостюк Алла Вікторівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0002-9750-7961

Котляр Андрій Володимирович
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0000-2463-1112

Прокопчук Катерина Вікторівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0008-2781-3841

Інтернет-адреса публікації на сайті:

https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3761

Після Громадянської війни звільнені з рабства люди були кинуті здебільшого на власні мізерні ресурси. Як правило, їм бракувало грошей, їжі, одягу та притулку. Федеральний Бюро вільних людей, створене Конгресом у 1865 р., Допомогало колишнім рабам, даючи їм їжу та знаходячи для них роботу та будинки. Бюро створило лікарні та школи, включаючи такі вищі навчальні заклади, як Університет Фіска та Інститут Хемптона. Північні благодійні установи, такі як Американська місіонерська асоціація, також допомагали звільненим. Південні штати ж запровадили, Чорні кодекси – закони, схожі на кодекси рабів, які обмежували пересування колишніх рабів, намагаючись змусити їх працювати плантаторами – часто для своїх колишніх господарів – з абсурдно низькою зарплатою. Хоча рабство було закінчено, жорстокість упереджень білої раси зберігалася. Чорні кодекси, надавали певні законні права чорношкірим, включаючи право вступати в шлюб, володіти майном

та пред'являти позови в суді, але водночас забороняли темношкірим служити присяжними, давати свідчення проти білих чи служити в державних ополченнях. Чорні кодекси також вимагали від чорношкірих пайовиків та фермерів-орендарів підписувати щорічні трудові контракти з власниками земель. Якщо вони відмовлялися, їх могли заарештувати і примусово відправляти на так звані виправні роботи, які фактично заміняли, для більшості колишніх рабовласників, рабів на ув'язнених [1]. У кількох місцях на півдні США колишні раби відібрали землю у колишніх рабовласників відразу після громадянської війни. Але федеральні війська швидко повернули землю білим землевласникам. Рух серед республіканців у Конгресі за надання землі колишнім рабам не мав успіху. Колишні раби ніколи не отримували компенсації за поневолення.

Законодавчими актами, що ознаменували завершення Громадянської війни стали так звані «Чорні кодекси», що застосовувались виключно на території Південних штатів у період Реконструкції і встановлювали певні перешкоди у реалізації прав колишніх рабів, проте у межах відміни рабства. Наприклад, «Чорним кодексом» штату Техас було встановлено обмеження вибору роботодавця, що змушувало колишніх рабів працювати у своїх плантаторів, але вже у найм та за низьку платню; заборона носити зброю та пробоводити масові зібрання; дозвіл на використання примусової праці дітей рабів для подолання наслідків Громадянської війни тощо [2, с. 163].

Протягом періоду Реконструкції, який тривав з 1865 по 1877 р.р., Конгрес прийняв і ввів у дію закони, які пропагували громадянські та політичні права афроамериканців на півдні. Найвизначнішими серед законів, прийнятих Конгресом, були три поправки до Конституції США: тринадцята поправка (1865) закінчила рабство, чотирнадцята поправка (1868) гарантувала афроамериканцям права американського громадянства, а п'ятнадцята поправка (1870) гарантувала чорношкірим конституційне право вибору [3].

Афро-американці активно брали на себе права, можливості та обов'язки громадянства. Під час Реконструкції 700 афроамериканських чоловіків служили на виборних державних посадах, серед них два сенатори США та чотирнадцять членів Палати представників. Ще 1300 афроамериканських чоловіків та жінок займали призначені державні посади. Але темношкіра політична влада була недовгою. Північні політики дедалі більше знаходили спільну мову з білим півднем, і вже у

1872 р. практично всі лідери Конфедерації були помилувані і знову мали змогу голосувати і обіймати державні посади. За рахунок економічного тиску та терористичної діяльності насильницьких антитемношкірих угруповань, таких як Ку-клукс-клан, більшість афроамериканців трималися подалі від виборчих дільниць. До 1877 р., влада країни вивела з півдня останні федеральні війська, південні білі знову повністю контролювали ці території. Афроамериканці були позбавлені права голосу положеннями нових конституцій штатів, таких як ті, що були прийняті в Міссісіпі в 1890 р., а також в Південній Кароліні та Луїзіані в 1895 р. [4].

Відродження верховенства білих на Півдні супроводжувалось зростанням насильницького расового поділу. Починаючи з Теннессі в 1870 р., усі південні штати відновлювали закони, що забороняють шлюб між чорношкірими та білими. Також південні штати ухвалили так званий закон Джима Кроу, що передбачав сегрегацію майже у всіх громадських місцях. До 1885 р. Більшість 22 південних штатів офіційно розділили свої державні школи. Більше того, у 1896 р., підтримуючи закон Луїзіани, який вимагав сегрегації пасажирів на залізничних вагонах, Верховний суд США встановив доктрину «окремого, але рівного» [1].

Отже, Союз Штатів був відновлений, а рабство усунуто, через що мільйони негрів отримали конституційні права та свободи. Підтвердженням цього є прийняття XIII поправки до Конституції США, в якій зазначено, що У Сполучених Штатах або у будь-якому місці, підпорядкованому їх юрисдикції, не повинно існувати ні рабство, ні підневільна служіння, крім тих випадків, коли це є покаранням за злочин, за який особу було належним чином засуджено. Крім того, 9 липня 1886 р. була прийнята XIV поправка до Конституції США, згідно з якою Жоден штат не повинен видавати або застосовувати закони, що обмежують привілеї і пільги громадян Сполучених Штатів; так само як жоден штат не може позбавити будь-яка особа життя, свободи або власності без належної правової процедури або відмовити будь-якій особі в межах своєї юрисдикції однаковою захисту закону. Через такий зміст XIV поправку до Конституції США було визнано однією з найдемократичніших за всю історію розвитку американського конституціоналізму.

У роки після реконструкції афроамериканці отримували лише невелику частку від зростаючої кількості промислових робочих місць у південних містах. І порівняно небагато сільських афроамериканців на півдні володіли власними фермами, та були в боргу перед білими поміщиками, в яких орендували землю. Інтеграція міського населення

північних афроамериканців пройшло не набагато краще. Вільні робочі місця на які претендували темношкірі в основному займали європейські іммігранти. У пошуках покращення багато афроамериканців мігрували на захід. «Закони Джима Кроу» не були прийняті в північних штатах, однак темношкірі люди все ще зазнавали дискримінації на роботі або коли намагалися купити будинок чи здобути освіту. У деяких штатах були прийняті закони про обмеження виборчих прав для чорношкірих американців.

Література:

1. Paul Harris, The Observer American civil war <https://www.theguardian.com/world/2012/jun/16>
2. Chalmers, David M. Backfire: how the Ku Klux Klan helped the civil rights movement . Rowman & Littlefield, 2003.216 p.
3. John Hope Franklin and Evelyn Brooks Higginbotham, From Slavery to Freedom: A History of African Americans (New York: McGraw Hill, 2011), 551.
4. The Civil War Era URL: <https://www.britannica.com/>

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

<i>Бойправ Лілія Олегівна</i> ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ І. ФРАНКА.....	3
<i>Волошенюк Олександр Володимирович</i> ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЗАКОНОПОРУШЕННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ.....	5
<i>Макушев Петро Васильович</i> ЩОДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА.....	9
<i>Швайко Іван Євгенійович, Скрипець Владислав Ігорович</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ У СУСПІЛЬСТВІ ЧЕРЕЗ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ.....	11
Конституційне право. Конституційне процесуальне право. Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право	
<i>Бедрій Мар'ян Миронович</i> РОЗДУМИ СТОСОВНО ПРЕДМЕТУ МІГРАЦІЙНОГО ПРАВА.....	14
<i>Краковська Анжеліка Євгеніївна, Морозова Олена Володимирівна</i> ОПТИМІЗАЦІЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ....	18
<i>Пацурківський Петро Петрович</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПРИРОДИ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА.....	21
<i>Савчук Роман Михайлович</i> ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ	29

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Бондарчук Анна Іванівна

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ
ЖИТЛА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....32

Бондарчук Анна Іванівна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДІЇ ПРИНЦИПУ ЗАБОРОНИ
НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї.....36

Горгола Марина Іванівна

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ДОКАЗІВ ТА ЗАСОБІВ
ДОКАЗУВАННЯ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ
ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....40

Горгола Марина Іванівна

СУТНІСТЬ ОBOB'ЯЗКУ СПАДКОЄМЦЯ ВІДШКОДУВАТИ
ВИТРАТИ НА ПОХОВАННЯ СПАДКОДАВЦЯ.....42

Красовський Олег Олександрович

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ: ПОСТАНОВКА НАУКОВОЇ ПРОБЛЕМИ.....45

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Васьківська Марина Володимирівна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА
КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....49

Каленченко Володимир Дмитрович

МІСЦЕ КАТУВАНЬ В КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ
ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ.....54

Огородник Дмитро Миколайович

РОЗМЕЖУВАННЯ КАТЕГОРІЙ «ВОЄННИЙ СТАН»
ТА «НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН» ПРИ ДОСУДОВОМУ
РОЗСЛІДУВАННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....56

<i>Прокопенко Вадим Олександрович</i> РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ.....	59
<i>Семотюк Софія Дмитрівна</i> МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЯК ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	61
<i>Таранець Ксенія Олександрівна</i> ДИСКРЕЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ ПРИ ВИРІШЕННІ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	64
<i>Тигон Владислав Олександрович</i> ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	68
<i>Троханчук Максим Васильович</i> ТИПОВІ ВИДИ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ РЕЙДЕРСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З САМОВІЛЬНИМ ЗАЙНЯТТЯМ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ.....	70
<i>Чарікова Ольга Миколаївна</i> ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ-КОРУПЦІОНЕРА.....	72
<i>Шалавінський Олександр Віталійович</i> СПОСІБ ВЧИНЕННЯ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ В СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	79
<i>Щербина Сергій Олександрович</i> ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ.....	81

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

<i>Євдокимова Тетяна Фадіївна</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	86
--	----

Карпишина Ольга Олегівна
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ ПІД ЧАС
ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....88

Сорокіна Вікторія Дмитрівна
ЛІДІЯ КОСТЯНТИНІВНА ВОРОНОВА – КОРИФЕЙ
ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....91

**Право інтелектуальної власності та його захист.
Інформаційне право. Інформаційні технології**

Вінтонів Христина Михайлівна, Мельник Катерина Віталіївна
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В АРХІВАХ.....94

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

*Яковина Владислав Ігорович, Моряк-Протопопова
Христина Миколаївна*
РОЗВИТОК СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ.....98

Історія становлення української державності

Єфремова Наталя Володимирівна, Горяга Оксана Вікторівна
ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ДІЯЛЬНОСТІ
КАБІНЕТУ/ІНСТИТУТУ НАУКОВОЇ СУДОВОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ В ОДЕСІ: ДО 110-РІЧЧЯ ЗАКЛАДУ.....101

Історія країн світу та міжнародні відносини

*Старостюк Алла Вікторівна, Котляр Андрій Володимирович,
Прокопчук Катерина Вікторівна*
СКАСУВАННЯ РАБСТВА В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ
ТА ЙОГО НАСЛІДКИ.....105

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 22.01.2024
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

**Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування**

Актуальні дослідження правової та історичної науки

Випуск 57

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

16-17 січня 2024 р.

